

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID INSTITUTIONEN BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP/BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN
2007:73
ISSN 1654-0247

Du ser inte ut som en bibliotekarie!
Kläder och identitet hos unga kvinnor i bibliotekarieyrket

BIRGITTA LAGERQVIST
CHRISTINA LARSSON

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION

© Författarna

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel: Du ser inte ut som en bibliotekarie! – Kläder och identitet i bibliotekarieyrket

Engelsk titel: You don't look like a librarian! - Clothes and identity among young women in the library profession

Författare: Birgitta Lagerqvist
Christina Larsson

Kollegium: Kollegium 1

Färdigställt: 2007

Handledare: Jan Nolin

Abstract: The aim of this study is to examine whether the image of the stereotype librarian has created conflict in young librarians' personal identity and/or professional identity and if this has shown in their choice of clothes? Our purpose was to find out, with the help of their choice of clothes, the young librarians view of themselves as individuals and professional librarians. We have searched for the answers to the following questions:

Do young librarians experience that clothing at their workplace has any significance and if so, what do they want to signal with their clothing?
Do they experience that clothing and appearance has any impact on their personal and professional identity?
How do they relate, by their choice of clothes, to the stereotype images of the librarian?

We have performed qualitative interviews with eleven young female librarians. As a theoretical framework we have used ideas and concepts from different areas of research; semiotics, social psychology, business administration and ethnology.

The questions concerning clothing at the library have visualized the invisible conflicts that are inherent in the librarians' professional role. The clothing can symbolize different conflicts; between the private and the public role, between being unique and blending with the crowd and between a "harmless look" or a professional look. Also, clothing can symbolize the conflict between the old introvert and the new extrovert professional role, between the old and the new generation of librarians and finally between a real librarian and the stereotype image.

Nyckelord: bibliotekarier, kläder, image, stereotyper, identitet, konflikter, yrkesroller

Innehållsförteckning

1 Inledning	5
1.1 Syfte.....	7
1.2 Problemställning och forskningsfrågor	8
1.3 Avgränsningar	8
1.4 Begreppsdefinitioner	9
1.5 Informationssökningsprocessen.....	10
1.6 Disposition.....	11
2 Litteratur och tidigare forskning	13
2.1 Undersökningar om bilden av bibliotekarien	13
2.1.1 Bilden av bibliotekarien - yrkesrollen	14
2.1.2 Bilden av bibliotekarien - personlighetstyp och egenskaper	15
2.1.3 Bilden av bibliotekarien - bibliotekariestereotypen.....	17
2.2 Kläder som kommunikation	19
2.2.1 Kläder och koder	20
2.2.2 Kläder och karriär	23
3 Teori	26
3.1 Kläder och identitet	27
3.2 Personlig och social identitet.....	28
3.3 Organisationsidentitet och organisationsklädsel	29
3.4 Klädkoder	32
4 Metod	34
4.1 Kvalitativ metod	34
4.2 Urval	34
4.3 Intervjuerna.....	36
4.4 Etiska problem.....	38
5 Undersökning och analys	39
5.1 Bakgrund och intressen	39
5.2 Arbete och utbildning	40
5.3 Klädval och klädstil	40
5.4 Förändringar i klädstil hos bibliotekariestudenter	41
5.5 Lämplig klädsel för bibliotekarier	42
5.6 Klädd för att passa alla	43
5.7 Stereotypa bilder av bibliotekariers klädsel och utseende.....	45
5.8 Möjligheten att förändra bibliotekarieyrkets image	46
6 Tolkning	48
6.1 Klädseln som ett uttryck för personlig och social identitet	48
6.1.1 Klädval och klädstil	48
6.1.2 Förändringar i klädstil	50
6.2 Organisationsklädsel och organisationsidentitet	51
6.2.1 Kläder på jobbet.....	51
6.2.2 Organisationsidentitet.....	52
6.2.3 Bibliotekariens konfliktfyllda image	53
6.2.4 Tofflor som symbol för en identitetskonflikt	53

6.3 Kommunikation genom koder - klädkoder.....	54
6.4 Rudi Kellers modell.....	55
6.4.1 En stabil, homogen klädkod	55
6.4.2 En stabil heterogen klädkod	56
6.4.3 En dynamisk och homogen klädkod.....	57
6.4.4 En dynamisk och heterogen klädkod.....	58
6.4.5 Bibliotekariestereotypens klädkoder	59
7 Diskussion och slutsatser	62
7.1 Att kommunicera med klädsel.....	62
7.2 Kläder som ett uttryck för identitet.....	65
7.3 Att hantera fördomar	67
7.4 Fortsatt diskussion	69
7.5 Förslag på framtida forskning.....	72
Sammanfattning	74
Källförteckning	77
Bilaga 1	81
Bilaga 2	82
Bilaga 3	83

1 Inledning

En av utgångspunkterna för denna uppsats kommer från en artikel med titeln *You don't look like a librarian!* skriven av Ruth A. Kneale, Special Library Association (2002). Den tar upp bibliotekariestereotypen med humor, men också med allvar. Kneale har genomfört en undersökning av hur bibliotekarier tror att allmänheten ser på dem och vilka bilder som presenteras i media. Bland de kommentarer som bibliotekarierna fått från allmänheten finns exempelvis "You don't dress like a librarian" och "You dress too hip to be a librarian" (Kneale 2002, s. 11).

Många människor, både biblioteksanvändare och ickeanvändare, har en bild av hur en bibliotekarie ser ut. Även vi själva, både studenter och yrkesverksamma bibliotekarier, kan ha bilder av hur bibliotekarien ser ut, det kan röra sig om både positiva och negativa bilder. Kerstin Rydbeck, fil.dr. och prefekt vid institutionen för ABM vid Uppsala universitet, redogör i *Från arg tant med knut till farlig sexbomb: om bibliotekariestereotyper i ord och bild* för många av de olika sätt som bibliotekarien kan framställas på. En traditionell bild av bibliotekarien är den snipiga tanten med glasögon och håret i knut, diskret klädd i grå kjol (Rydbeck 2004, s. 6). I dagens Sverige är bibliotekariestereotypen en präktig kvinna med rötter i 70-talets politiska ideologi, klädd i kvalitetsplagg från Gudrun Sjödén¹. Till bilden hör pageklippning, glasögon, bekväma skor, roliga smycken, ryggsäck eller praktisk tygkasse att bära alla böcker i.

I de stereotypa bibliotekariebilderna uppmärksammas ofta klädseln och utseendet. Klädfrågan tycks också engagera många biblioteksanställda. Bl.a. debatterades klädsel och utseende på bibliotekariebloggen *Biblist* under januari 2007. Det handlade inledningsvis om huruvida man kan vara tatuerad eller piercad när man arbetar på bibliotek. Ett exempel från debatten:

Om så ändå vore fallet skulle jag - som ett motdrag - indignerat vilja langa fram en banbulla för alla slags gigantiska dinglande etnoträsmysken, papegojörhängen och Gudrun Sjödén-särkar som rultar omkring och hyschpyschar på våra biblioteksgolv. (*Biblist* jan. 2007)

Många av inläggen är upprörda och aggressiva. Kläder är ett ämne som berör, och det verkar skapa motstridiga känslor. Inom yrkeskåren finns representanter för olika generationer och olika synsätt. Det kan t.ex. finnas en motsättning i att ha ett intellektuellt yrke som bibliotekarie och samtidigt intressera sig för kläder och utseende. Man vill gärna uppfattas som kompetent och seriös samtidigt som man absolut inte vill förknippas med den tråkiga bibliotekariestereotypen. Man vill helt enkelt inte se ut som en bibliotekarie.

¹ Gudrun Sjödén öppnade sin första klädbutik 1976. Kläderna var en produkt av sin tid och speglar fortfarande den tidens politiska anda: "Det var en revolution och kläderna hängde med", säger Gudrun Sjödén i en artikel i *Vestmanlands Läns Tidning* 2006. Kunderna har följt henne genom åren. Gudrun Sjödén säger: "De är akademiker och jobbar med yrken som har med människor att göra, och markerar sin självständighet genom att köpa kläder från Gudrun Sjödén." (Ljungberg, 2006). Gudrun Sjödén (i fortsättningen syftar vi på företaget, inte personen) finns också som nätbutik sedan 1997. I en artikel i *Dagens Nyheter* 2006 skriver Monica Hedlund att hälften av Gudrun Sjödéns försäljning i Sverige sker på nätet, en förklaring till framgången kan vara just bibliotekarierna. "Eftersom de flesta kunderna är lärare, bibliotekarier och andra kvinnor med akademisk examen blev Gudrun Sjödén snabbt en succé. De hade både kunskapen om internet och tillgång till datorer." (Hedlund, 2006).

Bibliotekarien tycks vara tacksam att skämta om i olika sammanhang - i film, i pressen, i litteraturen och i verkligheten. De humoristiska bibliotekariebilderna är många gånger så överdrivna att det är svårt att tro att någon tar dem på allvar. Men i den litteratur vi gått igenom tycks dock de flesta vara eniga om att stereotyperna är negativa och dessutom bidrar till att bibehålla yrkets låga status. En vanlig åsikt är att de därför bör synliggöras, genom att bli medveten om att de finns kan man motverka dem (t.ex. Rydbeck 2004, s. 21). Det finns också en möjlighet att man genom att fortsätta uppmärksamma de negativa bibliotekariebilderna bidrar till att de bevaras och hålls levande. Bilden av bibliotekarien är inte alltid negativ och hos många människor framkallar förmodligen ordet bibliotekarie enbart positiva associationer. Vi tror dock att det är viktigt att diskutera frågan på ett seriöst sätt.

Bibliotekarieryrket förknippas med många olika stereotypa bilder. Troligen har andra yrken också sin egen stereotypflora som vi inte är så bekanta med. Eftersom vi själva arbetar på folkbibliotek har vi ett nära förhållande till yrket och ett intresse för de stereotypa bilderna. Det senare är något som vi tydligt delar med många andra biblioteksanställda, både i Sverige och i den övriga världen, att döma av de många engelskspråkiga bibliotekariewebsidor som finns på Internet. Kanske vår egen närhet till ämnet färgar av sig på vår uppfattning att just bibliotekarieryrket är föremål för ovanligt många stereotypa bilder. Möjligen överdriver vi betydelsen av stereotypernas negativa inverkan på yrkets image och status.

Våra egna fördomar om bibliotekarien och bibliotekariens utseende och klädsel avgör hur vi väljer att förhålla oss till bilderna. Möjligheten finns att genom att vi p.g.a. dessa fördomar, omedvetet uppmärksammar de negativa bilderna och bortser från de positiva. De negativa bilderna kan vara svåra att identifiera sig med för oss som har valt detta yrke. Så tråkig eller töntigt präktig är väl inte jag?

Bibliotekariens yrkesroll har förändrats och förändras fortfarande. Bibliotekarien kan nu bl.a. kalla sig informationsspecialist, ett yrke som borde ha hög status, liksom andra yrken som har med information och IT-teknik att göra. Men de traditionella stereotyperna tycks leva vidare i oförändrat skick, yrket har statusproblem och lönen är jämförelsevis låg. Även detta kan skapa en konfliktsituation, man vet att man är kompetent och välutbildad inom ett aktuellt område, information och IT, men man vet också att bara genom att säga "jag är bibliotekarie" kan man ge helt andra associationer. Allmänheten kan ha en annan bild av bibliotekarien än bibliotekarien själv har, och bibliotekarien vet troligen om det.

Allmänhetens bilder av bibliotekarien påverkar också synen på biblioteket och kan i sin tur påverka användandet av bibliotek. Bibliotekarieryrket är ett serviceyrke och inom alla serviceyrken är kundbemötandet mycket viktigt. I bemötandet är det första intryck man ger avgörande för den fortsatta kontakten och den bild som kunden eller biblioteksbesökaren bär med sig. Att kläder och utseende ingår i detta först intryck är inte helt oväsentligt. Eller som Ruth A. Kneale formulerar det i *Where's the librarian?:* "How do we look? How do we sound? What are we wearing? All of these things affect what our patrons think of us." (2004, s. 1).

Frågan om bibliotekariens image, status, yrkesroll och yrkesidentitet har behandlats i många sammanhang och ur olika perspektiv. Det finns flera stora undersökningar om bibliotekarier där man antingen ser på frågorna ur bibliotekariens eller användarnas

synvinkel. Många texter utreder också hur bibliotekariestereotypen ser ut och hur den kan påverka bibliotekarieyrkets status. Däremot har vi inte funnit några vetenskapliga texter som fokuserar på den verkliga bibliotekariens yttre – kläder och utseende. Det finns mycket skrivet om klädkoder inom olika yrken, framförallt med inriktning på karriär och affärsvärld, men också om klädselns betydelse inom serviceyrken, dock inte bibliotekarieyrket.

Flera magisteruppsatser från senare år behandlar frågor kring bibliotekariestereotyper och bilden av bibliotekarien. En magisteruppsats som givit oss inspiration till vårt ämne är *Bibliotekarierna och bilderna av dem – en jämförande studie*, där Louise Lindgren och Therese Nilsson (2005) jämför några bibliotekariers uppfattning om sig själva och sitt yrke med hur bibliotekarien framställs i olika medier och allmänhetens uppfattning. Fem av de sju bibliotekarierna i undersökningen är i 50-60-årsåldern, två är kring 40. En ingrediens i den traditionella bibliotekariestereotypen är just åldern, bibliotekarien antas vara en äldre kvinna. Detta stämmer idag överens med verkligheten, många bibliotekarier är 50+. Men det finns också unga bibliotekarier. Bibliotekarieyrket är också fortfarande kvinnodominerat. Därför blev vi intresserade av hur yngre kvinnliga bibliotekarier förhåller sig till sitt yrke och sin yrkesidentitet och hur de förhåller sig till de stereotypa bilderna av bibliotekarien.

Ett generationsskifte pågår i biblioteksvärlden, de nya bibliotekarierna får också axla en förändrad yrkesroll. Yrket har blivit mer utåtriktat än förr och bibliotekarien har blivit mer synlig, t.ex. läggs större tonvikt vid att kunna framträda inför grupper och hålla i användarutbildningar. Vi blev nyfikna på hur yngre bibliotekarier ser ut och vad de anser om kläders betydelse på jobbet. Har kläder någon betydelse för identiteten, på det personliga, och på det sociala och yrkesmässiga planet? Upplever de att det finns uttalade eller outtalade klädkoder i yrket, och upplever de att de måste anpassa sig till dessa? Återspeglar bibliotekariernas yttre deras syn på sig själva och på sitt arbete? Påverkar de stereotypa bilderna dem som personer och yrkesutövare och kan de identifiera sig med den stereotypa uppfattningen eller skapar den ett behov av att markera ett avstånd? Frågorna kan anses vara viktiga och relevanta för ämnet Biblioteks- och informationsvetenskap. De kan skapa medvetenhet och diskussion kring problem som kan finnas kring yrkesidentitet och yrkesroll kopplat till klädsel och stereotyper. Troligen läses magisteruppsatser mest av andra studenter och vår uppsats kan därigenom bidra till att ge blivande bibliotekarier en inblick i hur det yttre kan vara en del av den bild av sig själva och sin yrkesroll som de kommer att förmedla.

Det framkommer i det textmaterial vi har gått igenom att det är bibliotekarierna själva som måste bidra till en förändring av bilden av bibliotekarien. Detta har varit en av orsakerna till att vi har valt att intervjua endast yngre bibliotekarier, eftersom det möjligen är de som kommer att stå för en förändring, genom att helt enkelt visa på andra bilder än de stereotypa.

1.1 Syfte

Bibliotekarieyrket tycks kringgärdat av en mängd fördomar och stereotyper när det gäller klädsel och utseende och många av dessa är negativa. Stereotyper är oftast inte verklighetsanknutna men kan likväl vara levande och livskraftiga. Att som bibliotekarie

möta de fördomar som finns kring yrket kan upplevas som ett problem och det kan skapa motstridiga känslor.

Det övergripande syftet med denna uppsats är att undersöka om de stereotypa bilderna av bibliotekarien skapar en konflikt i unga bibliotekariers personliga identitet och/eller yrkesidentitet, och om detta manifesterar sig i deras klädval.

Vi har valt att genom intervjuer undersöka hur unga kvinnliga bibliotekarier ser på ämnet kläder och hur klädseln på jobbet kan användas i kommunikativt syfte. Det kan tyckas oväsentligt att koncentrera sig på just kläder och utseende, men kläder kan vara en viktig del av den bild av sig själv som man förmedlar. Kläder kan vara ett verktyg för att skapa och uttrycka identitet, de kan också spegla ett visst förhållningssätt i ett visst sammanhang. Genom att analysera frågor kring klädsel på bibliotek vill vi synliggöra unga kvinnliga bibliotekariers syn på sig själva som individer och yrkesverksamma bibliotekarier.

1.2 Problemställning och forskningsfrågor

För att uppnå vårt syfte har vi arbetat utifrån följande tre forskningsfrågor:

- Upplever unga kvinnliga bibliotekarier att klädseln på jobbet kan användas i kommunikativt syfte, och i så fall, vad vill de själva signalera med sin klädsel?
- Upplever unga kvinnliga bibliotekarier att kläder och andra attribut har betydelse för personlig och yrkesrelaterad identitet, och i så fall på vilket sätt?
- Har de unga kvinnliga bibliotekarierna egna uppfattningar om fördomar/stereotyper rörande bibliotekariers klädsel, och i så fall, hur förhåller de sig via sitt klädval till dessa stereotyper?

1.3 Avgränsningar

De avgränsningar vi har gjort har bl.a. gällt urvalet av informanter. Vi har som ovan nämnts valt att intervjua endast yngre kvinnliga bibliotekarier. Valet av kvinnor motiveras av att de stereotypa bilderna till övervägande del behandlar kvinnliga bibliotekarier. Det finns manliga bibliotekarier och manliga bibliotekariestereotyper, men de är inte lika framträdande. Vi avstår från att studera ämnet ur ett genusteoretiskt perspektiv, eftersom arbetet då skulle få en annan inriktning. Genusperspektivet är viktigt, i det ligger troligen förklaringen till varför de negativa stereotypa bilderna lever kvar (Rydbeck 2004, s. 21). Men en diskussion med genus som fokus skulle inte besvara de frågor vi är intresserade att lyfta fram.

Vidare har vi avgränsat vårt urval till bibliotekarier anställda vid Stockholms stadsbibliotek. Genom att välja ett samlat urval kan vi komma ifrån etiska problem gällande anonymitet. Vi såg som en fördel att det i en storstad finns ett stort utbud av valmöjligheter vad gäller kläder och stilar. Inom Stockholmsområdet finns också representerat ett brett spektra av bostadsområden med olika sociokulturella skillnader.

Denna heterogenitet ansåg vi tillförde en ytterligare dimension, genom att vi eventuellt skulle kunna urskilja skillnader i klädsel, ”trots” den lilla populationen. Vi återkommer till detta i metodkapitlet.

Vårt teoretiska resonemang och analysredskap är hämtat från fyra olika forskningsområden; företagsadministration, semiotik, sociologi och etnologi. Vi har valt att avgränsa oss till teorier och begrepp kring olika aspekter av identitet med koppling till kläder och klädkoder. Det kan tyckas vara en bred blandning av teorier men genom att lyfta fram olika aspekter av identitetsbegreppet och kläders kommunikativa egenskaper får vi en användbar teoretisk ram.

Vid urvalet av litteratur kring bibliotekaryrket har vi avgränsat oss till undersökningar och material kring bilden av bibliotekarien och bibliotekariestereotypen, och lagt tyngdpunkten på skillnaderna mellan de negativa bilderna av bibliotekarien och bibliotekariens egen uppfattning om sig själv. Klädseln är en del av imagen och stereotypen och kläderna kan också vara ett uttryck för hur man ser på sin yrkesidentitet. Även om texterna inte behandlar ämnet kläder ger de en bakgrundsbild till vårt material, de visar på de problem som finns inom yrkesrollen och de konflikter som eventuellt kan uppstå mellan verklighetens bibliotekarier och de stereotypa bilderna. Litteraturen består främst av undersökningar från engelskspråkiga länder och magisteruppsatser. För att belysa hur bibliotekarien framställs i ord och bild idag ger vi även exempel ur dagspress och tidskrifter/modemagasin som har dykt upp under den period vi skrivit uppsatsen. Vi har valt bort material med inriktningen bibliotekariens yrkesroll och yrkesidentitet ur ett kompetens- eller utbildningsperspektiv då det skulle ha fört oss in på ett annat spår.

För att ge en bakgrund till hur kläder kan användas för att kommunicera har vi valt att använda litteratur inom ämnet klädsociologi, där man ”studerar klädseln som en del av det sociala systemet, klädernas symbolvärden och principerna för deras funktion i människors relationer” (Jacobson 1994, s. 13). Vi har valt bort litteratur som handlar om modets funktion i samhället och koncentrerat oss på litteratur om kläder som ett kommunikationsmedel, kläder som ett identitetsskapande medel och kläder som ett medel i karriären.

1.4 Begreppsdefinitioner

I denna uppsats använder vi ett antal begrepp som är hämtade från teorier inom framför allt sociologi. Flera av dem kan definieras och användas på olika sätt, vilket kan skapa missförstånd eller feltolkningar. Vi ger kortfattade definitioner som redogör för i vilken betydelse vi använder dem

Bibliotekarie: ”titel för tjänsteman vid bibliotek” (Nationalencycledien 2007). Där inte annat anges avser vi med bibliotekarie en person som arbetar som bibliotekarie på bibliotek. Vår undersökning berör bara kvinnliga folkbibliotekarier, men när vi skriver om t.ex. bibliotekariestereotyper gäller det den kvinnliga bibliotekarien i en vidare och ospecialiserad mening.

Identitet: Identitet är ett fenomen som växer fram ur det dialektiska förhållandet mellan individ och samhälle och är en del av människors subjektiva verklighet. Identiteten

formas och vidmakthålls av sociala processer (Berger & Luckman 1979, s. 202). Kläder kan ses som ett verktyg för att dels skapa identitet och dels uttrycka identitet. Vi använder olika aspekter av identitetsbegreppet, dels den personliga identiteten, d.v.s. individens uppfattning om sig själv som en unik varelse, som inte delar sin identitet med någon, dels den sociala identiteten som är kollektiv och gäller den egna uppfattningen om vart man hör och även andras kategorisering (Jacobson 1994, s. 16). I teoridelen återkommer vi till identitetsbegreppet och redogör för fler av dess aspekter som vi sedan använder i tolkningen.

Stereotyp: Vi ansluter oss till Rydbeck's beskrivning av stereotyper som kollektiva uppfattningar vilka hjälper oss att organisera erfarenheter och kunskaper om en viss grupp människor. De är förenklade bilder som lärs in på olika sätt, via kommunikation människor emellan och via media. Stereotyper är svårutrotade och fortsätter att påverka bilden av gruppen, utan att sanningshalten ifrågasätts. De kan bidra till skapandet av fördomar och till att negativa attityder bibehålls. De negativa bilderna kan för individer i den berörda gruppen framstå som orättvisa och felaktiga (Rydbeck 2004, s. 2).

Klädsel: En människas hela yttre. Begreppen klädsel och människans yttre använder vi synonymt i enlighet med Kaisers definition av termen "appearance" som refererar inte bara till kläder utan till alla ting vi på något sätt sätter på oss eller lägger till vår kropp för att förändra vårt yttre (Kaiser 1997).

Ett av de mest framträdande begreppen i vår text är identitet, som är ett centralt begrepp inom bl.a. psykologi och sociologi. Vi har bara kunnat snudda vid de teorier som finns kring begreppet identitet med alla dess aspekter. Klädseln har betydelse för hur en människas identitet skapas och uttrycks. Begreppet klädsel är inte entydigt utan kan tänkas avse t.ex. enskilda klädesplagg. Klädseln i den vidare betydelse vi väljer att använda begreppet, täcker in de olika aspekterna av hur en individ kan visa sin tillhörighet, sina värderingar och sin identitet. Som bibliotekarie kan man komma att träffa på negativa stereotyper av sin yrkesroll, både vad gäller klädsel och personlighet, vilket i sin tur kan tänkas påverka både identitet (yrkes-, social- och personlig-) och klädval.

1.5 Informationssökningsprocessen

För att finna relevant litteratur till denna uppsats har vi sökt information inom flera olika ämnesråden, dels för att få ett bakgrundsmaterial som kunde användas i litteraturkapitlet, dels för att få fram material till ett användbart teoretiskt ramverk. Inledningsvis sökte vi information om bibliotekariestereotyper och bibliotekariers image och status. Vi insåg tidigt att det inte fanns någon forskning kring bibliotekariers klädsel eller klädkoder i bibliotekarieryrket och inriktade därefter också sökningarna på litteratur om klädkoder och kläders betydelse i ett socialpsykologiskt perspektiv.

Som en ingång till bibliotekarieämnet sökte vi igenom uppsatsdatabaserna för utbildningarna i Biblioteks- och informationsvetenskap i Borås och Uppsala. Flera av dem behandlar bibliotekariestereotyper och bilden av bibliotekarien. Några av dem var relevanta för oss och har använts som referenser i litteraturkapitlet. Vi är medvetna om att magisteruppsatser inte är att räkna som helt trovärdiga källor, men med detta i minnet är de ändå användbara som en genväg in i ett nytt ämne.

Litteraturförteckningarna var till stor nytta och vi har så långt möjligt försökt hitta ursprungskällorna för att kunna bilda oss en egen uppfattning om innehållet och för att kunna referera till dem med egna ord.

Fortsättningsvis sökte vi i Borås högskolebiblioteks katalog Voyager. Eftersom Borås inte bara har utbildning i Biblioteks- och Informationsvetenskap utan också har textilutbildningar, är biblioteket välförsett med litteratur i ämnet kläder. Vi fann Maja Jacobsons avhandling *Kläder som språk och handling* (1994) som vi har använt som en teoretisk grundbok och som även gett oss många användbara referenser.

I ett relativt sent skede fann vi användbara analysverktyg kring klädkoder, konflikter och olika aspekter av identitetsbegreppet i Pratts och Rafaeli samt Rudi Kellers texter.

Dessutom har vi sökt i databaser i Lisa, i Ebsco (Academic Search Elite) och i Libris websök. På Google har vi hittat bibliotekariewebsidor och exempel på tidnings- och tidskriftsartiklar. Dessutom sökte vi i våra lokala folkbiblioteks kataloger och browsade i hyllorna på de signum som visade sig vara relevanta. Vi har bl.a. använt sökordet bibliotekarier (librarians) i kombination med image, status, klädkoder (dress codes), identitet (identity), och kläder, klädsel (clothing). Sökorden har använts var för sig eller i olika kombinationer.

1.6 Disposition

I följande kapitel, *Tidigare litteratur och forskning*, redogör vi för dels ett urval undersökningar om bibliotekarier och dels för litteratur inom ämnet klädforskning. Bibliotekarieundersökningarna består mestadels av material från engelskspråkiga länder och svenska magisteruppsatser och tar upp både användarnas och bibliotekariernas egna perspektiv. Litteraturen om kläder består främst av forskning inom klädsociologi med kopplingar till semiotik och socialpsykologi. Den behandlar bl.a. forskning kring kläders kommunikativa egenskaper och klädkoder. Kapitlet avslutas med ett urval av litteratur där kläder ses ur ett karriärperspektiv.

I det tredje kapitlet, *Teori*, presenteras våra teoretiska utgångspunkter som har sitt ursprung inom olika forskningsområden; företagsadministration, semiotik, sociologi och etnologi. Med hjälp av teorier och begrepp från dessa områden utreder vi olika aspekter av identitetsbegreppet, visar hur kläder kan vara en sätt att skapa och uttrycka identitet och även hur kläder kan vara ett verktyg för att synliggöra konflikter inom en organisation. Slutligen redogör vi för en tolkningsmodell som synliggör hur klädkoder kan användas på en arbetsplats.

I kapitel fyra, *Metod*, går vi igenom hur den empiriska undersökningen har genomförts. Vi inleder med att motivera valet av metod, resonerar vidare kring urvalet, redogör sedan för hur intervjuerna har gjorts och hur vi har bearbetat och analyserat materialet. Sist tar vi upp etiska problem som vi haft att ta ställning till.

Det femte kapitlet, *Undersökning och analys*, består av en sammanställning av de elva intervjuerna. Den är indelad efter de teman vi valde till intervjuguiden. Bakgrundsfaktorer som uppväxt, intressen, arbete och utbildning får relativt litet utrymme medan frågor kring klädval, klädstil och kläder på jobbet får större plats. Även frågor kring bibliotekariestereotypen och yrkets image tas upp.

I kapitel sex, *Tolkning*, utgår vi ifrån begrepp vi redogjort för i teorikapitlet, den tematiska indelningen från föregående kapitel används som ett hjälpmedel för att strukturera materialet. Klädseln ses som ett uttryck för personlig och social identitet. Begreppen organisationsklädsel och organisationsidentitet används för att analysera klädernas symboliska funktion för yrkesidentitet och yrkesroll. Avslutningsvis visar vi i fyrfältsmodell hur man med hjälp av klädkoder kan synliggöra motsättningar och riktningar inom ett yrke.

I det sjunde kapitlet, *Diskussion och slutsatser*, besvarar vi de tre frågeställningarna. Därefter följer en diskussion kring frågor som vi anser vara relevanta och intressanta, men som inte faller inom ramen för frågeställningarna. Vi avslutar med förslag på framtida forskning, under arbetets gång har vi fått uppslag till många närliggande ämnen.

Som avslutning gör vi en *Sammanfattning* av hela arbetet.

2 Litteratur och tidigare forskning

Detta kapitel består av forskning från olika ämnesområden. Eftersom vi i denna uppsats gör en koppling mellan bilden av bibliotekarien och klädseln som ett uttrycksmedel tar vi dels upp forskning som består av bibliotekarieundersökningar och dels klädforskning. Vi inleder med en genomgång av några undersökningar om bibliotekarier som behandlar bilden av bibliotekarien, yrkesrollen och bibliotekariens egenskaper. Därefter tar vi upp ett litet urval av litteraturen om bibliotekariestereotyper. Våra frågeställningar handlar bl.a. om hur unga bibliotekarier förhåller sig till de stereotypa bilderna av bibliotekarien. Dessa texter ger en inblick i hur stereotyperna ser ut och hur de kan påverka bibliotekariens yrkesidentitet. Det tycks finnas ett glapp mellan hur bibliotekarierna uppfattar sig själva och hur allmänheten ser på dem. Undersökningarna pekar på skillnader mellan allmänhetens bild av bibliotekarien och bibliotekariens bild av sig själv. Något som i sig också kan vara konfliktskapande för bibliotekarierna.

För att klargöra vilken betydelse klädseln kan ha för vår identitet och på vilket sätt vi kommunicerar med omgivningen via klädseln ger vi i detta och i följande kapitel exempel på litteratur inom ämnet klädforskning med kopplingar till bl.a. semiotik och socialpsykologi. Vi redogör för teorier och idéer inom forskning kring kläders kommunikativa egenskaper, kläders koder och kontextberoende. Vidare litteratur kring kläders betydelse i sociala sammanhang inklusive på arbetsplatsen. Dessutom redogör vi för hur klädseln kan användas som markör/symbol, dels för att visa grupp tillhörighet och dels hur den även kan markera/symbolisera en konfliktsituation för individen. Klädernas betydelse i den identitetsskapande processen utvecklas vidare i teoridelen.

Vi är medvetna om att delar av vårt litteratururval är relativt åldersstiget, t.ex. är bibliotekarieundersökningarna från både 1980 och 1990-talet. Vi har dock inte funnit något modernare material som motsvarar de stora undersökningar som gjordes då och även i senare forskning refereras fortfarande till dessa texter. Vi anser att de trots ålder fortfarande kan gälla som bakgrundslitteratur till hur bilden av bibliotekarien har sett ut och fortfarande ser ut. Även andra referenser, som vi använder t.ex. för att definiera teoretiska begrepp, kan ha hög ålder. De är dock fortfarande relevanta och användbara i våra resonemang.

2.1 Undersökningar om bilden av bibliotekarien

Intresset för de stereotypa bibliotekariebilderna är stort bland bibliotekarierna själva. Om detta vittnar alla de bibliotekariewebsidor som man lätt finner om man gör en Googlesökning på "librarians" och "stereotypes". Det har också genom åren gjorts flera stora undersökningar om bilden av bibliotekarien, som behandlar yrkets image och status, bibliotekariers egenskaper eller bibliotekariestereotypen. Texterna utgår dels från bibliotekariernas eget perspektiv, dels från hur användarna uppfattar bibliotekarien. Undersökningarna är mestadels gjorda i engelskspråkiga länder, i Norden har gjorts en större undersökning där bibliotekarierna får komma till tals om sitt yrke. Dessutom behandlar flera magisteruppsatser från senare år både de stereotypa bilderna och bibliotekariernas egna bilder av sig själva.

Ingen av de undersökningar eller uppsatser som vi kommer att ta upp handlar om bibliotekariers klädsel eller klädkoder inom bibliotekaryrket. Men vi finner det ändå relevant att göra en kort översikt över några av bibliotekarieundersökningarna eftersom de ger en bakgrundsbild till vårt material. De visar hur bibliotekarien uppfattas av sig själv och sin omgivning och ger exempel på hur stereotyperna fortfarande används i olika medier. De stereotypa bibliotekariebilderna är kopplade till bibliotekariens utseende och därmed förknippade egenskaper. Stereotyperna tycks vara mycket livskraftiga och kan troligen påverka dagens bibliotekarier på ett negativt sätt. Både genom att bibliotekarierna själva kan ha svårt att identifiera sig med de stereotypa bilderna och genom allmänhetens fördomar som bibliotekarien får förhålla sig till. Visserligen är flera av de stora undersökningarna mer än tio år gamla, sedan dess har yrket genomgått stora förändringar i och med IT-utvecklingen. Men oavsett undersökningarnas ålder dras likartade slutsatser som stödjer våra antaganden om att bibliotekaryrkets utveckling och förändring inte kopplas till någon större imageförbättring, högre status eller högre lön. Den förändring som yrket genomgått, och som fortfarande pågår, är något som vi tror kan skapa en inre konflikt hos dagens bibliotekarier. Vi lyfter fram de slutsatser som är relevanta för vår uppsats och bortser från de delar av undersökningarna som behandlar t.ex. den tekniska kompetensen. Detta medför en medveten vinkling av materialet, för att få ett koncentrerat bakgrundsmaterial.

2.1.1 Bilden av bibliotekarien - yrkesrollen

I de undersökningar vi funnit framkommer att bibliotekarierna i allmänhet har en positivare bild av sig själva än vad omvärlden har. Detta gäller både de undersökningar som tar upp bibliotekariernas perspektiv och användarundersökningarna. Man framhåller det positiva i att bibliotekariens yrkesroll har förändrats, och ställer det emot allmänhetens mer negativa bild som grundar sig på den föråldrade stereotypbilden. Bilden av bibliotekarien är också starkt länkad till bilden av biblioteket. I ett grått och dammig bibliotek arbetar lika grå och dammiga bibliotekarier.

I Norden genomfördes 1997-1998 ett projekt, "Bibliotekariemeningar", på initiativ av de fackliga organisationerna i Sverige, Norge, Finland och Island. Resultatet redovisas i *Biblioteken, bibliotekarien och professionen – en rapport från fyra nordiska länder* (2000), skriven av Peter Almerud, utredare på DIK-förbundet. Undersökningen tar upp bibliotekariernas nya yrkesroll i informationssamhället. Man framhåller att införandet av IT har förändrat yrket till att bli mer utåtriktat. Bibliotekarien har fått en ny pedagogisk roll, som rådgivare och lärare. Trots detta finns bilden av biblioteket som ett ställe där man enbart lånar böcker kvar och biblioteken uppfattas som lite "mossiga". Bibliotekarierna själva lyfter istället fram demokratiperspektivet och allas rätt till fri information (Almerud 2000, s. 47).

Även i den övriga världen tycks bibliotekarien ha en positivare bild av sig själva än den som förmedlas till allmänheten via bl.a. de stereotypa bilderna. Den mest geografiskt heltäckande undersökningen, *The image of the library and information profession. How we see ourselves* utfördes på uppdrag av IFLA, International Federation of Library Associations (Prins & de Gier 1995). Enligt Prins och de Gier måste en organisations identitet, den identitet man marknadsför, stämma överens med verkligheten. Identitet definieras som den bild en organisation har av sig själv, image är den bild som

omvärlden har av organisationen. Bibliotekariens image är nära länkad med bibliotekets image därför att alla som arbetar på bibliotek antas vara bibliotekarier. Liksom i Almeruds undersökning har biblioteken en bild av sig själva som oumbärliga för rätten till fri information. Men allmänhetens bild av biblioteket, dess image, är ett ställe där man i första hand kan låna förströrelselitteratur och bibliotekarien ses som någon som stämplar böcker. Bibliotekarierna däremot ser sig själva som professionella yrkesutövare som bygger upp bestånd och tillgängliggör information. Den image som allmänheten ger en organisation är ofta en förenklad bild av verkligheten. Organisationen kan försöka marknadsföra en annan bild av sig själva men det är inte det enda som har effekt på imagen. En stereotyp bild av en bibliotekarie i en TV-serie kan ha lika stor, eller större, genomslagskraft (Prins & de Gier 1995, s. 16ff).

Trots lokala skillnader mellan länder finns ändå vissa gemensamma problem som man måste försöka lösa menar Prins och de Gier. Ett av dem är att bibliotekarierna är "closed minded". De är inte medvetna om att de arbetar på en öppen marknad där man måste kommunicera med användarna för att möta deras behov. Istället koncentrerar man sig på traditionella bibliotekariesysselsättningar och bevakar samlingen (Prins & de Gier 1995, s. 59). Författarna ser inga självklara lösningar på problemen men tar upp olika förslag som framkommit i undersökningen: större ekonomiskt stöd, mer PR, bättre utbildning, fler datorer, bättre service, bättre bibliotekarier, och att synliggöra biblioteket (Prins & de Gier 1995, s. 35). Först och främst måste man ena sig om vilken image man vill ha.

Undersökningarna är runt tio år gamla, yrkesrollen har under åren sedan dess genomgått stora förändringar. Vi får en bild av att problemen i Norden och den övriga världen tycks likna varandra. Om bilden av bibliotekariens yrkesroll har förändrats sedan dess kan vi inte uttala oss om med hjälp av dessa undersökningar, men resultaten är intressanta bl.a. eftersom de pekar på vikten av att marknadsföra och synliggöra biblioteket. Ett fenomen som lyfts fram i båda dessa undersökningar är att biblioteket och bibliotekarien betraktas som ett; har biblioteket en föråldrad image så förknippas även bibliotekarien med denna. Vi tror att om man vill skapa en annan image åt biblioteket och bibliotekarien, måste man även vara medveten om, och försöka övervinna, de negativa stereotyper som enligt dessa undersökningar tycks finnas hos delar av allmänheten. För att skapa en modern, positiv bild av bibliotekarien krävs troligen också att biblioteket marknadsförs på ett tidsenligt sätt.

2.1.2 Bilden av bibliotekarien - personlighetstyp och egenskaper

Flera undersökningar ägnar sig åt att försöka kartlägga bibliotekariens egenskaper. Även här tycks det finnas ett glapp mellan hur allmänheten uppfattar bibliotekarien och hur bibliotekarien är eller vill framställa sig själv.

En större användarundersökning som ofta refereras till är R. A. C. Bruijns *Status and image of the librarian: Report of a sample survey carried out in twelve countries* (1992), en enkätundersökning utförd i tolv länder (inte Sverige). Bruijns, doktor i sociologi och verksam vid Algemene Hogeschool Amsterdam inom ämnet information och kommunikation. Undersökningen visar vilka egenskaper allmänheten tillskriver bibliotekarier. Egenskaper med hög frekvens är ordningsam, hjälpsam, lugn, vänlig och intelligent. Bibliotekarien ses som mer konservativ än modern. Egenskaper som bibliotekarier inte anses ha är humoristisk, sportintresserad och modern. Yngre personer

tenderar i högre grad än äldre att tycka att bibliotekarien är tråkig. Detta kan bero på att de flesta bibliotekarierna också är äldre. Bibliotekariearbetet beskrivs som användbart, hjälpsamt och baserat på rutin (Bruijns 1992, s. 41). Samhällets bild av yrket påverkar ungas yrkesval, menar Bruijns, för de yngre framstår yrket som tråkigt. Unga människor lockas inte av ett yrke som ses som användbart, hjälpsamt och rutinbaserat (inte dynamiskt, livligt och innovativt). Många tror också att man inte behöver utbildning för att arbeta på bibliotek (Bruijns 1992, s. vii).

I boken *Discovering librarians: Profiles of a profession* (1994) ingår flera artiklar där man förespråkar personlighetstest för att få fram rätt sorts människor till bibliotekarieyrket. I *Vive la Différence: Exploring Librarian Personality Types Using the MBTI*, redogör Mary Jane Scherdin (1994) för resultaten av en undersökning sponsrad av ACRL, Association for College and Research Libraries, gjord 1992. Scherdin är fil.dr. och var när undersökningen gjordes bibliotekschef på Edgewood College i Madison. I denna undersökning jämförs bibliotekarier med den övriga befolkningen. Bibliotekarier visar sig mest tillhöra den introverta personlighetstypen som fungerar bäst i den inre idévärlden, är reflekterande och som helst har personliga kontakter med en person åt gången. De fungerar sämre i större grupper och är dåliga på att ta kontakt och tala för sig själva. Scherdin menar att om bibliotekarieprofessionen ska överleva behövs uppblandning med andra personlighetstyper, människor som är mer nyfikna och ser möjligheter i förändringar. Ledaregenskaper är också önskvärda (Scherdin 1994, s. 148f).

En viss utveckling mot en annan personlighetstyp bland bibliotekarier tycks också ändå ha skett genom åren. I *Marian the librarian – the truth behind the image* gör Deborah J. Grimes (1994), fil.dr. i biblioteksadministration, en historisk översikt över forskning kring bibliotekariens image. Undersökningar av bibliotekariers personlighetstyper från 1930-talet och fram till 1990-talet beskrivs. En viss personlighetstyp tycks dras till yrket. Bibliotekarierna förändras med tiden från att vara ordningsamma, samvetsgranna, ansvarstagande, konservativa och opersonliga till att även ha egenskaper som fantasi, beslutsamhet, självrespekt och även ledaregenskaper. Den typiska bibliotekarien visar nu (på 1990-talet) större intresse för samhällsservice och för människoorienterat arbete än tidigare (Grimes 1994, s. 7ff).

Social kompetens är en annan önskvärd egenskap hos den nutida bibliotekarien. I serviceyrken, dit man kan räkna bibliotekarieyrket, är bemötandet centralt. I magisteruppsatsen *Ett trevligt bemötande som i vilket annat yrke som helst...* konstaterar Svetla Tomova (2005) att det finns ett gap mellan besökarens upplevelser och personalens uppfattningar beträffande bemötande (s. 49). Tomovas hypotes är att det är lika viktigt med yrkeskunskaper som med social kompetens i bemötandet. Det är viktigt att bibliotekarien är mer ”människoinriktad” än ”bokinriktad” (Tomova 2005, s. 23f). Genom att göra intervjuer med besökare och enkäter till personal får hon fram både positiva och negativa synpunkter om bemötande. I analyskapitlet ser Tomova en tendens i upplevelsen av bemötandet från besökaren sida: uppfattningen att bibliotekarier kanske inte är så kunniga, eftersom de ser oengagerade ut. Alla tycks tvivla på bibliotekarien, inklusive bibliotekarien själv. Ett bra bemötande marknadsför biblioteket och bibliotekarieyrket på bästa sätt, avslutar Tomova.

Gemensamt för undersökningarna som behandlar bibliotekariens egenskaper och personlighetstyp är motsättningen mellan de ”goda” och de ”onda” egenskaper som en

bibliotekarie har eller förväntas ha. Egenskaperna representerar också den ”nya” och den ”gamla” yrkesrollen. Det handlar om motsatsförhållanden. Bokinriktad ställs mot människoinriktad. Dåligt självförtroende mot beslutsamhet och självrespekt.

2.1.3 Bilden av bibliotekarien - bibliotekariestereotypen

Olika yrken är förknippade med olika typiska stereotypa bilder, säger man t.ex. läkare, revisor, lärare eller polis så framträder hos de flesta en bild av hur en sådan ser ut och är. Den ger en förenklad bild av verkligheten som kan vara osann och fördomsfull. Men de stereotypa bilderna är svåra att utrota, de hålls vid liv i media och i det dagliga talet människor emellan. Ofta handlar det om okunskap; ju längre bort man befinner sig från en företeelse, desto troligare är det att man har en förenklad, schablonartad bild av den.

I Kerstin Rydbecks artikel *Från arg tant med knut till farlig sexbomb – om bibliotekariestereotyper i ord och bild* (2004), beskrivs olika typer av bibliotekariestereotyper med exempel ur olika medier. Exempelvis finns den snipiga tanten med knut, den bleka och färglösa bibliotekarien, den ogifta bibliotekarien (nuckan), den argisinta och sura bibliotekarien, den erotiska bibliotekarien (bibliotekarien som dubbelnatur), den läsande bibliotekarien, och skräckbibliotekarien (djävuls-, vampyr-). Syftet med artikeln är att visa hur stereotyperna ser ut, hur de har uppstått och varför de fortfarande lever kvar (Rydbeck 2004).

Det tycks finnas ett behov hos bibliotekarierna att visa på motbilder till de tråkiga stereotypbilderna av sin yrkeskår. De bibliotekariewebsidor som finns på nätet avser antagligen att fylla den funktionen. Rydbäck ger exempel på några av dessa, t.ex. finns *The Lipstick Librarian*, *The Bellydancing Librarian* och *Batgirl Was a Librarian*. Rydbeck noterar att motbilderna fokuserar på kroppen och har sexuella anspelningar, till skillnad från äldre stereotyper som är ”avsexualiserade”, Rydbeck menar att motbilderna ibland slår över och närmar sig andra stereotypa kvinnobilder (2004, s. 27).

Ett aktuellt exempel på detta, från dagens medievärld, är ett reportage ur modemagasinet *Viceland* från 2007, ”Swedish librarians”, där unga bibliotekarier kläs upp i dyra (sexiga?) märkeskläder. Korta kjolar och höga klackar med Stockholms stadsbiblioteks anrika interiör i bakgrunden. Kontrasten mellan den traditionstygda miljön och de unga uppklädda bibliotekarierna gör bilderna effektiva, man spelar på stereotypen om bibliotekariens dubbelnatur och även på myten om den sexiga svenska kvinnan. Det framgår av bilderna (bibliotekarierna håller i böcker eller också utgörs bakgrunden av böcker) och av undertexterna att bibliotekarierna läser mycket, de har alltså både hjärna och kropp, egenskaper som förknippas med den stereotypa bilden av bibliotekarien som dubbelnatur.

I boken *Stereotype and status: Librarians in the United States* redogör Pauline Wilson (1982) för en studie som utgörs av en kvantitativ analys av tidskriftsartiklar, böcker och nyhetsrapporter rörande bibliotekariestereotyper, skrivna av bibliotekarier. Bokens syfte är att hjälpa bibliotekarier att agera i akt och mening att övervinna den ”unfavorable stereotype” som bibliotekaryrket släpat på under hela 1900-talet. Wilson menar att när bibliotekarier beskriver de stereotyper yrket omgärdas av, reagerar de emotionellt och intellektuellt på samma sätt som människor som tillhör en minoritetsgrupp (1982, s. 5).

In sum it may be said that being a member of this group, sharing its occupational identity as that is assigned in the stereotype, is a burden and is perceived as being a burden by the group members. Librarians do regard themselves as receiving differential treatment, and they do see themselves as being objects of collective discrimination. (Wilson 1982, s. 30)

Bibliotekarierna i Wilsons undersökning har olika sätt att förhålla sig till de stereotypa bilderna och olika sätt varmed de tror sig kunna hantera den konflikt som det innebär att ha ett yrke där man blir bemött med en ifrågasättande attityd: "Well, you don't look like a librarian" (Wilson 1982, s. 10). Det finns en dålig vana hos bibliotekarierna att lägga skulden till den låga statusen och de negativa stereotypa bilderna utanför sig själva, menar Wilson. Det finns de som accepterar stereotypen och vill bekräfta den, andra som anser att skulden ligger hos ett fåtal individers beteende (rensar man bort dem så löser sig problemen), andra som förnekar stereotypens existens och andra som förnekar sin egen grupp tillhörighet (Wilson 1982, s. 15). Exemplet från *Biblist* som vi tog upp i inledningen kan vara ett exempel på minoritetsgruppsbeteende, om man tolkar det enligt Wilson. Hon menar, till skillnad från de flesta andra, att det inte är bra att skriva om stereotypen. Genom att ständigt uppmärksamma stereotypen bevaras de negativa bilderna. Förändringen måste komma från bibliotekarierna själva, bl.a. genom att de inte bidrar till att förstärka och sprida de stereotypa bilderna (Wilson 1982, s. 191). Den mest seglivade, och även den mest föråldrade bibliotekariestereotypen är tanten med knut, denna bild lever kvar även i Sverige. I magisteruppsatsen *Vem är egentligen bibliotekarien? En dammig bokmal eller en informationsexpert? En explorativ undersökning om olika gruppers bild av bibliotekarien*, har Magdalena Håkansson (2003) låtit representanter från den offentliga, den akademiska och den privata sektorn rita bilder av och med ord beskriva en bibliotekarie. Kännetecknande för den vanligaste kvinnliga stereotypen är hårknuten, glasögonen och den stora förtjusningen i att läsa. Hon är också ensamstående och klär sig tråkigt och omodernt. Ett otrevligt sätt hör till. Det är de negativa dragen som dominerar bland stereotyperna, skriver Håkansson (2003, s. 20). Yrket framställs som omodernt och innehas av underliga människor.

Ordet bibliotekarie kan i sig ha en så dålig klang att man kan använda det för att skapa en negativ atmosfär kring ett ämne. I magisteruppsatsen *Bilder av bibliotekarer i dagspressen* visar Carin Silvermyr (2003) hur olika bibliotekariebilder förekommer i dagspressen år 2002-2003. Silvermyr har uppmärksammat vilka attribut som förekommer i samband med bibliotekarer och vilka adjektiv som beskriver egenskaper respektive utseenden hos bibliotekarer. Bland egenskaperna förekommer ord som bokintresserade, högutbildade och informationskompetenta men också ord som stillsamma, sköra, blyga, pryda, pedantiska och tillbakadragna. Utseenden beskrivs som glasögonförsedda, tunnläppade och välklädda. Färger som hör ihop med bibliotekarer är beige, musgrått och bibliotekariebrunt (Silvermyr 2003, s. 50). Glasögon, speciella kläder, skor och smycken förekommer som attribut. Efter att ha analyserat artiklarna konstaterar Silvermyr att det är de negativa porträtteringarna som dominerar.

Sammanfattningsvis kan man säga att de undersökningar vi valt ut alla för fram liknande åsikter, vare sig de är gjorda på 1980-, 1990- eller 2000-talet. Av de stereotypa bilderna av bibliotekarierna visar det sig att det är de negativa bilderna som dominerar. Man kan förutom att skämta på alla möjliga olika sätt också använda begreppet bibliotekarie för att visa hur tråkigt eller ful en företeelse är (Silvermyr 2003, s. 53). Kunskap och kompetens är mycket viktigt, men man ska inte glömma bort att det intryck man ger, också avgör hur man blir bedömd som yrkesmänniska. Vi uppfattar

det, utifrån de texter vi redogör för, som en genomgående åsikt att bibliotekarierna själva är det viktigaste redskapet för att marknadsföra sig själva och sin nya yrkesroll. Bibliotekariernas attityder och bemötande av användarna påverkar bilden av dem själva. Det första intrycket man ger är avgörande och kläderna är en del av detta första intryck.

I ett konferenspaper från Laserfoundation, *Libraries: A Vision* (2004), föreslås bl.a. att personalen bör ha uniform eller åtminstone ansluta sig till en gemensam klädkod. Detta som ett led i marknadsföringen av biblioteket och bibliotekarien, och som en del i skapandet av ett varumärke (Laserfoundation 2004, s. 11ff). Även Ruth A. Kneale, Special Library Association, poängterar i *Where's the Librarian?* (2004) vikten av marknadsföring. Hur bibliotekarien marknadsförs påverkar användandet av bibliotekets tjänster (Kneale 2004, s. 1). Det kan i svenska folkbibliotekssammanhang tyckas överdrivet att föreslå uniform, men däremot är marknadsföring något som är mer aktuellt. Bibliotekarieyrket förändras och det tycks finnas ett behov av att marknadsföra en ny yrkesroll, detta kan bl.a. göras genom att ge en annan bild, bokstavligt talat, av den "nya" bibliotekarien. Fackförbundet DIK väljer i broschyren *Bibliotekarien idag* (2006, s. 5) att visualisera den nya yrkesrollen via en bild av en ung kvinna med svart hiphopmossa som sitter vid en dator i en disk där det står "Helpdesk IT-support". Dessutom finns inklippt en bild av det som man får förmoda att hon har på fötterna, ett par basketskor av märket Converse. I bilden ingår också en bild av inbundna böcker, som kan symbolisera den "gamla" kunskap den nya bibliotekarien kan tillgängliggöra. Bildens budskap uppfattar vi som ett uttryck för en del av den identitetskonflikt som kan kopplas till bibliotekarieyrket. Man kan vara ung och se ut som en hiphopare och ändå vara bibliotekarie.

Denna delvis negativa bild av bibliotekarien som person, som framkommer ur dessa undersökningar är säkerligen inget annat än just en stereotyp, en förenklad bild av en grupp människors egenskaper och karaktärsdrag. Men det går troligen inte att negligera de negativa bibliotekariebilder som ändå tycks existera, bilderna är inte enbart en följd av våra egna erfarenheter eller fördomar, utan illustreras även av resultaten i dessa undersökningar. Och stereotyperna tycks seglivade. De stereotypa bilderna av bibliotekarien som person och som yrkesverksam, kan manifesteras i möten med människor i omgivningen, genom rollfigurer på film, i litteratur, serietidningar, reklam o.s.v. Vad man än anser om dessa stereotypa bilder, tror vi ändå att man som bibliotekarie (yrkesverksam eller blivande) kan komma att stöta på dem, och därigenom känna sig tvungen att förhålla sig till dem, vare sig man avfärdar stereotyperna eller upplever ett behov av att visa upp en motsatsbild. I ett vidare perspektiv kan de negativa bilderna av bibliotekarien troligen påverka bilden av biblioteken och deras verksamhet.

2.2 Kläder som kommunikation

Bilder kan många gånger säga mer än ord, man talar om bildspråk. Klädseln kan också ses ett språk som kan användas för att på ett effektivt sätt förmedla ett budskap. En av våra teoretiska grundböcker heter just "Kläder som språk och handling". Vi har inte funnit någon forskning som handlar om hur bibliotekarier kommunicerar via klädseln, istället har vi använt litteratur inom ämnet klädforskning, främst klädsociologi, eftersom kläder är något som inte är specifikt för bibliotekarier. Att kommunicera med hjälp av kläder och utseende är något som alla människor ägnar sig åt, medvetet eller omedvetet.

Etnologen Maja Jacobson beskriver i *Gör kläderna mannen* (1998) hur klädforskning kan bedrivas inom olika discipliner och med olika inriktning. Kläder kan studeras ur historiskt perspektiv och som modeväxlingar. Kläder kan också studeras som en del av det sociala systemet, d.v.s. klädsociologi och som klädspsykologi utifrån kläders symbolvärde (Jacobson 1998, s. 18).

Klädsel är något som ofta tas för givet, något som bara finns där. Men genom att studera kläder som ämne kan man synliggöra företeelser i samhället och skapa förståelse. Susan Kaiser, professor vid institutionen för textil och klädsel vid University of California, beskriver i boken *The social psychology of clothing* (1997) hur kläder kan användas för att förstå vårt sociala liv. Kläder påverkar dels vårt sätt att skapa och visa vår identitet, dels hur vi samspelar med andra människor i grupper eller samhället och slutligen hur vi påverkas av, och bidrar till, den kultur och tid vi lever i (Kaiser 1997, s. vii). Inom klädforskningen skiljer man på begreppen kläder och klädsel, och begreppsförvirringen ökar när man försöker översätta engelska texter, där *clothes*, *clothing* och *appearance* står för olika betydelser. Termen ”*clothing*”, klädsel, refererar enligt Susan Kaiser inte bara till kläder utan till alla ting vi på något sätt sätter på oss eller lägger till vår kropp för att förändra vårt yttre, som skor, klädesplagg och smycken. Termen ”*appearance*” är bredare och refererar till hela den synliga bild som vi skapar åt/av oss själva, vår image. Där ingår förutom tingen också annat som vi gör för att påverka utseendet, t.ex. frisyra, smink, tatuering och även bantning och träning (Kaiser 1997, s. 4f).

Ämnet klädforskning är stort och tvärvetenskapligt, vi har gjort ett urval med inriktning på hur kläder kan användas i kommunikativt syfte för att överföra ett budskap, hur kläder kan användas för att skapa och uttrycka identitet och hur kläder kan användas för att påverka karriären.

2.2.1 Kläder och koder

För att kunna analysera klädernas roll i samhället har flera forskare använt sig av semiotiken, läran om olika (både språkliga och icke-språkliga) teckensystem och tecknens betydelser, kombinationsmöjligheter och användningsområden. Enligt Umberto Eco, professor i semiotik och författare till *Den frånvarande strukturen* (1971), betraktar semiotiken varje kulturfenomen som ett kommunikationsfenomen (s. 30). Varje gång man riktar sig till någon med ett ljud, en gest, ett ritat tecken e.d. för att denne ska få reda på något som man själv vet och som man vill att han också ska få veta, stöder man sig på en serie regler, koder, som gör tecknet begripligt (Eco 1971, s. 13). Varje mottagare gör en tolkning av budskapet beroende på den egna uppsättningen av kulturellt betingade koder (Eco 1971, s. 147).

Maja Jacobson beskriver i avhandlingen *Kläder som språk och handling: Om unga kvinnors användning av klädseln som kommunikations- och identitetsskapande medel* (1994) hur hon utgår från en klassisk kommunikationsmodell för att analysera hur kläder fungerar som kommunikationsmedel och använder begrepp från semiotiken. Kommunikationsmodellen består av en sändare som skickar ett budskap till en mottagare. Budskapet måste översättas till det medium som ska användas, d.v.s. till ett konkret meddelande, en kod. Man talar om kodering och om dekodeing när mottagaren i sin tur avläser meddelandet. Mottagaren kan också ge feedback till sändaren. I Jacobsons modell är sändarens klädsel det budskap som skickas. De kläder sändaren har

på sig är den konkreta utformningen av budskapet, koden. Mottagaren eller betraktaren använder sig av sina kulturellt betingade koder för att tolka budskapet. Och, påpekar Jacobsson i linje med Eco, för att budskapet ska nå fram krävs att mottagaren behärskar samma kod och kontext som sändaren (1994, s. 23).

I artikeln *Att klä sig – smak, stil och symbolik* (1993) skriver Jacobson att människor använder klädseln för att kommunicera och för att förstärka sociala roller och kategorier. Varje enskilt klädesplagg kan ha en egen betydelse i sig. Hur plaggen är kombinerade eller sättet att bära dem sänder också budskap till omgivningen. ”Om de kudas rätt, kan kläders färger och former tala sitt eget språk, ha sina speciella moraliska och symboliska innebörder, och berätta om attityder och värderingar i ett samhälle” (Jacobson, 1993, s. 119). I alla tider har kläder använts för att särskilja individer, grupper, tidpunkter och situationer. Bäraren kan med hjälp av kläderna signalera vad som kännetecknar personen eller rollen ifråga. Med klädernas hjälp visar man för omvärlden vilken grupp man anser sig tillhöra, man bygger upp en livsstil och gestaltar en identitet. I mötet med en okänd människa, använder vi oss gärna av dennes klädsel och yttre framtoning för att göra en kategorisering av individen. På samma sätt presenterar individer sig själva för omvärlden genom sitt val av kläder (Jacobson 1993, s. 97).

Jacobson menar att kodifiering av ett plagg eller en klädsel (en viss kombination av plagg) sker genom att de används mer systematiskt i vissa sammanhang och inte i andra, eller av vissa grupper och inte av andra. Förhållandet mellan klädform och värderingar bör också vara åskådliggjort. Klädkoder, klädselkoder, är enligt Jacobson uttalade eller outtalade regler och konventioner för hur man klär sig i ett visst sammanhang. Med hjälp av klädkoder kan ett visst plagg eller en viss klädsel ge information om bärarens kön, ålder och status. Som alla kulturella koder existerar klädkoder alltid i en kontext, skriver Jacobson, de har mening för vissa människor och i vissa sammanhang, i en social situation (1993, s. 97).

Sociologen Fred Davis konstaterar i boken *Fashion, culture and identity* (1992) att klädstilarna i västvärlden kännetecknas av ”undercoding”, d.v.s. de har ett underförstått budskap. Även Davis refererar till Eco, undercoding uppstår när det saknas tillförlitliga tolkningsregler som t.ex. skriftspråket har. När det gäller klädsel får mottagaren förlita sig på mer svårdefinierade ledrådar. Undantaget är uniformen som tydligt talar om bärarens yrkesidentitet. Davis menar att klädkoder mer liknar estetiska koder än konventionella teckenkoder, vilka är informationsorienterade. Estetiska koder, som konst, kan förmedla subtila budskap som inte kan uttryckas med ord (Davis 1992, s. 10f). De västerländska klädkoderna kännetecknas också av ”ambiguity”, ett plagg som har en betydelse idag kan betyda något helt annat imorgon eller i ett annat sammanhang. Även Davis påpekar att klädkoder är kontextberoende – en människa har en social identitet, en social tillhörighet och tillhör en viss smakgruppering och detta påverkar också hur individen förstår symbolerna (1992, s. 7ff).

Etnologen Anna Lundstedt visar i sin avhandling *Vit governmentality: ”Invandrarkvinnor” och textilhantverk – en diskursanalys* (2005) hur klädsel kan fungera som markör och identitetsskapare. Genom att studera modekataloger från Gudrun Sjödén visar Lundstedt hur smakkoder och normer samt vilka egenskaper som tillskrivs olika subjektspositioner kan synliggöras (2005, s. 166). Enligt Lundstedt signalerar dessa kläder inte bara modemedvetenhet utan också en livsstil, modet och

stilen markerar en kollektiv identitet och tillhörighet till och har kommit att bli en uniform för den subjektsposition hon kallar vit alternativ aristokrati (2005, s. 165f). En avsikt med Lundstedts analys är att placera Sverige i ett sammanhang av kolonialism. Utgångspunkten är att vithet är en historisk konstruktion av normer, koder, smak och kroppslighet. Lundstedt studerade bl.a. utbildnings- och yrkesbakgrund hos de kvinnor som var initiativtagare till textilprojekt där svenska initiativtagare mötte invandrarkvinnor från olika länder, men även gruppens klädkod behandlas i rapporten. Rapporten presenterar en analys och ett material som lägger till en ny dimension kring klädkoders tolkning. Genom sin analys av Gudrun Sjödéns modekataloger visar hon hur dessa katalogers text- och bildmaterial ger/presenterar en bild som visar hur annorlunda ”den Andre” är i förhållande till det kollektiv som kategoriseras ”oss västerlänningar” (Lundstedt 2005, s. 177).

Enligt historikerna Madeleine Hurd och Tom Olsson, redaktörer för boken *Iklädd identitet* (2005) och författare till inledningskapitlet Identitet och mode, kan kläder med fördel användas för att studera en persons eller en grups sociala position, och dessutom för att se vilka sociala ambitioner personen eller gruppen har. Kläder kan markera samhörighet mellan dem som bär den, och samtidigt ett avstånd till, en uteslutning av andra grupper. Som exempel visar författarna på hur en idrottsklubbs lagtröja, en dräkt, en uniform eller ämbetsdräkt, kan stärka känslan av samhörighet och exklusiv tillhörighet. Ett särskilt snitt på plaggen eller ett utvalt varumärke kan fylla samma funktion (Hurd & Olsson 2005, s. 32).

En annan aspekt av klädselns förmåga att kommunicera och påverka oss är hur kläder kan ge bäraren en känsla av trygghet och trovärdighet i en given situation. Hurd och Olsson påpekar att ”rätt” klädsel kan bidra till att ge bäraren en känsla av ekonomisk makt, intellektuellt djup, konstnärlighet, fysisk styrka, socialt överläge eller vad som är eftersträvansvärt i en given situation. Detta kan märkas tydligt vid tillfällen när klädvalet visar sig vara felaktigt och den känsla av osäkerhet och förvirring som då skapas hos bäraren förtar det avsedda budskapet (Hurd & Olsson 2005, s. 3). Erving Goffman, amerikansk sociolog, är en ofta återkommande referens i texter kring kläder som tecken och som identitetsmarkör. I boken *Jaget och maskerna* (2004) beskriver Goffman sitt synsätt där människors agerande ses som ett iscensättande av en slags teaterföreställningar, där alla bär olika masker och det sociala agerandet kan jämföras med skådespelares agerande på en scen. Utifrån detta dramaturgiska perspektiv sker en individs handlande främst för att göra intryck på en publik, sina medagerande. Det är också i denna process individens jaguppfattning och identitet byggs upp, eller kanske snarare den bild av sig själv en människa vill förmedla till sin omgivning.

När en individ inleder en social interaktion med andra människor, vill han (i Goffmans text är individen alltid en han) ha fakta om vilken situation som råder. Med sådan information är det möjligt att räkna ut och ta hänsyn till vad som kommer att hända och vilket beteende som är lämpligt. Det är sällan möjligt att få fram fullständig information, alla relevanta sociala fakta (det tar tid att lära känna människor och situationer), man måste ofta gissa sig fram genom att observera antydningar, åtbörder, statussymboler o.s.v. ”Kort sagt”, skriver Goffman, ”eftersom den verklighet som individen har att göra med är otydbar för ögonblicket måste han istället förlita sig på yttre tecken” (2004, s. 215). Känner vi inte människorna och sammanhangen, måste vi rikta desto mer uppmärksamhet mot de yttre tecken de visar fram.

2.2.2 Kläder och karriär

John T. Molloy är en amerikansk "image-konsult" som på 1990-talet lärde ut hur människor kan styra sin karriär och framgång inom olika områden genom sitt val av kläder. Molloy har en direkt och konkret inställning till kläderna och deras betydelse som signalsystem. Hans utgångspunkt är, deklarerar han i *Nya dress for success: Så påverkar du dig själv och andra genom din klädsel*, de renodlade behavioristerna, från Pavlov till Skinner (Molloy 1990, s. 303). Vi blir betingade av vår miljö och kläderna är en integrerad del av den miljön, menar Molloy. Och vårt sätt att klä oss inverkar i hög grad på vilket intryck vi ger på andra människor och på hur de behandlar oss (Molloy 1990, s. 10).

Susanne Pagold, kultur- och modeskribent, tar i *De långas sammansvärjning* (2000) upp Mollys "manifest" och menar att den är byggd på fördomar och generaliseringar. Molloy ger en beskrivning av en amerikansk variant av Jantelagen, menar Pagold, inte minst genom att Molloy påpekar det olämpliga i att ta i för mycket. Man tittar på dem som är ledare i branschen och klär sig som dem. Klä dig gärna i dyra kläder om du har råd, visa med dina kläder att du är framåt och har ambitioner men se upp så att du inte överglänsar chefen. Nyckeln till framgång är anpassning (Pagold 2000, s. 115). Pagold berättar vidare om en undersökning som gjordes vid ett antal svenska arbetsplatser under våren 1995, för ett reportage i DN. Hon upptäckte att Molloy's "Följ John-princip" för att hitta rätt klädkod gällde även inom svenskt arbetsliv, om än omskrivet till svenska och inte fullt så formella former. Chefens klädsel satte ribban. Ett genomgående mönster Pagold kunde urskilja, var rädslan att förhåva sig. Var man för snyggt klädd, skriver Pagold, började kollegorna undra (2000, s. 115).

Journalisten Margareta Ribbing, som specialiserat sig på frågor om vett och etikett, menar i *Nya etikettboken: Spelregler för väluppfostrade* (1997) att praxis för vardagsklädsel varierar mellan olika arbetsplatser. Klädseln är troligen striktare på en arbetsplats som besöks av många människor utifrån, skriver hon, än på ett kontor där de anställda sällan kommer i direkt kontakt med besökare. Ribbing påpekar att man i sin yrkesroll bör tänka på att man med sin klädsel skickar en signal till den man träffar och att man genom en "prydlig och genomtänkt klädsel" markerar att man anser mötet viktigt. En "slarvigt" klädd person kan istället ge ett nonchalant och ohyfsat intryck, även om det inte alls är avsikten. Man ska klä sig efter sin egen smak, skriver Ribbing, men man bör vara medveten om hur omgivningen kan tänkas uppfatta både en "alltför originell och en alltför oengagerad klädsel". Till det alltför lediga hör enligt Ribbing det som är alltför mycket åt "bekvämhållet", som t.ex. trikåer, slippers, joggingkläder och ringade linnen. Som kvinna bör man även undvika att klä sig i det som är "för mycket", skriver författaren, d.v.s. alltför snäv eller kort kjol, för djup uringning, trång jumper, alltför höga klackar och glittrande smycken (Ribbing 1997, s. 72f).

I en artikel i Dagens Nyheter (2005) skriver Monica Hedlund att det i dag inte räcker med yrkeskompetens och social kompetens för att kunna göra karriär. Allt viktigare för att få det jobb man önskar, är att man har insikten om hur man bör klä sig, vilken frisyr man ska ha och hur man ska tala och föra sig. På Karlstads Universitet har man följt forskning från Storbritannien som bl.a. visar att arbetsgivare inom servicesektorn helst anställer människor ur medelklassen, vilka kan klä sig, tala och föra sig på ett sätt som är önskvärt ur företagets synvinkel, människor med bra kroppshållning och mindre dialekt. I takt med ökande konkurrens, sägs det bli allt viktigare med ett genomtänkt

estetiskt affärskoncept och där ingår personalen som en del i detta. Nu har man även från svenskt håll börjat studera utseendets betydelse för framgång på arbetsmarknaden (Hedlund 2005).

Vid Karlstads universitet inleddes 2005 studien *Förekomst och utbredning av estetiska krav på arbetskraften. En empirisk prövning av ett anglosaxiskt fenomen*. Studien drivs av docent Patrik Larsson och fil. dr. Henrietta Huzell och beräknas vara färdig i slutet av 2008. Förlagan till projektet/studien är en brittisk studie som visar att 90 % av arbetsgivare inom serviceyrken ställer estetiska krav på de människor de anställer. Projektet avser att studera motsvarande fenomen i Sverige, man vill se om rätt utseende kan vara till nytta inom serviceyrken och om svenska arbetsgivare tänker i sådana banor. Huzell menar att resonemang om teknisk kompetens och social kompetens har förts tidigare. Frågan är om det även finns estetiska krav. Man använder begreppet estetisk kompetens, vilket enligt Huzell inte bara är kropp, utan kan handla om klädstil, tatueringar, vikt och dialekt. Det kan också vara insikten om att man inte kan vara piercad om man vill ha vissa jobb (Karlstads Universitet 2005).

I en artikel i SKTF-tidningen 2005-06-14 intervjuas Huzell av Johanna von Wowern. I artikeln konstateras att kostym som arbetsplagg på ett behandlingshem vore lika udda som bar mage på en banktjänsteman. Oftast är det outtalat vilka kläder som accepteras på en arbetsplats, men de flesta vet ändå vad som gäller. Vilken klädkod som finns på en arbetsplats beror främst på bransch. Bank, juridik och finans är striktare medan yrken inom social omsorg, skola och teknik anses ha mer avslappnad klädsel. Enligt s.k. imagerådgivare innebär rätt utseende, rätt klädsel att man inger förtroende och signalerar kompetens, man behöver inte kämpa för att övertyga omgivningen. Huzell menar att en del människor har estetisk kompetens. De känner av omgivningens klädkrav bättre än andra och vet hur man ska klä sig i olika sammanhang. Även i denna artikel konstateras att ökad konkurrens medför att personalen, deras utseende och klädsel, används för att företag på något sätt ska bli unika. Allt fler företag inom framför allt försäljning och hotellbranschen väljer att forma sina anställda med hjälp av klädkoder och utseende. Personalen blir en del av företagets image, de anställdas utseende betraktas som en del av den produkt företaget säljer. Samhället idag är utseendefixerat och krav på en estetisk kompetens kommer knappast som någon överraskning (von Wowern 2005).

I en kandidatuppsats i arbetsvetenskap, *Inte bara hel och ren! – Arbetsgivares syn på estetiska kompetenskrav i serviceyrken* (2005) av Niklas Erhardsson, Marianne Eriksson och Per Lindell, definieras kompetensbegreppet som: "en individs potentiella handlingsförmåga i relation till en viss uppgift, situation eller kontext" (s. 8). Kraven som ställs från arbetsgivare kan avse teknisk kompetens, som arbetslivserfarenhet eller utbildningsnivå. Men många arbetsgivare sägs idag i allt högre grad istället förlita sig på social kompetens och emotionell kompetens, d.v.s. förmågan att handskas med relationer till andra och med sina känslor. En fjärde variant av kompetens blir den estetiska kompetensen, d.v.s. att de anställda ser bra ut och att de låter och rör sig rätt (Erhardsson et al. 2005, s. 8f).

I uppsatsen kommer man fram till att estetisk kompetens spelar en roll även på den svenska arbetsmarknaden. Vad som är estetisk kompetens, "rätt" utseende, klädstil eller sätt att tala är relativt, påpekar författarna. Det beror på verksamhet, målgrupp, geografi o.s.v. (Erhardsson et al. 2005, s. 44). Det genomgående kravet är en vårdad klädsel -

”hel och ren” var ett samlingsnamn för de estetiska krav som respondenterna/arbetsgivarna ansåg nödvändiga. De framhöll vidare att de anställda inte fick vara vare sig för överklädda eller för underklädda. Accessoarier, kroppsutsmyckning och smycken ansågs påverka. ”För många” håll i öronen, piercningar, många fingerringar, tatueringar, accepterades i olika grad av olika respondenter och under olika förutsättningar. T.ex. kunde tatueringar tolereras om de var möjliga att dölja under en långärmad tröja o.s.v. (Erhardsson et al. 2005, s. 35f).

Man konstaterar att estetisk kompetens tar sig uttryck snarare genom homogenitet än via genuin skönhet. Viktigast är att smälta in i mängden och att stämma överens med de förväntningar kunden antas ha. Författarna tror att homogenitet blir allt viktigare i verksamheter med en bredare målgrupp, minsta estetiska ”fel” och det skulle kunna störa delar av kundkretsen. En mer avgränsad verksamhet har större möjligheter att kunna sticka ut mer, d.v.s. anpassa sig till den snävare målgrupp man riktar sig till. Det kan t.o.m. vara nödvändigt att sticka ut - t.ex. önskar man nog som kund gärna att den tatuerare man vänder sig till också själv är tatuerad. Vad som är att sticka ut beror på i vilken kontext man befinner sig. Estetiken handlar om att motsvara kundens förväntningar, oavsett om det sker genom homogenitet eller genom att sticka ut. Knepet ligger i att inte avvika för mycket från hur den normala målgruppen ser ut (Erhardsson et al. 2005, s. 59ff).

Den estetiska kompetensen ersätter inte tekniska eller sociala förmågor men det krävs en blandning av dem, hävdar författarna (Erhardsson et al. 2005, s. 17). De menar att social och estetisk kompetens är beroende av varandra för att fungera. Människor ser varandra och tror sig se social kompetens men det de ser är både den sociala och estetiska kompetensen och hur dessa samverkar. Att vara rätt klädd och ha rätt leende men inte kunna använda det i sociala sammanhang, förtar värdet av det estetiska. Om man har fel kläder, eller sänder fel signaler genom sitt utseende påverkar det möjligheterna att ”lyckas” i ett socialt sammanhang (Erhardsson et al. 2005, s. 60).

I folkbiblioteksvärlden råder inte samma förutsättningar för karriär som i företagsvärlden, och man kan troligen inte avancera genom att klä sig som chefen. Folkbiblioteken har en platt organisationsform och cheferna på lokal nivå är själva bibliotekarierna, till det yttre jämlikar med sina underordnade. Vi tror att det är svårare att använda klädseln som medveten taktik i karriärsyfte på folkbibliotek, men därmed inte sagt att klädseln är betydelselös. Som vi ser det kännetecknas folkbiblioteket av en relativt avslappnad klädkod, det finns inga formella krav på klädsel som dräkt eller kostym och slips. Däremot kan begreppet estetisk kompetens vara relevant även i bibliotekssammanhang, att klä sig ”rätt” gentemot besökarna anser vi kan påverka besökarens upplevelse av bemötandet och i förlängningen kan eventuellt allmänhetens bild av bibliotekarien och biblioteket påverkas.

3 Teori

Vi har i vårt arbete funnit det användbart att kombinera teorier och begrepp från fyra till synes skilda forskningsområden: företagsadministration, semiotik, sociologi och etnologi. Mycket av materialet vi läst har presenterat för oss nya ämnesområden, vilket gett nya insikter och alternativa sätt att se på kläders betydelse och påverkan, både för individen enskilt och i olika sociala sammanhang, däribland arbetssituationen. De olika forskningsområdena har gemensamma beröringspunkter som är nödvändiga för att få en helhetsbild av ämnet.

I vår teoridel har vi valt att utgå ifrån forskning kring kläders betydelse för identitet och kommunikation. Forskningen kring kläder har många olika inriktningar. Man kan intressera sig för plaggen i sig men kläder kan också ses som ett uttryck för något mer abstrakt, de kan användas som en symbol för att belysa olika företeelser i samhället, på arbetsplatsen eller på det personliga planet.

För att utveckla och fördjupa oss i identitetsbegreppet har vi använt etnologen Maja Jacobsons avhandling *Kläder som språk och handling: Om unga kvinnors användning av klädseln som kommunikations- och identitetsskapande medel* (1994). Den handlar om hur unga kvinnor använder klädseln för att skapa sin identitet och hur de presenterar sig och kommunicerar med hjälp av klädernas färg, form och symbolladdning. Genom att referera till forskning inom olika områden utreder Maja Jacobson sin syn på identitet och kommunikation, hon refererar till forskare som Thomas Ziehe, Umberto Eco och Ulla Brück.

Jacobson, och många med henne, refererar också till sociologen Erving Goffman. Även vi har använt teorier och begrepp från *Jaget och maskerna* (2004), där människans sociala liv analyseras utifrån ett dramaturgiskt perspektiv.

Vi har också använt Michael G. Pratts och Anat Rafaelis *Organizational dress as a symbol of multilayered social identities* (1997). De är båda forskare inom ämnet företagsadministration (business administration). Pratt arbetar vid University of Illinois och är inriktad på organisationspsykologi, Anat Rafaeli är anställd vid the Hebrew University i Jerusalem och forskar kring självpresentation och ”impression management” i organisationer. I rapporten redogör de för en undersökning om hur sjuksköterskor hanterar identitetskonflikter genom olika klädval. Pratt och Rafaelis rapport utvecklar idéer om kläder och identitet och om klädselns betydelse i sociala sammanhang, här främst i arbetssituationen.

Ytterligare ett verktyg för att analysera vårt insamlade material fann vi i Rudi Kellers *Principles of cultural change* (2004) som handlar om hur kulturella koder förändras. Keller är professor i lingvistik vid Heinrich-Heine-universitetet i Düsseldorf.

Vi har valt att disponera kapitlet på följande sätt: I avsnittet ”Kläder och identitet” går vi igenom hur kläder kan användas för att skapa och uttrycka identitet. Vi redogör för de identitetsaspekter som vi sedan använder i vår tolkningsdel, dels personlig och social identitet och dels organisationsidentitet. I tolkningsdelen använder vi dessa identitetsaspekter för att visa hur kläder kan användas och tolkas i olika sammanhang. Vi för in begreppet organisationsklädsel som vi använder för att visa på det som är specifikt för klädseln på en arbetsplats. I avsnittet ”Klädkoder” redogör vi för Kellers

fyrfältsmodell som vi använder som ett redskap för att tolka hur klädkoder används på arbetsplatsen folkbibliotek.

3.1 Kläder och identitet

Genom vårt sätt att klä oss säger vi något om vem vi är, eller vem vi vill vara. Kläderna signalerar vilken grupp vi tillhör eller vill tillhöra, i privatlivet, inom yrkeslivet och i samhället. Man kan välja att likna andra för att smälta in i ett sammanhang eller att klä sig så olikt som möjligt för att visa att man tar avstånd från något. Våra val av kläder, enligt klädforskarnas betraktelsesätt, ingår i hur vi väljer att visa tillhörighet och identifikation, likaväl som våra attityder, åsikter och värderingar. Kläderna är ett mer eller mindre tydligt uttryck för den egna identiteten och ingår dessutom som ett led i hur den utformas.

Enligt Erving Goffman (2004) spelar människor teater, strävar efter att göra intryck på en publik och sina medagerande och genom detta samspel befästa sitt jag och sin identitet. När en individ framträder inför andra projicerar han medvetet eller omedvetet sin definition av situationen. I detta ingår individens jaguppfattning som en viktig del (Goffman 2004, s. 210). Det framställda jaget är hos Goffman en slags image, en föreställningsbild som individen genom sitt framträdande på scenen och sin rollgestaltning försöker förmå andra att göra sig av honom. Individen tillskrivs ett jag, som härleds från den scen där aktiviteten pågår, inte från jagets innehavare. Jaget är en produkt av den scen individen spelar upp, inte en orsak till scenen (Goffman 2004, s. 218). Medlen att producera och vidmakthålla/bevara ett jag, finns enligt Goffman inte att söka inuti individen. Dessa medel finns i de sociala inrättningarna. Jaget är en produkt av alla de kringarrangemang som omger individen – regioner, rekvisita, rutiner, samagerande och publik (Goffman 2004, s. 219).

Med hjälp av olika attribut och handlingar, fasaden, uttrycker individen (medvetet eller omedvetet) sin egen uppfattning av sig själv och situationen hon befinner sig i. Fasaden sägs bestå av två olika delar: ”settingen” (inramningen) och den personliga fasaden. Setting avser den sceniska delen, d.v.s. den fasta teckenutrustningen i form av olika bakgrundelement - miljöer, möbler, dekor o.s.v. Den personliga fasaden är de tecken individen bär med sig, t.ex. ålder, kön, talmönster, gester, samt klädedräkt och insignier som visar på ämbete eller rang. Med fasaden kan vi uttrycka vår status, visa om det är en formell eller informell social aktivitet vi deltar i och vilken roll vi tänker spela i situationen (Goffman 2004, s. 30ff).

Enligt Kaiser har en människa en enda självuppfattning men i olika kontexter, olika sociala sammanhang, har man flera olika identiteter. Kläderna är ett hjälpmedel för individen att uttrycka sin identitet. Genom ”appearance management” kan man välja vilken identitet man vill ha i en social situation, och på vilket sätt man väljer att presentera sig i förhållande till andra (Kaiser 1997, s.186f).

Även Davis ser kläder som en visuell metafor för identitet. Han menar vidare att människor i dagens samhälle lider av ständiga identitetskonflikter (”identity ambivalence”), t.ex. mellan ung och gammal, arbete och fritid eller konformitet och uppror (Davis 1992, s. 18). Genom klädseln kan individen göra ett ställningstagande

och ett uttalande om sin identitet i ett visst sammanhang. Kläderna blir en del av vårt ”ambivalence management” (Davis 1992, s. 25).

Människor vill gärna uppleva sig själva som unika personligheter. Finns det inte möjlighet att göra något personligt inom en given klädkod, så vill man i alla fall gärna tro (även om det inte syns) att man har unika kvaliteter som ingår i ens identitet (Kaiser 1997, s. 187f). Samtidigt finns behovet av att få vara del av ett sammanhang och ha en tillhörighet att luta sig emot och man vill gärna att omgivningen ska tolka signalerna rätt d.v.s. se vilket sammanhang man tillhör. I dagens klädvärld är det i långt större utsträckning den enskilda individens eget ansvar att plocka samman rätt enheter för att formulera det önskvärda budskapet. Koderna och reglerna som kringgärdar vårt yttre har blivit alltmer subtila och (för den oinvigde) svårlästa. Det krävs att man behärskar och kan tillämpa dessa regler och koder för att nå fram och bli förstådd.

I DN:s nätupplaga från 19 februari 2006 fanns en modeartikel av Maria Birde (illustrerad av Stina Wirsén) där man hittar följande:

När 1900-talet lämnades åt sitt öde och vi gick in i 2000-talet utbröt förvirring. År 2000 var inte vad vi hade förväntat oss ... 2000-talet – som skulle vara det nya decenniet, förändringen, framtiden, science fiction – var istället precis som vanligt, och ingen förstod någonting. Nu blev vi tvungna att hitta oss själva, gå till grunden med vår egen tid och skapa vår egen framtidsversion. En uppgift som förpliktigar och skrämmer – hur och var börjar man? ... För att hitta sig själv kan man söka sig tillbaka och bearbeta vad det handlade om då, för att sedan kunna gå vidare och skapa sig ett eget uttryck. Och just sökandet har varit en pågående process under de senaste åren. Vi har kastat stilreglerna, och formulerat om dem, sagt okej till allt, bara du kunnat bära upp din outfit eller kunnat sätta den i ett sammanhang. (Birde 2006)

I dag, säger Birde, ska kläder inte bäras som praktiska funktionella plagg, utan de ska visa upp en förlängning av den som bär dem. Det ska vara fint, sitta perfekt och fortfarande vara personligt. Det här, säger Birde, ställer krav på dig som klädköpare; du måste kunna din kropp och stil, och du måste kunna bära upp den (2006).

Som vi ser det illustrerar detta exempel den konflikt som inte bara kännetecknar vår tid, utan även alla sociala sammanhang, både privat och i yrkeslivet. Hur klär man sig för att uttrycka sin unika personlighet samtidigt som man markerar sin tillhörighet till en viss grupp? Denna fråga anknyter till våra frågeställningar.

3.2 Personlig och social identitet

Socialisationsforskaren Thomas Ziehe menar att identiteten ständigt förändras. Ziehe talar i *Kulturanalyser, ungdom, utbildning, modernitet* (1989) om självgestaltning och identitetsutprovning. Vi görs var och en ansvariga för våra kroppar och vårt yttre. Man experimenterar med olika roller, prövar olika livsstilar och man skapar och omformar sin personliga identitet hela livet igenom hävdar Ziehe (1989).

Ziehes idéer kring identitetsutprovning, livsstilar och en ständigt föränderlig identitet har en relativt framträdande plats i Jacobsons resonemang. Livsstil, säger hon, kan definieras som hur ett sätt att leva markeras i förhållande till andra grupperingar, i form

av hur värderingar, smak och attityder uttrycks. Stilen blir det symboliska uttrycket för en livsstil. Livsstilen är individuell men delas alltid med andra människor. Faktorer som klass, kön, ålder och etnisk bakgrund ingår men individens personlighet, självuppfattning, värderingar och attityder tillkommer som centrala beståndsdelar. Stil är de medel med vilka en grupp gestaltar sin identitet, sina idéer och värderingar, eftersom de ju inte syns av "egen kraft". De synliggörs i olika beteenden och handlingar, som val av fritidssysselsättningar, kläder, frisyrier, musik, ritualer etc. (Jacobson 1994, s. 16ff).

Jacobson menar att människor använder klädseln som ett verktyg i den process det innebär att utprova en identitet och gestalta en livsstil. Däremot anser hon att man inte ska överbetona Ziehes bild av ständigt rörliga livsstilar. Hon vill istället även ta hänsyn till Bourdieus habitusbegrepp och de klassbundna livsformernas trögrörlighet i resonemanget, skriver hon. En människas val av livsstil och sätt att använda kläder beror främst av social tillhörighet. Livsbetingelser, klass och det kulturella kapital hon för med sig, formar tankevanor och handlingsmönster (Jacobsson 1994, s. 217). Även om vi upplever att normer och värderingar är våra egna, hänger de ändå alltid samman med den grupp vi tillhör och de värderingar som finns representerade där. Man följer förmodligen sina föräldrars eller kamraters eller socialgrupps smak, hävdar Jacobson (1993, s. 100f).

För att förklara hur kläder används för att skapa identitet använder Jacobson två identitetsbegrepp: dels *den personliga identiteten*, d.v.s. individens uppfattning om sig själv som en unik varelse, som inte delar sin identitet med någon, dels *den sociala identiteten* som är kollektiv och gäller den egna uppfattningen om vart man hör och även andras kategorisering (1994, s. 16ff).

Jacobson refererar till Ulla Brück som liksom Jacobson är etnolog och har utforskat identitetsbegreppet. I artikeln *Identitet, lokalsamhälle och lokal identitet* (1984) urskiljer Brück tre identifikationsprinciper: *Likhets- och motsatsaspekten* – grundläggande för den personliga identiteten, individen uppfattar sig som unik i motsats till alla andra människor. Denna aspekt är också viktig när det gäller den sociala identiteten. Man känner samhörighet med en grupp och uppfattar sig som olik "de andra". *Kontinuitetsaspekten* – man upplever sig som densamma trots att man åldras. *Legitimerings- eller bekräftelseaspekten* – vi "sänder signaler, medvetna eller omedvetna, som antingen uppfattas eller besvaras, och därigenom bekräftas identiteten, eller inte uppfattas och därmed ger främlingsskap" (Jacobson 1994, s. 17). Kallas också "den juridiska aspekten", att en person verkligen är den han utger sig för att vara och att han på olika sätt kan styrka detta (Brück 1984, s. 66).

3.3 Organisationsidentitet och organisationsklädsel

Pratt och Rafaeli (1997) för in en ytterligare dimension av identitetsaspekten. De utgår i sitt teoretiska ramverk ifrån tre begrepp: "organizational identity", "organizational symbolism" och "organizational dress". Kläder ses som ett möjligt uttryck för identitet. Även här handlar det om personlig och social identitet men också om det som här kallas organisationsidentitet. Det personliga uttrycket får i Pratt och Rafaelis studie mindre betydelse då fokus ligger på yrkesroller och tillhörighet i arbetsgrupper och organisation.

Pratt och Rafaeli definierar begreppet social identitet som "those self-categorizations that individuals use to denote their senses of belonging (i.e. identification) with particular aggregates, or groups" (1997, s. 863). Begreppet *organisationsidentitet* har sin grund i kulturella värderingar, men har främst att göra med individens egen självbekräftelse, refererar till frågan "Vem är jag?" (i organisationen). Kläderna visar vem man är (eller vill vara) i en viss situation eller på en viss plats i en organisation. Kläderna som symbol är ett verktyg för individen att hantera de olika och möjligen konfliktfyllda identiteter hon/han kan ha på en arbetsplats. Pratt och Rafaeli menar att inom varje yrke finns inbyggda konflikter mellan olika sociala identiteter. Genom att föra en diskussion om vilken klädsel man ska ha löser man samtidigt sina identitetsproblem, som kan vara svåra att formulera. I analysmodellen, där sjuksköterskors olika identitetsfrågor visar sig i diskussioner kring klädsel och klädval, handlar det om: Frågor kring varför man är på arbetet (uppdraget), vilka man serverar (klienterna), vilken service man ger (vilken roll man har), var i hierarkin man befinner sig (status), vem som fattar besluten i organisationen (Pratt & Rafaeli 1997, s. 875).

Modellen gör det möjligt för dem att finna teman och mönster i det empiriska materialet. Det visar sig att den undersökta organisationen, ett sjukhus, karakteriseras av "hybrid-identiteter": "composed of two or more types that would not normally be expected to go together" (Pratt & Rafaeli 1997, s. 876). Sjukvårdspersonalen upplever en konflikt mellan "rehabilitation identity" och "acute care identity" och hanterar det genom att antingen välja att klä sig i vardagskläder eller vårdkläder. Även patienternas klädsel symboliserar olika identitetsproblem, en patient i pyjamas kan uppleva sig som mer sjuk än den som får klä sig i vardagskläder. Samma person kan också ha flera roller i organisationen och kan välja att klä sig olika beroende på situationen. Visserligen handlar denna rapport om en sjukhusmiljö som är unik och där man traditionellt har använt en speciell klädsel av olika skäl, t.ex. för att visa vilken position man har och av praktiska skäl. Men analysmodellen och begreppen är ändå användbar inom andra yrkesområden, frågorna kring yrkesidentitet är antagligen desamma även för bibliotekarier. Genom att söka efter svaren på frågorna i analysmodellen synliggörs olika identitetsaspekter och identitetskonflikter. I vår undersökning har vi användning för Pratt och Rafaelis resonemang rörande social identitet och organisationsidentitet. Kläderna som symbol visar hur individen ser på sin identitet i organisationen och arbetsgruppen.

Kläderna kan också representera händelser och förändringar i en organisation. Snabba förändringar kan leda till förvirring och identitetskonflikter, på både personlig, social och organisatorisk nivå. Pratt och Rafaeli menar att genom studiet av symboler som kläder, inte för att de i sig är viktiga, utan för att de ger en konkret och synlig representation av något som annars skulle vara svårt att sätta ord på, kan man tydliggöra problem och finna lösningar i en organisation.

Pratt och Rafaeli använder begreppet *organisationsklädsel*, för den klädsel som de anställda har på sig på en arbetsplats, inom en organisation, vare sig det rör sig om vardagskläder, arbetskläder eller yrkeskläder (någon form av gemensam klädsel eller uniform). Som organisationsklädsel räknas både klädesplagg och accessoarer som namnskyltar och smycken. Alla de ting och kläder som vi på något sätt lägger till vår kropp blir organisationsklädsel i och med att de bärs/används på en arbetsplats. Klädernas funktion är dels att visa på graden av kontroll, d.v.s. både ledningens

möjlighet att bestämma över de anställdas klädkod (organisationens makt över individen) och de anställdas möjlighet att visa sin ställning och därmed vilken position de har inom organisationen. Dels är kläderna också en tydlig symbol för en organisations värderingar. *Organisationssymboler* är kulturellt betingade, de är specifika för en viss kontext, d.v.s. tolkningen är beroende av sammanhanget. I ett annat sammanhang, i en annan organisation, kan symbolen få en helt annan betydelse. Samma symbol kan också få olika betydelse på olika platser i organisationen.

Pratt och Rafaeli menar att genom val av klädsel inom en organisation kan de anställda synliggöra bl.a. vilken roll/vilka roller de har/avser att spela. Detta resonemang anknyter till Erving Goffmans teorier om livet som ett agerande på olika scener. Enligt Goffman finns inom en social inrättning ofta ett team av agerande, vilka samarbetar för att framställa en given definition av situationen för en publik. Ofta finns här en uppdelning i en främre region, där det formella beteendet, framträdandet äger rum, och en bakre del där man förbereder framställandet av den rutin som spelas upp och som präglas av ett mer informellt beteende (Goffman 2004, s. 207).

Aktiviteten i den främre regionen förknippar Goffman med dekorum. Vid framträdanden i den främre regionen försöker individen ge ett intryck av att han förkroppsligar och upprätthåller vissa normer. Dessa normer delar Goffman upp i hövlighetsnormer och anständighetsnormer, dekorum. Hövlighetsnormerna har att göra med hur den agerande genom tal och åtbörder behandlar sin publik. Anständighetsnormerna har att göra med hur individen uppför sig inom hör- och synhåll för publiken, men inte i direkt interaktion med den. Arbetsnormer i allmänhet på en arbetsplats är en form av dekorum, och även andra instrumentella och moraliska aspekter, som t.ex. klädsel, tillåten ljudnivå, förbjudna tidsfördriv, njutningar och affektladdade uttryck ingår i dekorum. Dekorum kan t.ex. ha betydelse för hur en anställd måste föra sig och klä sig m.m. (Goffman 2004, s. 98ff).

Bibliotekariens yrkesroll/yrkesroller har förändrats mot en mer utåtriktad inriktning, där det är viktigt att kunna framträda, både i formella framträdanden inför grupper, och i mer informella framträdanden i mötet med besökaren. Goffmans resonemang kring sceniska framträdanden anknyter till vårt material. Klädseln, d.v.s. organisationsklädseln, kan ses som en kostym vald för en viss roll. I serviceyrken möter allmänheten de anställda i den främre regionen. Hövlighets- och anständighetsnormer, där kläderna är en del, är viktiga aspekter av hur man presenterar sin syn på sin yrkesroll.

Pratt och Rafaeli visar hur klädsel kan illustrera konflikter i yrkesroller plus att de lägger fram begreppet organisationsklädsel, för att illustrera hur klädsel "förvandlas" från ett privat val till en arbetsplatsfråga. Goffman pekar på kläders roll som rekvisita, vilken används för att visa vilken roll vi önskar få spela upp för vår omgivning, både privat och i arbetssituationen.

Jacobson utreder identitetsbegreppet vidare, med ett tydligt uttalat syfte att beskriva kläder som uttrycksmedel för identitet. Ziehe visar hur identiteten förändras genom en process av utprovning, genom anammande av olika livsstilar/stilar, vilket illustreras bl.a. genom de kläder vi bär.

De olika teoretiska perspektiven kompletterar varandra och har på olika sätt bidragit till att illustrera kläders betydelse som identitetsskapare och identitetsmarkörer. De har

visat på kläders betydelse i sociala sammanhang och hur de används för att signalera olika roller individen vill eller inte vill spela i olika kontexter.

3.4 Klädkoder

Kellers definition av en kod är "ett system av tecken med regler" (2004, s. 3). Han skiljer mellan naturliga koder som är biologiskt styrda, artificiella koder som är påhittade av människan och koder av en tredje sort, d.v.s. kulturella koder. Dessa kulturella koder formar våra liv och vårt beteende. De kan vara stora och övergripande som stilar inom konst och litteratur eller trender inom religion och filosofi. Men också de "små" sakerna i livet som hur vi rör oss, hur och vad vi äter och hur vi klär oss. Oftast tänker vi inte på hur de påverkar oss, vi uppfattar dem nästan som naturliga. Men vi har olika koder inom olika samhällen eller grupper och det är först när vi ställs inför en kod som vi inte kan tolka, eller som vi missförstår, som vi blir medvetna om glappet, "the semiotic gap". Kulturella koder är fenomen utan en definierad början eller slut, de utvecklas och förändras med tiden. Som exempel tar Keller amerikansk jazz, det italienska köket eller det engelska språket. De är skapade av människan men utan en egentlig avsikt (Keller 2004, s. 3f).

Keller använder klädseln, vårt sätt att välja kläder, som ett exempel på hur kulturella koder påverkar våra liv. Vårt beteende skapar antingen stabila eller dynamiska strukturer i samhället eller gruppen. Vi väljer kläder både för att smälta in i en grupp, vara så homogena som möjligt, och för att visa vår identitet, att vi är olika, eller heterogena. Keller visar i en fyrfältsmodell (2004, s. 10) hur klädkoderna kan användas med hjälp av dessa fyra begrepp:

	Homogen	Heterogen
Stabil	Klä dig så att du inte sticker ut	Klä dig så att folk kan se vem du är
Dynamisk	Klä dig som chefen	Klä dig så att du sticker ut

Om klädkoden i en grupp är "Klä dig så att du inte sticker ut" kommer den att vara homogen och stabil i tid, så länge som den är den enda gällande. Om den är motsatsen "Klä dig så att du sticker ut", vilken den ofta är inom ungdomsgrupper, kommer klädkoden att vara varierad och också dynamisk. Om klädkoden är "Klä dig så att folk kan se vem du är" blir klädkoden heterogen men fortfarande stabil. Den tillåter individen att klä sig personligt, men stabiliteten gör att de ändå visar vem de är (så att andra förstår). Om koden är "Klä dig som chefen" blir klädseln homogen, men dynamisk beroende på hur ofta man byter chef. Ofta går klädseln inte att dela in strikt efter denna modell, vi kan samtidigt befinna oss i flera av fälten. Till exempel vill de flesta av oss inte avvika för mycket i vår klädsel, samtidigt som vi ändå inte vill vara helt osynliga, vi vill visa att vi är individer. Eller en välbärgad person kanske vill visa att hon/han har gott om pengar, men det ska inte vara för uppenbart. Det gäller att visa att man är så välbärgad att man inte behöver visa hur välbärgad man är. Och det kan man göra med rätt kläder.

Sammanfattningsvis, skriver Keller, styrs den kulturella utvecklingen av en enda drivkraft: "Bete dig så att du lyckas socialt" (2004, s. 10). Vilken grupp man än tillhör är detta beroende av andras tolkning, man måste kunna tolka koderna på rätt sätt.

Genom ett omedvetet eller medvetet val av kläder, genom att ansluta sig till en eller flera av de fyra klädkoderna i modellen, kan individer på en arbetsplats hantera de konflikter som de kan uppleva i sin yrkesroll och i organisationen. Detta antagande knyter an till Pratt och Rafaelis resonemang kring identitetskonflikter. Vi använder denna modell i vår analys, våra intervjuer har bl.a. handlat om problematiken kring att klä sig som alla andra, av hänsyn till låntagarna, men också behovet av att visa att man är en personlighet och dessutom ta avstånd från de stereotypa bilderna av bibliotekarien. Klädkoderna kan visa hur bibliotekarierna uppfattar sig själva i ett organisationsperspektiv. För människor i serviceyrken är också frågan om det är acceptabelt att klä sig avvikande viktig och på vilket sätt man vill visa att man tillhör personalen. Bibliotekarieyrket genomgår stora förändringar både när det gäller innehåll och även genom generationsväxlingen. Troligen rör man sig från en tidigare mer stabil, homogen yrkesroll mot en mer heterogen och dynamisk sådan. Klädseln kan vara ett sätt att visa på denna förändring.

Med hjälp av de olika teoretiska resonemangen kan vi visa hur val av klädsel på biblioteket som arbetsplats kan tolkas och hur tolkningen kan variera beroende på vilken teoretisk infallsvinkel man väljer. Vi har valt att se på klädseln med hjälp av begrepp från bl.a. semiotiken. Därigenom kan man betrakta klädseln som ett språk, kläderna kan ses som koder som förmedlar ett budskap till en mottagare. Kläder är en form av kulturella koder, som ger signaler till omgivningen om individen och dennes sociala tillhörighet, värderingar och attityder. Med hjälp av dessa teoretiska begrepp vill vi visa hur kläder på bibliotek kan vara ett uttrycksmedel som, medvetet eller omedvetet, kan tala om vilken bild bibliotekarien har och vill ge av sig själv som individ och yrkesmänniska. Vi har vidare valt att koppla kläder till olika aspekter av identitetsbegreppet och kan därigenom synliggöra vad som styr klädvalet, dels utifrån individen, dels utifrån det sociala sammanhanget, både utanför och på biblioteket. Eftersom vi ville få en bredare och fördjupad bild av klädselns betydelse för individen har vi valt att använda tre olika aspekter av identitetsbegreppet, d.v.s. personlig- social- och organisationsidentitet.

4 Metod

Vi inleder detta kapitel med att motivera vårt val av metod. Därefter resonerar vi kring urvalet av informanter och redogör för hur vi genomfört de elva kvalitativa intervjuer som utgör vårt empiriska material. Sist tar vi upp etiska problem vi haft, framförallt rörande anonymitet.

4.1 Kvalitativ metod

I valet mellan kvantitativ och kvalitativ metod, insåg vi på ett tidigt stadium att en kvalitativ ansats har mer att erbjuda oss i detta sammanhang. Pål Repstad menar i *Närhet och distans* att en kvalitativ studie passar bäst om man vill få kunskap om ett unikt fenomen (1999, s. 15). Vi väljer vidare att studera en avgränsad miljö, även detta talar för att en kvalitativ metod är att föredra (Repstad 1999, s. 10). Detta, påpekar Repstad, innebär inte att resultaten inte kan användas som jämförelse med liknande fall. Det ger även möjligheten att finna ny kunskap, nya infallsvinklar och även resultera i vidare hypoteser och begrepp, så man får möjligheten att gå vidare mot generaliserande studier (Repstad 1999, s. 16f).

Den möjlighet till flexibilitet en kvalitativ undersökning erbjuder ser vi som ytterligare en fördel. En kvantitativ studie kräver att frågebatteri och undersökningsupplägg följs hela vägen utan förändringar, avvikelser eller improvisationer. Det är en styrka i de kvantitativa metoderna, då det ju ger ett mer generaliserbart material, med jämförbara data. Fördelen med att kunna ändra riktning mitt under undersökningens gång, överväger för vår del. Om man är på jakt efter individens egen syn på olika företeelser, har ett ”intresse för aktörernas subjektiva upplevelsevärld” behöver det finnas en möjlighet att följa upp med frågor, förändra innehåll och upplägg för att kunna fånga företeelser som annars skulle gå förlorade (Repstad 1999, s. 12). Vi är intresserade av de yngre bibliotekariernas egna tankar och upplevelser kring klädernas betydelse på arbetsplatsen, därför passar denna mer fria metod oss bättre.

4.2 Urval

Vi har inte varit ute efter att göra ett representativt urval av alla bibliotekarier utan vi har koncentrerat oss på unga kvinnliga bibliotekarier. En fördel med att välja en klart avgränsad grupp kan vara att det ger ett tätare, mer robust material som gör det enklare att uttala sig om gruppen. Resultatet blir inte generaliserbart, vi kan inte genom ett samlat och begränsat urval på elva bibliotekarier uttala oss om bibliotekarier i allmänhet, inte ens unga kvinnliga bibliotekarier i allmänhet. Detta har inte heller varit vår avsikt, vi har valt ett kvalitativt forskningsperspektiv därför att vi är intresserade av att undersöka hur denna unika grupp upplever sin yrkessituation och hur det kan manifesteras i deras klädsel.

Vår ursprungliga tanke var att intervjua kvinnliga bibliotekarier under 30 år. Eftersom det krävs minst fyra års utbildning för att bli bibliotekarie antog vi att ingen skulle vara yngre än 22 år. Vi begränsade oss till yngre därför att vi var intresserade av att se hur dagens (och framtidens) bibliotekarier förhåller sig till sin yrkesroll och yrkesidentitet via klädseln. Vi antog också att de klär sig annorlunda än tidigare generationers

bibliotekarier. Den litteratur vi använt som bakgrund är förhållandevis gammal och även i den nyare litteraturen är det äldre bibliotekarier som beskrivs eller uttalar sig. Vi blev nyfikna på de yngre bibliotekariernas upplevelser eftersom det ännu inte finns så mycket skrivet om dem.

Ung kvinna samt anställd på folkbibliotek var kriterier för vårt urval av informanter. De skulle vidare ha genomgått biblioteksutbildning. Däremot behövde de inte ha klarat magisteruppsatsen – vi vet att många arbetar som bibliotekarier på folkbiblioteken utan att ha den avklarad. Ett lämpligt antal ansåg vi skulle vara 8-12 informanter, vilket vi antog skulle vara rimligt i förhållande till den tid vi hade att samla in och bearbeta materialet på. Det skulle samtidigt ge ett tillräckligt stort underlag för analys och diskussion.

Vi har begränsat oss till bibliotekarier anställda på olika folkbiblioteksfilialer inom Stockholms stadsbibliotek, i fortsättningen förkortat till SSB. Begränsningen till endast folkbibliotek motiveras bl.a. av att vi annars skulle fått ett alltför stort och spretigt material. Vi antog att vi ändå skulle få fram vissa skillnader beroende på bibliotekens storlek och geografiska placering. Vi var intresserade av just folkbibliotek eftersom det är där som allmänheten möter bibliotekarien, det är där de får sina fördomar bekräftade eller kullkastade. Dessutom är vi själva anställda på folkbibliotek. Att vi valt att hålla oss till en storstad är med anledning av att där finns det största utbudet av kläder och stilar. Vi såg också ett värde i att det samlat i Stockholmsområdet finns representerat bibliotek som har sin verksamhet i olika typer av bostadsområden, med skillnader i socioekonomisk status. Vi ville dock inte i vårt material söka efter eventuella sociala skillnader, vi fokuserade istället på den yngre generationen bibliotekariers tankar och åsikter om kläder och klädernas betydelse. Men som en bieffekt skulle vi kanske se skillnader i klädsel beroende på bibliotekets geografiska placering.

Vi sökte heller inte efter skillnader mellan de olika yrkeskategorier som finns representerade på ett folkbibliotek, inte heller har vi gjort någon skillnad mellan barn- eller vuxenbibliotekarier. Det kan finnas skillnader i klädval mellan t.ex. biblioteksassistenter och bibliotekarier, eller mellan olika typer av bibliotekarier, men vi väljer att avstå från dessa jämförelser för att få ett mer avgränsat material. Därför valde vi att inte ha fler kriterier än ung, kvinna och bibliotekarie för att inte ha alltför många faktorer att ta hänsyn till. Vi antog att vi inom denna avgränsade grupp ändå skulle få fram en viss heterogenitet, beroende bl.a. på uppväxtförhållanden, utbildningsort eller bibliotekets geografiska placering. Det vore spännande att studera och göra jämförelser av klädval med hänsyn till andra kriterier än de vi valt. T.ex. om klädvalet skiljer sig mellan olika yrkesgrupper på folkbibliotek eller mellan anställda vid olika typer av bibliotek – skolbibliotek, forskningsbibliotek, företagsbibliotek o.s.v., men det får bli ett förslag för framtida undersökning.

Urvalet av endast kvinnor motiveras av att bibliotekarieryrket fortfarande är kvinnodominerat och att de flesta stereotypa bilderna handlar om kvinnor. Det faktum att bibliotekarie av tradition är ett kvinnoyrke gör att det ligger mycket nära till hands att föra in en diskussion utifrån ett genusperspektiv, med allt vad detta medför i fråga om sociokulturella aspekter, resonemang kring maktförhållanden m.m. Vi har dock valt att inte fördjupa oss i genusaspekter, för att försöka hålla mer enhetligt fokus i diskussionen. Vi söker heller inte efter förklaringar till varför bibliotekariestereotypen

är så negativt laddad, troligen finns de möjliga svaren i ett genusteoretiskt resonemang. En sådan vinkling skulle föra oss bort ifrån de teman vi valt att intressera oss för.

I Stockholm finns ett fyrtiotal bibliotek, inom ett tiotal enheter. För att nå avsedda informanter skickade vi ut en förfrågan med e-post till alla enhetschefer, där vi bad dem förmedla kontakt med yngre bibliotekarier. Eftersom vi antog att brevet skulle vidarebefordras till lämpliga bibliotekarier formulerade vi redan i detta brev några övergripande frågor, som de kunde fundera kring för att vara förberedda inför intervjun. Förfrågan finns i Bilaga 1.

För säkerhets skull satte vi åldersgränsen vid 35 år, för att slippa göra ett nytt utskick om vi fick för få svar, vilket visade sig vara klokt. Dessutom kom vi fram till att det först och främst handlade om att fånga en yngre generations tankar, att ha passera det magiska 30-årsstrecket gör egentligen ingen större skillnad. Till vår förvåning och glädje fick vi tolv svar från bibliotekarier mellan 25 och 35 år. Vi fick en bra spridning i åldrar och även en bra variation av biblioteksfilialer, våra informanter är anställda på både mindre förortsbibliotek och större bibliotek i innerstan. Vi intervjuade elva av dem, den tolfte föll bort av praktiska skäl (flyttat till annan stad).

4.3 Intervjuerna

Som metod för att samla in data har vi använt oss av den kvalitativa intervjun. Vi utgick från de rekommendationer som bl.a. Jan Trost (2005) ger i boken *Kvalitativa intervjuer*, och sammanställde en intervjumall, en checklista med de olika områden och teman vi ville fråga våra respondenter om. Trost rekommendation är att en sådan checklista bör vara ganska kort och ta upp stora delområden (2005, s. 50). Syftet med en mall är att alla respondenterna ska möta relevanta och likartade teman, skriver Krag Jacobsen i *Intervju: Konsten att lyssna och fråga*. Frågorna kan hållas öppna och behöver inte följa en bestämd ordning, vilket gör det möjligt att fånga upp olika trådar respondenter tar upp. Det blir också möjligt för nya och oförutsedda aspekter att komma fram under intervjuens gång. Med hjälp av/tack vare mallen blir intervjumaterialet ändå så strukturerat att intervjuerna blir jämförbara och går att bearbeta på samma sätt (Krag Jacobsen 1993, s. 19). Krag Jacobsen påpekar även att metoden inte är lika avhängig frågarens kvalifikation som andra former av intervjuer kan vara. Detta är ytterligare en fördel, eftersom ingen av oss är någon van intervjuare. En provintervju genomfördes för att se om vi träffat någorlunda rätt i utformningen av intervjumallen.

De informanter som var intresserade av att delta i vår undersökning svarade oss per e-post och vi fortsatte kontakten via e-post och i vissa fall telefon när det började närma sig bokning av tid och plats. Det inledande E-brevet finns i bilaga 2. De fick själva välja en plats som passade dem bäst. I de flesta fall kom vi till deras arbetsplats, ibland sågs vi på ett café. På arbetsplatserna satt vi ibland ostörda i ett konferensrum el. dyl., några gånger satt vi i arbetsrum eller lunchrum där kollegor passerade. Detta kan vi i efterhand tycka var mindre bra, vi kände själva och hade en känsla av att informanterna också kände sig påverkade av att någon lyssnade på vad som sades, även om det inte handlade om ett känsligt ämne. Vi valde att utföra intervjuerna tillsammans, eftersom det är en fördel att kunna diskutera sådant som inte hörs på band. Stämningar och ord mellan raderna som uttrycks med mimik och kroppsspråk kan vara svåra att fånga i anteckningar medan man försöker lyssna på vad som sägs. Det kan också hända att två

personer uppfattar händelser på olika sätt, man får en bredare bild av vad som sker om man är två. Risken finns att man hamnar i ett överläge gentemot informanten när man är fler, men det hade vi ingen känsla av. Eftersom vi båda är anställda som biblioteksassistenter är vi i underläge när det gäller status och utgör inget hot på det sättet mot redan anställda bibliotekarier. Inte heller har vi någon skräckinjagande forskarstatus, våra informanter hade alla skrivit sina uppsatser och var på så sätt också i överläge gentemot oss.

Intervjuerna spelades in med en liten bandspelare, dessutom förde vi anteckningar så gott det gick. Men det är svårt att både lyssna och skriva och därför var vi glada för inspelningarna, anteckningarna fungerade sedan som stöd vid de skriftliga sammanfattningarna av intervjuerna. Vi frågade alltid informanterna om de gick med på att intervjuerna spelades in. Ingen hade något emot detta och vi hade heller ingen känsla av att det påverkade svaren, man glömde snart bort att bandet gick. Varje intervju tog mellan 30-60 minuter, de flesta kring 45 minuter. Människor är olika och vissa har lätt för att nappa på en tråd och brodera vidare medan andra är mer fåordiga. Vi är inga vana intervjuare och ibland kände vi vår begränsning. Intervjuguiden var utformad med tanke på frågeställningarna och indelad i några övergripande områden: Bakgrundsfaktorer, Arbete och utbildning, Klädval/stil, Kläder på jobbet och Image. Frågeområdena knöt också an till vår teori som rör identitetsbegrepp och klädkoder på arbetsplatsen. Guiden gjorde att vi vid varje intervju till slut fick med alla delar vi var intresserade av, även om frågorna ställdes i olika ordning och med olika formuleringar för varje respondent. Intervjuguiden finns i Bilaga 3.

Efter intervjuerna lyssnade vi på banden och skrev så snart som möjligt ut utförliga sammanfattningar av varje intervju. Vi lyssnade på banden flera gånger och antecknade under tiden, för var gång blev anteckningarna allt fylligare. Vi gjorde inga ordagranna utskrifter då vi tyckte att sammanfattningarna fungerade bra, de är en detaljerad genomgång av intervjuerna och innehåller både citat och våra egna reflektioner. Enligt Repstad kan man välja att skriva av ordagrant det man tycker är intressant och som kan bli aktuellt att ha med i rapporten och sedan nöja sig med att göra komprimerade referat av andra delar. Om man gör ordagranna avskrifter, vilket är idealet, finns risken att det går åt så mycket tid till avskrifterna att man inte kan använda tillräckligt med tid till analysen och rapportskrivningen (Repstad 1999, s. 86). Analysarbetet fortgick under hela processen, att sammanfatta och lägga till egna reflektioner är en del av analysen. Därefter bytte vi pennan mot tangentbordet och skrev rent anteckningarna till löpande text. För varje intervju resulterade det i två till tre sidors koncentrat som vi sedan använde som arbetsmaterial när vi skrev analyskapitlet. Eftersom intervjuerna är ganska korta har det inte varit något problem att gå tillbaka och lyssna, så att de citat vi valt att ta med är korrekt återgivna. Vi upptäckte dock att intervju på café fungerar mindre bra, slamret gör det ibland svårt att höra vad som sägs på bandet. Banden och sammanfattningar och citat har under arbetets gång varit numrerade så att vi inte skulle blanda ihop informanterna, och för att kunna hitta tillbaka. Efter att ha gjort dessa bearbetningar av de enskilda intervjuerna gjorde vi en sammanställning och analys av alla intervjuerna med hjälp av de teman vi valt i intervjuguiden, för att få struktur på materialet. Vi gick systematiskt igenom tema efter tema i varje intervjukoncentrat, eftersom vi inte strikt följt intervjuguiden låg inte svaren i "rätt" ordning. Vi fick söka i texterna och sortera efter tema. På detta sätt blev vi efter ett tag väldigt bekanta med materialet och kunde urskilja mönster som vi till en början inte lagt märke till under

intervjuerna. Därefter följde tolkningsarbetet utifrån våra frågeställningar och de teoretiska utgångspunkterna.

Vi är medvetna om att vår egen förförståelse kan ha påverkat både intervjuerna och vårt sätt att göra urvalet ur intervjuerna. Även vårt sätt att ställa frågorna kan ha påverkat, det finns en risk att man "lägger orden i munnen" på informanten, att man ställer frågor så att det bara finns ett givet svar. Vi är båda biblioteksanställda sedan flera år (vi är redan involverade i sammanhanget, alltså inga objektiva forskare), vi tillhör en annan generation än informanterna och vi är också studenter. Krag Jacobsen påpekar att den som intervjuar bär med sig ett eget mentalt bagage och att man måste försöka göra sig medveten om och göra sig fri från detta (1993, s. 72). Vi bär med oss fördomar som vi kanske inte ens själva är medvetna om, det kan hända att detta har styrt intervjuerna och tolkningen av resultatet. Möjligheten finns att våra egna fördomar kring t.ex. stereotypa bibliotekariebilder påverkar vårt sätt att tolka informanternas förhållande till stereotyperna. Vår tolkning har inte bara styrts av våra fördomar och vår förförståelse, troligen har de teorier vi använt också påverkat vad vi valt att fokusera på i intervjumaterialet. Möjligheten finns att vi överdriver betydelsen av utsagor som tjänar vårt syfte. Vår förhoppning är dock att vi ger en så rättvis bild av materialet som möjligt.

4.4 Etiska problem

Vårt största etiska problem inför intervjuerna var hur vi skulle kunna garantera anonymitet när det är en så begränsad skara informanter. Vi informerade informanterna om detta, men ingen tyckte att ämnet var så känsligt att det skulle bli några problem om det skulle skina igenom vem som sagt vad. Samtidigt som vårt begränsade urval gör det etiskt känsligt kan det också vara till fördel, i och med att man redan känner till alla förutsättningar. Ett på detta viset samlat urval, gör det lättare att redovisa och citera uttalanden i intervjumaterialet utan att behöva redovisa i vilken kontext uttalandet gjorts, man vet vilken kontext gruppen tillhör och yttranden om t.ex. kollegor eller om saker specifika för ett enda bibliotek behöver inte redovisas. Därigenom kan man lättare hålla undan möjligheten att identifiera vilket bibliotek (och alltså vilka individer) det berör. Vi har också låtit bli att ge informanterna fingerade namn, för att det inte ska gå att lägga ett pussel av uttalanden eller åsikter genom att ett namn upprepas vid flera tillfällen. Numreringen har fungerat som ett arbetsredskap men visade sig vara överflödigt när vi redovisade resultatet.

5 Undersökning och analys

I detta kapitel redovisar vi vårt empiriska material som består av sammanfattningar av intervjuer med elva yngre kvinnliga bibliotekarier. För att garantera anonymitet så långt det går presenteras inte informanterna var och en för sig, utan materialet är i stort sett indelat efter de teman vi valde till intervjuguiden. Fördelen med denna indelning är att det blir lätt att synliggöra likheter och skillnader mellan respondenternas svar. Vi har också avstått från att koppla citat till specifika informanter.

Vi har valt att kalla detta kapitel ”Undersökning och analys” och därefter ha ett separat tolkningskapitel. Vi menar att i och med att vi bearbetar vår undersökning, det empiriska materialet, gör vi en analys. Det vi här presenterar är inte ett råmaterial utan ett eget urval och en sammanställning av detta. Dock avstår vi här från att använda vår teoretiska begreppsram, den använder vi i tolkningskapitlet för att ge ytterligare dimension till materialet.

De två första avdelningarna ”Bakgrund och intressen” och ”Arbete och utbildning” tar förhållandevis liten plats då det inte var dessa frågor vi i huvudsak var intresserade av men ändå ville ha med för att få en bakgrundsbild av informanterna och en inledning till intervjuerna. De följande avdelningarna ”Klädval och klädstil”, ”Förändringar i klädstil hos bibliotekariestudenter”, ”Lämplig klädsel för bibliotekarier”, ”Klädd för att passa alla”, ”Stereotypa bilder av bibliotekariens klädsel och utseende” och ”Möjligheten att förändra bibliotekarieyrkets image”, har blivit fylligare då det är dessa frågor har tagit störst plats i intervjuerna. Vi har blandat in korta citat i den löpande texten för att ge en bild av hur informanterna själva uttrycker sig kring ämnet kläder. Några av informanterna har brett på med känsla om vissa teman medan andra svarar kortfattat och oberört om samma sak och detta har vi försökt återge via citaten eller med egna kommentarer.

5.1 Bakgrund och intressen

Vi har intervjuat elva bibliotekarier i åldern 25-35 år. Fem är under 30 år (25, 28, 28, 29, 29) och sex är över 30 år (31, 31, 32, 33, 33, 35). De flesta av informanterna kommer från medelklassen, flertalet från familjer med akademisk bakgrund. Fyra är uppvuxna i en annan stad eller på landsbygden, sju stycken kommer från Stockholm eller stockholmsförort. Endast en av informanterna berättar särskilt att hon har arbetarklassbakgrund. Hon är den första i sin släkt som har tagit en akademisk examen. Hennes föräldrar har uppmuntrat hennes yrkesval men från släkten har hon fått starkt negativa reaktioner. Flera av informanterna har liknande intressen, de flesta nämner böcker och läsning och skrattar åt det. Andra kulturella intressen är vanligt t.ex. film, teater, musik och konst. Några sjunger i kör, någon skriver, någon fotograferar och någon är intresserad av textilt hantverk. Natur, vandring, springa, yoga och resor är intressen som också anges. De som har fått barn anger också familjen som intresse. (Vi frågade inte om detta men åtminstone tre har barn.)

5.2 Arbete och utbildning

För att få examen i biblioteks- och informationsvetenskap, i fortsättningen kallad B & I-utbildningen, krävs minst 80 poäng ytterligare högskolestudier, så att alla är välutbildade är inte så konstigt. Tre har gått Kulturvetarlinjen, en är förskollärare, en är geolog och de övriga har läst enstaka kurser i ämnen som litteraturvetenskap, etnologi, historia, konstvetenskap, teatervetenskap samt språk och lingvistik. De flesta har läst på heltid, fem i Uppsala, fyra i Borås och en i Lund. Endast en har gått på distansutbildningen i Borås. Några har hunnit jobba några år, den yngsta är precis nyanställd. De flesta har bara jobbat på folkbibliotek, en har arbetat på ett högskolebibliotek utomlands och en jobbar, förutom halvtiden inom SSB, halvtid på ett högskolebibliotek.

Anledningen till att de valde att bli bibliotekarie skiftar, men det är oftast ett andrahandsval, man hade inledningsvis hellre sett en annan karriär inom humaniora. En vanlig orsak, ”det klassiska svaret”, är att man tycker om att läsa och är intresserad av böcker. En annan vanlig orsak är att man läst humanistiska kurser eller Kulturvetarlinjen och inser att man måste skaffa sig en mer yrkesinriktad utbildning för att få jobb. Bibliotekarie är också ett alternativ till att bli lärare. För en av informanterna har bibliotekarie varit drömyrket ända sen barndomen. Hon säger också att hon ville jobba pedagogiskt med barn och kultur, vilket hon redan gjort inom ett annat yrkesområde. Men hon ville också jobba med läsfrämjande verksamhet och därför valde hon att bli bibliotekarie. Några har jobbat som biblioteksassistenter och därför velat vidareutbilda sig, en har jobbat på bokförlag. Andra har till att börja med varit tveksamma till att bli bibliotekarie. ”Jobbet verkade tråkigt”, säger en. ”Praktiskt, redigt och aning tråkigt ... ovarierat”, säger en annan. En kunde göra sitt yrkesval sedan hon kollat av med jämnåriga bekanta som är bibliotekarier. När hon upptäckte att de inte såg ut som i hennes fördomar kändes valet rätt. Flera anger att det inte egentligen vetat så mycket om vad arbetet innebar, ”hade en positiv bild av biblioteket, men hade nog inte tänkt så mycket på personalen”. Men sedan de förstått att B & I-området är så pass brett har de ändrat uppfattning. Att man kan ”jobba med Internet, databaser och med informationssökningar ... jobba privat eller offentligt ... att kunna jobba internationellt”, ”jobbet är mångfacetterat, det blir vad man gör det till ... det är roligt och rymmer många möjligheter”. Alla informanterna tycks tycka att de har ett roligt jobb, de känner att de har hamnat rätt.

5.3 Klädval och klädstil

Kläder är något som intresserar alla våra informanter. De tycker att kläder är roligt och viktigt. Ingen följer modet slaviskt, men intresset finns, man poängterar gärna för oss att det är ett ”lagom” stort intresse – man bryr sig och är noga med vad man har på sig men inte så att det går till överdrift. De beskriver sin egen stil på olika sätt: ”skiftande, ena dagen något lättsamt [jeans och t-shirt, vår anm.], en annan dag mer uppklädd i kavaj och kjol”, ”lite försiktig”, ”lite fint tufft och ändå avslappnat”, ”lite vuxnare stil, kläderna ska vara användbara”, ”inte omoderna eller o-hippa kläder” (men vill samtidigt inte se *för* modern eller hipp ut, det ska inte se ut som man ansträngt sig), ”en personlig stil ... sportigare än elegant”, ”avslappnad och bekväm ... en ungdomlig stil ... klä sig i det som passar mig”, ”det jag tycker är fint ... handlar främst om att vara bekväm i sin

klädsel, att man trivs”, ”blandad stil ... vad jag känner för ... second hand och nytt”, ”ganska avslappnad stil ... lagom trendkänslig ... hyfsat nedtonat”, ”ganska main stream”.

Överlag framhåller informanterna att de har sin egen stil, kläder som de tycker är snygga och som de passar i. De intresserar sig för mode, men det är inte det viktigaste. Flera tycker att det ska synas att man har brytt sig. Viktigt är också att känna sig bekväm i sin klädsel, de ska uttrycka vem man är: ”man känner sig helt fel om man är helt fel klädd”. En informant säger t.ex. att hon hellre köper två par billigare jeans än ett par dyrare, men sedan köper hon speciella t-shirts med tryck (hon gillar t-shirts med tryck) från Urban Outfitters. På så sätt får hon en personlig stil. Jeans och tröja använder de flesta, men framhåller att det inte är vilken tröja som helst, det ska vara något man tycker är snyggt. Några klär sig gärna i kjol, några föredrar långbyxor, åtminstone på jobbet. Just i år, 2006, är kjol (knälång) ett modeplagg, så att man klär sig i kjol behöver inte betyda att man klär sig som en tant, en damig stil är helt okej även för yngre kvinnor. Flera av informanterna uppger att de blandar kläder från de stora kedjorna som H & M, Lindex och Indiska med udda plagg från designbutiker, för att skapa sin egen stil.

5.4 Förändringar i klädstil hos bibliotekariestudenter

Klädsmaken förändras när man blir äldre, man har inte samma kläder som tonåring, menar informanterna. Då hänger klädstilen ofta ihop med musiksmaken (t.ex. grunge eller indie-pop) eller grupptillhörigheten på något annat sätt. Nu tycker flera att de har en mer vuxen och mer personlig stil. Undantaget är en informant, som uppger att hon som ung varit väldigt ointresserad av kläder. Hon har istället på senare år börjat tycka att kläder är kul och har börjat prova olika stilar genom att blanda urvalet från större och mindre butiker. Genom att blanda kläder på detta sätt kan man skapa sin egen personliga stil. En av informanterna säger dock att hon ser precis ut som urtypen för vem hon är och för var hon bor, ”man köper lite second-hand för att vara unik tror man, men alla har samma kläder”. Det är den privata omgivningen som påverkar klädstilen, hur folk klär sig på stan eller vilka man umgås med. Flera vill också framhålla att de har en ungdomlig klädstil (eftersom de är unga).

Alla utom en säger sig inte ha behövt anpassa sig till någon särskild klädstil när de började på B & I-utbildningen. Snarare är de så att de kände att de passade in på en gång. Och egentligen kunde de inte urskilja att det fanns någon väldigt typiskt klädsel för just bibliotekariestudenter, till skillnad från t.ex. juriststudenter som förväntas ha en strikt klädsel. De som går på B & I är några år äldre än den vanliga studenten eftersom de redan har pluggat några år, och har kanske också jobbat ett tag. Om det har skett någon anpassning överhuvudtaget så har den skett i och med att man lämnar tonårstiden och blir student. När man börjar B & I-utbildningen har man redan passerat den förändringen. Kläder har mer med ålder att göra, mer än något annat. Man klär sig som andra i samma generation. En informant tyckte att de yngre studenterna i Borås var mer klädmedvetna än de äldre. En annan Borås-student märkte ändå en viss klädstil: ”inte så sminkade, inte så uppklädda, mer nedtonad stil”. Andra ville synas, menar hon. En av Uppsala-studenterna tyckte att B & I-studenterna var klädda i vanliga praktiska kläder, de hade inget behov av att sticka ut, som t.ex. konstskolestudenterna. En annan hade väntat sig töntigare studenter, att de inte skulle ha så utpräglad snygga kläder. Men de

flesta visade sig enligt informanterna vara medvetna om stil, en del var t.o.m. tjusiga. En nämner ”kulturvetarstilen, med svartklädda tjejer”. Ingen hade dock något problem, eller något behov av att anpassa sig för att passa in i gruppen. Viss gruppering förekommer, främst p.g.a. ålder, men i viss mån också efter den stil man har. Men någon väldigt utpräglad B & I-stil tycks inte finnas. Det finns många som ser ”vanliga” ut, men också de som är mer uppklädda. De flesta av informanterna kände heller inte att de behövde anpassa sin klädstil när de var färdiga med utbildningen och fick en anställning inom SSB. Däremot har de som har erfarenhet av högskolebibliotek upplevt att det där finns outtalade krav på en prydligare klädsel.

Undantaget är den informant som gått på distansutbildningen. När hon skulle börja på B & I undrade hon över hur alla skulle se ut, och fick sina fördomar bekräftade. Där fanns det gott om ”Gudrun Sjödén-bibliotekarier”, som är hennes stereotypa bild av en bibliotekarie. Det kan ha att göra med att många distansstudenter är äldre, ”45+”, säger hon. De hon började umgås med var mode- och inredningsintresserade, hon hade en känsla av att ”man ville skilja ut sig från de här Gudrun Sjödén-bibliotekarierna som var väldigt dominerande i klassen”. Hon försökte exempelvis vara ”extra sportig”.

5.5 Lämplig klädsel för bibliotekarier

Inom Stockholms stadsbibliotek finns ingen officiell klädkod, ingen har heller talat med våra informanter om detta när de anställdes. I ett policydokument som delas ut till nyanställda finns ett avsnitt om ”Rätt, vett och etikett”, men det enda som står där är: ”Eftersom vi arbetar inom en servicebransch är det av största vikt att vi har en tillmötesgående och öppen attityd. Du och övriga som har yttre tjänst utgör bibliotekets ansikte utåt” (Stockholms stadsbibliotek 2002). På högskolebibliotek verkar det vara annorlunda. En av informanterna berättar om sin upplevelse av att börja jobba på ett högskolebibliotek, då hon fick tänka till lite. Hon klädde sig i långa kjolar med ”hippievarning”. Det var ingen som sa något men hon tittade på hur de andra var klädda. Hon anpassade sig till den lite striktare klädseln. Hon har också hört rykten om att när man står i informationsdisken på just det biblioteket ska man vara propert klädd, men hon vet inte om det är uttalat eller om det är ”löst snack”. Där är en del propert klädda i kritstrecksrändig kostym och andra går i jeans och t-shirt. Hon har inte märkt någon reaktion från låntagare, hon tycker att servicen ändå ju är densamma. Flera av informanterna tycker att det är skönt att det inte finns några regler för klädsel inom SSB. Klädstilen på bibliotek beskrivs som ”avslappnad, man har det man gillar att ha på sig”, ”ledig klädstil”, ”enkla och funktionella [kläder, vår anm.] som tål att smutsas ner av bokdamm”, ”kläder man trivs i”.

Det finns en tillåtande attityd när det gäller kläder på bibliotek, informanterna tycker att det är svårt att dra några gränser för vad som skulle vara direkt olämpligt. Det sunda förnuftet får råda. Alltför utmanande kläder tycker de flesta är mindre bra, alltför urringat eller alltför kort kjol inger inte det förtroende som de vill signalera. Dessutom är det opraktiskt, bibliotekarieryrket är delvis ett fysiskt arbete: ”man klättrar på stegar och böjer sig ner för att nå böcker ... man vet att alla ser”. En väldigt extrem stil, t.ex. punkare med nitar och färgat hår, är inget som provocerar särskilt mycket längre, men det råder lite delade meningar om huruvida man kan se ut så på bibliotek. De flesta tycker att det går bra, men att man kanske får tona ner stilen något när man jobbar, en annan säger att det kan vara olämpligt på vissa bibliotek, men passa bättre på bibliotek

som vänder sig till ungdomar. Några tycker att det inte passar, att det nog blir problem, andra säger att det går bra. Men för våra informanter är inte extrem klädsel ett problem, ingen har en sådan, de kände alla att de passade in redan från början. Inte heller har de upplevt några sådana problem med kollegor, troligen lockar inte bibliotekarieyrket till sig de väldigt extremt klädda. (Men vi vet inte eftersom vår undersökning är begränsad.) Däremot diskuteras den alltför utmanande klädseln. En informant berättar om en ung kvinnlig bibliotekarie som ”klädde sig väldigt ungdomligt och poppigt, med kort tröja och piercad navel ... jag tänkte det var en nackdel, hon var jättetrevlig men fick inte jobb”. En annan tycker att piercing, bar mage och även trasiga jeans är möjligt att ha, om modet är så. Men själv skulle hon aldrig visa magen på jobbet, det är inte hennes stil. Att inte vara för utmanande klädd är något som gäller för alla serviceyrken, inte bara bibliotek. Man är ansiktet utåt och då passar det inte att vara för ”bar”. Linne är ett plagg som flera tar upp. En informant berättar att det på ett annat stadsbibliotek fanns ett förbud mot linnen. Det är den enda uttalade klädkoden vi hör talas om. Flera har ställt sig frågan om det under sommarens värmebölja är möjligt att ha linne på jobbet. Det kan kännas för bart och för fritidsbetonat. De som tar upp frågan bestämde sig för att de kunde ha linne när det är som varmast och har inte fått några kommentarer om detta.

Ett annat ”plagg” som flera kommer in på, utan att vi direkt frågar om det, är skor. En informant berättar om när hon en varm sommardag satte på sig ”flip-flop-sandaler” och var tvungen att rådgöra med en kollega om det var möjligt att ha sådana skor på jobbet. Hon kommer fram till att det går bra, och att det nog handlar mycket om hur man är klädd för övrigt. Alltför fritidsbetonat klädsel är inte rätt. Den skotyp som flest har någon åsikt om är sandaler av typen Birkenstock. I den stereotypa bilden av en bibliotekarie tas ofta med ett par foträta skor eller ett par nedgångna tofflor av just denna typ. Ett sätt att markera avstånd från denna bild kan vara att vägra använda tofflor. En av informanterna säger att hon nu efter att ha arbetat några år anpassat sig och börjat använda inneskor. Hon kände ett motstånd mot tofflor, de kändes institutionsaktiga. Men nu har hon på sig vita Birkenstock, men med ”diamanter” på spännet, ”det ska vara lite crazy”. En annan informant säger att hon har stövlar inne på vintern. Det ska vara snygga skor, men ändå bekväma. Hon vill inte ”hasa runt i vad som helst”. En tredje säger: ”Skulle aldrig ta på mig sandaler! Birkenstock! Det är en sån grej – inneskor. Det har jag aldrig förstått!”. Även hon går med stövlar inomhus, men kan tänka sig att prova t.ex. att ha ett par ballerinasor (mode 2006) som alternativ. Hon ser många yngre (på bibliotek) som klär sig snyggt men som förstör hela intrycket med ett par Birkenstock. Alla är dock inte Birkenstock-motståndare, en av de yngsta har just köpt sig ett par och har inga särskilda känslor kring detta.

5.6 Klädd för att passa alla

En av gränserna för vad som är olämplig klädsel tycks gå vid hel och ren. De flesta stilarna är acceptabla om man är hel och ren. Man kan inte ha ”en tröja som är tvättad 200 gånger, som har tappat färgen och har fransiga kanter”. Man får inte vara alltför sjavigt klädd, det blir för ”hemmaaktigt”. På biblioteket syns man och genom att klä sig vårdat visar man respekt för sig själv, säger en av informanterna. ”Inte alltför trasiga eller slitna kläder”. En annan berättar om en användarundersökning som har gjorts tidigare på ett av biblioteken, där det funnits åsikter om personalens alltför sjaviga klädsel. En informant säger också att det nästan är som om det finns en omvänd klädkod på bibliotek. Man *får* inte klä sig för fint, vara för upplädd, säger hon. Hon tycker detta

är tråkigt och har ibland tagit på sig högklackade stövlar på jobbet. Liknande uppfattning har en annan som säger att på jobbet klär man inte upp sig, ”klä ner sig kan man göra”. Hur uppklädd man kan, eller vill vara har också med den fysiska miljön att göra. Arbetar man i ett fräscht, nyrenoverat bibliotek känns det mer motiverat att klä sig fint. En sjabbig miljö kan få en att känna att man inte gör ett så viktigt jobb. Blev man bekräftad genom satsningar på arbetsmiljö och högre löner skulle man kanske bli mer inspirerad och känna att man ville anpassa sig till miljön. Samtidigt kan man inte komma ifrån att även den fysiska miljön utanför biblioteket kan påverka. Det kan i vissa fall kännas töntigt att vara för uppklädd på ett bibliotek ”där alkisarna från parken kommer och lånar toaletten”.

Alla ger liknande svar på frågan vad de vill signalera med sin klädsel på jobbet. I policydokumentet för nyanställda står det: ”Stockholms stadsbibliotek ska vara en öppen mötesplats för alla – oavsett ålder, handikapp, social, etnisk eller annan tillhörighet. Vi ska erbjuda alla brukare lika tillgång till bibliotekets resurser” (Stockholms stadsbibliotek 2002). Att folkbiblioteket är till för alla är en grundtanke som har slagit igenom hos informanterna. De vill signalera att det ska vara lätt att komma fram och ställa en fråga om vad som helst. Genom att se rätt så vanlig ut inger man förtroende och signalerar att man inte är farlig. Alla ska känna sig välkomna. ”Man signalerar neutralitet, för att kunna möta alla, det är den roll man har.” ”Avslappnat, vårdat och vänligt ... kom hit”, är budskapet. Samtidigt vill de visa att de är seriösa, att de har den kompetens som bör finnas på ett bibliotek: ”Oavsett hur mycket man kan, måste den man möter också tro på att man verkligen gör det, tro på att man verkligen är en kunnig person. Och en hel del ligger nog i hur man klär sig.” Flera av informanterna säger också att de är ansiktet utåt. En informant menar att om man känner sig trygg och bekväm i sin klädsel, då utstrålar man det också och kan bemöta låntagarna på ett bra och kompetent sätt.

Det är den privata omgivningen som avgör hur de unga bibliotekarierna klär sig, de har inte gjort någon särskild biblioteksanpassning. Informanternas klädval på jobbet är inte i första hand styrt av faktumet att de är bibliotekarier och inte heller av vilket bibliotek de är anställda på. De arbetar på både mindre och större filialer både inne i city, i äldre förorter och i miljonprogramsförorter. Vi antog att vi eventuellt, som en bieffekt, skulle kunna urskilja skillnader i klädstil beroende på bibliotekets geografiska placering. Några sådana skillnader har dock inte visat sig, informanternas klädval verkar inte ha påverkats av dessa faktorer, utan det styrs huvudsakligen av orsaker kopplade till den personliga sfären, den personliga identiteten och andra sociala sammanhang än biblioteksmiljön. I stort sett klär de sig i liknande kläder privat som på jobbet. De klär sig som andra människor i sin generation. Några nämner att de lagt märke till att det bland de äldre kollegorna verkar finnas de som har en särskild arbetsutstyrelse som de bara har när de jobbar, ”det är liksom ungefär precis likadant varje dag”. De yngre vill gärna visa att de är unga, att de är hipa, att de faktiskt ser ut som vilken ung människa som helst *fast* de är bibliotekarier. En av informanterna tycker att bibliotekarier i trettioårsåldern ser ut som ”vilka personer som helst, de skulle kunna jobba med mode eller reklam”. Informanterna har alla någon slags stereotyp bild av hur en bibliotekarie ser ut. För några betyder det inte så mycket, för andra är det viktigt att visa på en motbild. Bilden av bibliotekarien förändras ofta när man själv börjar jobba som bibliotekarie.

5.7 Stereotypa bilder av bibliotekariers klädsel och utseende

På frågan hur en typisk (stereotyp) bibliotekarie ser ut har de flesta en likartad bild: Hon (för bibliotekarien är ju fortfarande oftast en kvinna) är 50+, iklädd Gudrun Sjödén-kläder, håret i (grå) page. Kläderna är färgglada (lila och rött) eller i jordfärger. Randigt hör till och gärna en rolig brosch eller stora smycken. Hon har ”stil” men en väldigt speciell sådan. Kläderna är praktiska och bekväma, hon prioriterar bekvämlighet före utseende. Hon ser snäll ut och klär sig ordenligt, lite tillknäppt, visar inte så mycket hud. På fötterna har hon sandaler eller Birkenstock-tofflor. De här bilderna ger inte enbart negativa associationer, det är för flera av informanterna en positiv stereotypbild. Men några av informanterna nämner också mer negativa beskrivningar av utseende som de förknippar med bibliotekarie-stereotypen: ”nåt dammig”, ”totalt ointresserad av vad man har på sig”, ”den grå musen”, ”nedgångna tofflor och Sjödénklänning från 1985”. De ger också exempel på karaktärsdrag som de förknippar med stereotypen: ”den sort som tar sig själv på för stort allvar”, ”snälla men osynliga”, ”praktiga”, ”tråkig image”, ”avsexualiserade”, ”verklighetsfrånvända, inåtvända, inte mycket kontakt med allmänheten”, ”stillsamma, plockar med böcker”.

Bibliotekarier i TV-serier dyker också upp, t.ex. Sally, och en typisk bibliotekarie med knut, glasögon, lång kofta och blommig klänning i Melrose Place. ”Glasögonen, knuten i nacken. En stramhet i stilen.” En informant säger att en bild av bibliotekarien som hon mött är att bibliotekarier är ett deprimerat släkte, yrket är stillsamt och tråkigt. En annan säger att det är något färglöst över bibliotekarien, ”håret på utväxt”. Det är som om bibliotekarien inte riktigt vet vad hon vill. Informanten funderar vidare på detta, kanske det kan hänga ihop med den förändrade yrkesrollen. Arbetet har blivit mer utåtriktat, tidigare kunde man gömma sig, och arbeta med att bevara och sortera. Nu måste man framträda mycket mer, ta emot och interagera med besökarna. Nu kommer personen mer fram, och kanske det skapar en kris för dem som inte skulle ha valt ett sådant yrke, tror informanten.

Bibliotekariebilderna bygger på fördomar, men har samtidigt en viss sanningshalt. Visst finns de, de typiska bibliotekarierna, det tycker flera av informanterna. Och det är inget fel med det, det är inte negativt att klä sig i kläder från Gudrun Sjödén, flera säger att kläderna är fina, även om de själva inte skulle handla där. ”Hon gör skitsnygga kläder, det är inte det som är problemet. Det är när det blir uniformstänkande, men det finns bara enstaka fall ... enstaka individer som man stöter på ... är bara för mycket, men det gäller inte hela yrkeskåren ... men visst, ibland skulle man önska att en del bibliotekarier skulle genomgå en liten make over”. Det handlar helt enkelt om att det är kläder för en annan generation. Flera av våra informanter anser den yngre generationen vara mer intresserad, mer medveten om kläder och klädstil än den äldre. Och i diskussioner med äldre kollegor har informanterna även fått bekräftat att de äldre hellre väljer enkla, funktionella kläder, som tål att smutsas ned.

Informanterna har olika sätt att förhålla sig till bibliotekariestereotypen. Några tycker att de inte alls behöver förhålla sig till den bilden. ”Bibliotekarien, det är ju jag” säger en av informanterna. De är medvetna om stereotypen, men tycker att den inte har någon betydelse. Yrket har förändrats, det finns en stor bredd och möjlighet till variation i arbetsuppgifter och befattningar, som inte funnits tidigare. De unga bibliotekarierna känner inte att de eller deras jobb har något med stereotypen att göra, och därför berörs de inte av den stereotypa bilden. Men samtidigt visar sig också en annan bild, en av

informanterna säger att hon känner sig "lite störd" när hon ser bibliotekarien i TV-serien Melrose Place. Några av informanterna är mer berörda av stereotypen. En säger att hon tycker det är "så jobbigt" att hela tiden bli ifrågasatt. Själv tycker hon att jobbet är roligt, men får negativ respons när hon berättar att hon är bibliotekarie, hon får höra hur tråkigt det är och att bibliotekarier bara stämplar böcker. Hon har ibland inte talat om vad hon jobbar med när hon möter nya människor, utan har låtit en väninna som är flygvärdinna berätta om sitt jobb istället (och som får ett "wow" istället för "eh, jaha..."). En annan informant berättar att hon fått SMS med "schhh..." från en bekant. Någon säger att bibliotekarie är en "otippad" sysselsättning i hennes umgänge, som består av människor med kreativa yrken. Hon tror att unga människor, som sällan använder biblioteket, tycker att biblioteket är trist. Ingen blir "överförtjust" när hon berättar att hon är bibliotekarie. En informant säger dock att hon kan skoja med rollen. Ibland har hon glasögon på sig och "då kommer knuten upp". Det verkar, även hos dem som säger sig inte vara berörda, finnas ett behov av att markera avstånd till stereotypen, både genom att vara på ett annat sätt och genom att se ut på ett annat sätt, man inte vill leva upp till folks fördomar om bibliotekarien. Även om man själv inte har fördomar om sitt yrke så är man medveten om att allmänheten kan ha det. "Bibliotekarie är ett yrke som folk har åsikter om", säger någon av informanterna. En annan informant säger att det är roligt om folk tänker att "Oj, är hon bibliotekarie?" eller "Kan man ha på sig sånt om man är bibliotekarie?" Bara genom att vara ung (och inom bibliotekarieyrket är man fortfarande ung vid 35), visar man på en annorlunda bibliotekariebild, och flera av informanterna framhåller att de också har en ungdomlig stil, en egen stil och att de är medvetna om kläder och vill klä sig snyggt på jobbet. De representerar en generation som inte är den vanliga på biblioteken, och vill gärna att det ska synas. En annan informant berättar också att hon medvetet använder sin klädsel. Beroende på vad hon ska göra under dagen väljer hon olika kläder. Ska hon på ett möte eller ta emot grupper klär hon upp sig lite mer. Eftersom hon själv är kort, tänker hon särskilt på att inte klä sig i jeans och tröja när hon ska ta emot barngrupper, hon ser då ut som en av dem, tycker hon. Att klä sig snyggt är ett sätt att få uppmärksamhet och man visar även respekt för dem som lyssnar. Det är mer lustfyllt att lyssna på någon som är välklädd, säger hon.

5.8 Möjligheten att förändra bibliotekarieyrkets image

Informanterna är medvetna om den negativa image som yrket kan ha. Några ser positivt på framtiden. De tror att genom den förändrade yrkesrollen kommer yrkets status att höjas. Generationsväxlingen kommer också automatiskt att påverka, det blir ett "ungt" yrke. Bibliotekens satsningar på att synas på nätet bidrar till den positiva utvecklingen. "Man tror inte att det är en liten tant med knut som byggt upp en hemsida." Andra ser mer negativt på utvecklingen. En informant säger att IT har funnits i över 10 år så en förändring borde redan ha skett. "Vi har fått nya verktyg men yrket är detsamma." Kanske fördomarna ligger mest hos personalen själva, tror hon, allmänheten har sin bild av biblioteket, men personalen märks inte så mycket. En av informanterna tycker att man inte behöver bry sig så mycket om imagen, de som besöker biblioteket ser att det (verkligheten) inte stämmer med de föreställningar de har. Hon tror att problemet kan ha att göra med att folk inte vet vad bibliotekarien gör, de tror att arbetet består av att låna ut böcker och läsa lite däremellan. "När man börjar förklara vad det innebär egentligen så blir de intresserade." Hon kan tycka att det blir "lite hysteriskt, det ska hela tiden vara så trendigt", säger hon. I DN har det samma dag som vi intervjuar henne varit en artikel

om bibliotekariens image och nya yrkesroll (Dahlman 2006). Hon tycker att det är fel att en så central del av diskussionsutrymmet går åt till imagen, ”intressant det där med navelskåderiet ... få yrkesgrupper är så besatta av sin image.” Hon menar nog att det egentligen inte är så bra att hålla på att uppmärksamma den stereotypa bilden, pratar om alla uppsatser som handlar om image. Att bibliotekarierna själva bidrar till att bevara de negativa bilderna. Det gäller att synliggöra vad man gör, inte gå ut och vara trendig, tycker hon.

Ingen av informanterna tror att det skulle hjälpa att ”stajla” bibliotekarien. En förändring i klädsel måste komma inifrån, och möjligen utifrån, genom att man får jobba i en finare miljö, t.ex. ett nyrenoverat bibliotek. Men inte utifrån via en styrning av klädseln. En enhetlig klädsel, en arbetsuniform, är inget som man vill ha, inte heller en klädkod, t.ex. kavaj. Någon kan tänka sig en löst hållen klädkod, ”har man yttre tjänst så ska man bemöta låntagare ... det kan finnas låntagare som störs av en extrem stil, t.ex. säkerhetsnålar i ögonbrynen”. Hon har dock aldrig hört om något sådant på bibliotek. Men en klädkod är inget hon önskar sig, om man skulle ha en sån måste den vara väl genomtänkt och motiverad. Skulle man t.ex. ha förbud mot slöja skulle hon reagera starkt.

Någon kan tänka sig en snygg t-shirt med tryck, men inget tvång att bära den varje dag. Någon har erfarenhet av en enhetlig skjorta, det var fult och töntigt. För att tala om att man arbetar på biblioteket räcker det med en namnbricka, det är alla ense om. En av informanterna menar dock att i och med att bibliotekarierna ser ut som låntagarna uppstår ett osäkerhetsmoment, frågan ”Jobbar du här?” är vanlig, och det kan bli pinsamt för dem som frågar fel person. Hon kan tänka sig att det skulle kunna passa med någon slags uniform på större bibliotek och att det vore spännande att låta någon designa en sådan och se hur det fungerade. Även med uniform kan man vara personlig, säger hon, med något i håret eller med glasögonen. De övriga informanterna ser enbart negativt på uniform eller enhetlig klädsel, och tycker inte att det är något problem med att bli förväxlad med låntagarna, namnbrickan eller nyckelbandet är en tillräcklig signal. Inte heller ser de någon möjlig imageförbättring via en enhetlig klädsel.

6 Tolkning

Vid tolkningen av vårt material har vi utgått ifrån de begrepp vi resonerat kring i teoridelen. Det handlar dels om olika identitetsaspekter, om klädsel som ett uttryck för den personliga, den sociala och det som fritt översatt kallas organisationsidentiteten. Vi kopplar detta till de delar av det empiriska materialet som behandlar klädval och klädstil och förändringar i klädstil. Dels handlar det om kommunikation genom koder där vi kopplar de delar av vårt material som berör kläder på jobbet till den teoretiska modell som visar hur klädkoder kan användas på en arbetsplats. Klädkoderna indelas i stabila eller dynamiska strukturer å ena sidan och i homogena eller heterogena strukturer å andra sidan.

Vi är medvetna om att våra egna förutfattade meningar och fördomar också har styrt hur vi har valt att vinkla tolkningen av materialet. Men förhoppningen är att vi med hjälp av den teoretiska utgångspunkten ändå, så långt möjligt, ger en mångsidig och bred bild av intervjurens resultat.

6.1 Klädseln som ett uttryck för personlig och social identitet

Under denna rubrik diskuterar vi klädval och klädstil och förändringar av denna med hjälp av två av identitetsaspekterna. Vi ser hur klädvalet styrs av både personliga förutsättningar och av omgivande sociala sammanhang.

6.1.1 Klädval och klädstil

De som har valt att vara med i vår undersökning är alla intresserade och positivt inställda till ämnet kläder. Unga bibliotekarier som inte är intresserade av kläder eller har en negativ inställning har troligen valt att inte ställa upp för intervju. Hade vi fått med dem (om de finns) hade vi antagligen fått helt andra svar. Ingen av informanterna är heller särskilt avvikande eller extrem i sin klädstil, detta kan också ha påverkat svaren. Eftersom det här är en begränsad och helt frivillig undersökning kan vi inte dra slutsatsen att alla som väljer bibliotekaryrket inte har en extrem eller provocerande klädstil, vi vet inte om det finns några som avviker. Inte heller vet vi om det finns unga bibliotekarier som helt struntar i vad de har på sig, eller aldrig har funderat över saken.

Klädvalet har sin grund i den personliga identiteten, flera av informanterna säger sig ha en personlig, alldeles egen stil. Genom att kombinera plagg från både de stora klädkedjorna (t.ex. H & M, Lindex) med utvalda plagg från mindre designbutiker, secondhand-butiker eller från resor utomlands kan de skapa sin egen stil. Det är viktigt att känna sig rätt i sina kläder, att kläderna speglar vem man är, säger flera av informanterna. Då känner de sig trygga och avslappnade, och kan inge det förtroende som de vill gentemot låntagarna. Informanterna kan alla ganska snabbt formulera hur de uppfattar sin egen stil, de har en stor medvetenhet om kläders betydelse för det egna uttrycket och känslan av att ”vara sig själv”, att vara bekväm i sina kläder.

Influenser/inspiration till kläder kommer främst från den miljö de rör sig i och de människor de ser omkring sig utanför sitt yrkesliv. Det kan vara gatulivet inne i stan, den grupp de umgås med på fritiden eller bilder i ett modemagasin. Genom kläderna

uttrycker man sin personliga identitet men samtidigt också sin sociala tillhörighet, den sociala identiteten. Informanterna kommer med ett undantag från medelklassmiljö. Detta har troligen påverkat deras personliga och sociala identitet. De flesta har föräldrar med akademisk bakgrund och en akademisk utbildning är ett naturligt val. Detta avspeglar sig också i val av fritidssysselsättningar, informanterna uppger att de har kulturella intressen som film, teater, musik och konst. Att sjunga i kör, skriva och att ägna sig åt någon form av fysisk aktivitet som vandring, jogging eller yoga, ser vi också som ett uttryck för medelklassbakgrunden. Detta avspeglar sig också i klädvalet, genom ett medvetet och ”lagom” stort klädintresse markerar informanterna sin sociala tillhörighet. Jacobson refererar Bourdieus habitusbegrepp och de klassbundna livsformernas trögrörlighet. En människas val av livsstil och sätt att använda kläder beror främst på hennes sociala tillhörighet. Livsbetingelser, klass och det kulturella kapital hon för med sig, formar tankevanor och handlingsmönster (Jacobsson 1994, s. 217).

Informanterna identifierar sig med en ungdomlig generation, även om man kanske kan säga att en 35-åring snarare tillhör medelåldern. Detta är inget unikt för våra informanter, vi lever i en kultur där ett ungdomligt utseende är idealet och det är inte åldern i första hand, utan den livsstil man valt, som avgör klädvalet. Jeans och tröja är numera en unisex- och allåldersklädsel, få klär sig i hatt och kapp bara därför att de uppnått en viss ålder. (Men en 25-åring kan välja att göra det, man kan välja att bli ”dam” utan att uppfattas som ”tant”.) Enligt Ziehe (1989) handlar ”ungdomskulturens diskurs” om tre olika bilder av ungdomar som blandas ihop. Dels den fysiska ungdomen, upp till c:a 17 år, dels den psykiska ungdomen, upp till c:a 22 år och sist den kulturella ungdomen, upp till 27 eller 30 år. Den ”allmänna bilden av ungdomen är ett märkligt collage” (Ziehe 1989, s. 52). Våra informanter kan sägas tillhöra en kulturell ungdom där åldersgränsen sträcker sig högre upp i åldrarna än i Ziehes definition. Något som troligen har med vår kultur att göra, gränserna mellan ung, medelålders och äldre är idag flytande.

Storstadsmiljön påverkar klädseln, för flera av informanterna är det viktigt att vara ”hipp” och känna till trender, man klär sig som den grupp man tillhör eller vill tillhöra. Ingen vill dock uppfattas som modeslav, det är viktigt att visa att man är medveten och därför kan välja sin egen blandning. Identiteten byggs bl.a. upp av medvetenheten om likheter och skillnader. Enligt Ulla Brück (1984) har denna betydelse både för den personliga och den sociala identiteten. Den personliga identiteten gör att en människa uppfattar sig som ”jag” – i motsats till andra människor. Detta, menar Brück, är själva grunden till det mänskliga medvetandet. Likhets- och motsatsaspekten har också betydelse för den sociala identiteten. ”När en grupp eller kategori människor uppfattar samhörighet med varandra betyder det också att de uppfattar sig som olika andra” (Brück 1984, s. 67). Informanterna uttrycker sin identitet genom att, på det personliga planet, göra sin egen unika klädmix så att de känner sig som ”sig själva” och för att skilja sig från ”mängden”. Den sociala identiteten formas genom att de identifierar sig med den grupp de tillhör, unga välutbildade människor i en storstad, som vi tror inte vill uppfattas som ytliga modeslavar utan som medvetna och aktiva människor som vet vad som är ”rätt”, och kan göra egna val. Det finns också en medvetenhet om att även den personliga klädblandningen är en trend i sig. En av informanterna säger att hon tycker att hon ser precis ut som urtypen för vem hon är och för var hon bor. Även ”unika” plagg från second-hand kan vara mode likaväl som plaggen från H & M. Enligt Maja Jacobson är en livsstil ett uttryck för både den personliga och den sociala identiteten. Vi

upplever att vi har en individuell stil men vi delar den alltid, i olika grad, med andra. Stilen, där valet av kläder och t.ex. musik ingår, är ett symboliskt uttryck för en livsstil. Jacobson menar att värderingar och attityder åskådliggörs genom stilen, det som är synligt, och därigenom markeras skillnader i levnadssätt gentemot andra grupper (1994, s.18f). Informanternas livsstil, som vi tolkar som ungdomlig och storstadsinspirerad tar sig uttryck i ett tillsynes unikt och personligt val av klädsel som de emellertid delar med många andra i samma livssituation.

6.1.2 Förändringar i klädstil

En av våra grundtankar var att man anpassar, d.v.s. ändrar, sig för att passa in i den grupp man hamnar i. Tanken var att fånga om informanterna förändrat sin stil när de gick biblioteksutbildningen eller fick sina jobb på bibliotek. Vi har inte hittat något sådant mönster i vår grupp. Informanterna säger sig vara anpassade till sina sociala sammanhang *men* anpassningen/tillhörigheten har sin utgångspunkt i den privata sfären. De uppgifter vi fått fram visar även att de betraktar en förändring i klädval främst som en fråga om mognad/ålder/att bli vuxen. Det faktum att man (förhoppningsvis) får bättre ekonomi när man börjar jobba spelar också in.

Trots att man åldras upplever man att man är densamma, det finns en kontinuitet i identiteten. Man kan pröva olika stilar, men man upplever ändå sig själv som en och samma människa över tid. Just denna aspekt av identitetsbegreppet är motsägelsefull. Maja Jacobson tar upp olika forskares syn på detta problem, där enligt Ulla Brück känslan av kontinuitet är central i identitetsupplevelsen, medan t.ex. Thomas Ziehe betonar den föränderliga identiteten. Han menar att vi, livet igenom, väljer och provar nya livsstilar. Genom denna identitetsutprovning skapar vi oss hela tiden nya identiteter. Ulla Brück däremot menar att när en människa upplever sig som ”jag” är det viktigt att man upplever sig som densamma idag, förra året eller i barndomen. Även om man byter kläder så har man fortfarande samma personliga identitet. Kontinuiteten är också viktig för gruppstillhörigheten. Även om gruppens medlemmar byts ut så förändras inte den sociala identiteten (Jacobson 1994, s. 17). Några av informanterna berättar att de provat olika stilar under ungdomsåren, det kan ha hört ihop med att de lyssnat på en viss sorts musik eller tillhört ett visst socialt sammanhang. Nu upplever de sig som mer vuxna och tycker sig ha funnit sin personliga stil.

Alla informanter, utom en, har gått på någon av helfartsutbildningarna där studenterna vanligen är yngre. De är inskolade i studentlivet och har redan gjort den eventuella anpassning som behövts för att smälta in. Ingen av informanterna som studerat på helfart uppger att de har behövt ändra sin klädsel när de börjat på bibliotekarieutbildningen. Men några säger sig ändå ha märkt skillnader i klädstilar bland studenterna, främst beroende på ålder. Informanterna har då valt att närma sig den grupp som de kunnat identifiera sig med. Man bekräftar sin sociala identitet hos dem som liknar en själva eller dem man vill likna. En av informanterna hade t.ex. fördomar om att B & I-studenter är tontigt klädda och blir överraskad över att det faktiskt fanns de som var snyggt klädda och finner sig genast tillrätta i den gruppen. Att välja rätt grupp är också att få bekräftelse på den egna personliga identiteten, den man tycker sig vara eller den man vill vara.

Eftersom endast en av informanterna har gått på distansutbildningen kan vi inte dra några slutsatser av hennes upplevelser, men kan ändå notera att hennes uppfattning skiljer sig markant från de andra informanternas. Hade fler av informanterna varit distansstudenter hade vi kanske kunnat se ett mönster. Av naturliga skäl är distansstudenten äldre och detta kan göra att de har en annan stil än helfartsstudenterna. Vår informant upplever att de äldre studenterna, som är i majoritet, lever upp till hennes fördomar om hur en bibliotekarie ser ut. Hon markerar sin grupptillhörighet genom att klä sig annorlunda, ”extra sportigt”, och umgås med dem hon kan identifiera sig med, d.v.s. de yngre studenter som hon uppfattar som design- och modeintresserade. På så sätt kan hon få bekräftelse på sin personliga identitet, den hon är eller vill vara, och samtidigt markera avstånd till den grupp hon inte vill förknippas med, d.v.s. de äldre, och som hon ser det, stereotypiserade blivande bibliotekarierna.

6.2 Organisationsklädsel och organisationsidentitet

I detta avsnitt tolkar vi materialet utifrån den tredje identitetsaspekten, organisationsidentiteten. Med hjälp av denna kan vi koppla materialet till de specifika förutsättningar som gäller på en arbetsplats. Begreppet organisationsklädsel används för att diskutera det som utmärker klädseln på jobbet. Dessutom kan vi med hjälp av dessa begrepp synliggöra frågor kring image och identitetskonflikter.

6.2.1 Kläder på jobbet

Begreppet organisational dress eller organisationsklädsel är användbart i detta sammanhang. Det betecknar de kläder man använder på arbetet. Vare sig det är en uniform, en arbetsklädsel eller samma kläder som man har på sig privat så blir de organisationskläder när man använder dem i arbetet. De kläder som bibliotekspersonalen bär när de är i tjänst, deras organisationsklädsel, är inte någon enhetlig yrkesklädsel, men inte heller den rent privata klädseln, flera av informanterna säger att kläderna inte får se för ”hemmaaktiga” eller ”fritidsbetonade” ut. I och med att man börjar sin yttre tjänst (det offentliga arbetet, där man är ute i biblioteket och möter låntagarna) blir man en offentlig person och kläderna blir symboler för arbetsplatsens/organisationens värderingar. Man är ansiktet utåt och kläderna är en del av det sätt på vilket man väljer att bemöta allmänheten. Enligt Goffmans (2004) synsätt finns inom en social inrättning ett team som agerar tillsammans för att definiera en situation för en publik. Framträdandet sker i den främre regionen. I bibliotekssammanhang är den främre regionen den del av biblioteket som allmänheten rör sig i och framträdandet är den yttre tjänsten i lånedisken. Genom klädseln kan personalen tala om vilken roll de avser att spela i det offentliga arbetet. I framträdandet inför andra projiceras, medvetet eller omedvetet, deras definition av situationen.

I mycket framträder främst en bild av generationsskillnader. Flera av våra informanter anser den yngre generationen som mer intresserad, mer medveten om kläder och klädstil än den äldre. De yngre tycker sig inte ha samma praktiska inställning till organisationsklädseln som den äldre generationen. För de yngre är det viktigt att det syns att de har brytt sig, att använda en särskild jobbskjorta varje dag nämns av en av informanterna som något negativt. Biblioteksarbetet är delvis fysiskt och smutsigt, arbetet består inte bara av att sitta vid en dator och svara på frågor. Att man väljer

bekväma kläder är inte så konstigt. Tofflor, därför att man går och står mycket. Byxor, därför att man böjer sig ner eller kliver upp på pallar för att nå. Lediga och oömma tröjor eller skjortor som tål att röra sig i och som går att tvätta. Men de yngre väljer hellre att ”känna sig bekväma i sina kläder” än att använda kläder vars främsta funktion är att vara bekväma.

Vi har läst mycket om ”den osynliga bibliotekarien”, det handlar då om att bibliotekariens arbetsuppgifter och kompetens inte syns, uppfattningen att man bara sysslar med bokutlåning lever kvar. Däremot har själva bibliotekarien, som fysisk person, blivit väldigt synlig. Borta är de stora borgliknande lånediskarna (som man kunde gömma sig bakom). Nu står många bibliotekarier bakom en liten ”info-point”, låntagaren hamnar ofta bredvid, och inte som tidigare framför, för att kunna se vad som står på skärmen. Genom ökade satsningar på användarutbildning och gruppvisningar har arbetet blivit mer utåtriktat och den framträdande bibliotekarien syns från topp till tå.

Våra informanter är medvetna om att de syns och prioriterar inte alltid det praktiska eller bekväma, såsom de tycker att de äldre gör. De yngre anger att de väljer att klä sig likadant privat som på jobbet, den privata sfären styr klädvalet, det är den gruppen man visar att man tillhör och influeras av. Åldern i sig är också en orsak till att de syns, en av informanterna säger att bara genom att vara yngre sticker hon ut, hon märks. En annan säger att hon gärna vill vara en motbild mot en uppfattning om att en bibliotekarie inte kan vara snygg, klä sig ungdomligt, se tuff ut. Några andra uttrycker att de inte vill leva upp till folks fördomar om bibliotekarien. De unga bibliotekarierna representerar sin generation genom att klä sig snyggt, ett medvetet ställningstagande mot det en av informanterna kallar ”slafsjobbkläder”.

6.2.2 Organisationsidentitet

Enligt Pratt och Rafaeli (1997), är organisationsidentiteten en del av den sociala identiteten, men det rör sig uteslutande om de roller man har/spelar på arbetsplatsen. Det handlar bl.a. om vilket uppdrag man har, vilka man serverar, vilken service man ger och vilken status man har. Klädseln på jobbet, organisationsklädseln, kan visa hur man uppfattar sin roll/sina roller. Pratt och Rafaeli menar att det inom samma yrke kan finnas flera och ibland motstridiga identiteter (1997, s. 863).

Informanterna ger likartade svar på frågan vilka signaler de vill ge med sin organisationsklädsel. De vill inte se farliga ut, alla människor ska känna sig välkomna att komma fram och fråga om vad som helst, stort som smått. Men samtidigt kan det finnas en konflikt i att se alltför ”vanlig” ut. Den alltför fritidsbetonade klädseln hör inte hemma i ett offentligt arbete, man bör inte klä sig lika avslappnat som hemma. Ser man alltför vanlig ut kanske man inte blir tagen på allvar, man ser inte seriös ut, säger en av informanterna. Det blir en balansgång mellan att se snäll och ofarlig ut, samtidigt som man vill inge förtroende och visa att man har kompetens. Det är också bra om det syns att man är i tjänst, att man tillhör personalen. En namnbricka eller ett nyckelband runt halsen tycker våra informanter är en bra signal på detta. Någon önskan om en enhetlig klädsel eller uniform finns inte, visserligen arbetar de inom ett serviceyrke men tycker alla att det är bra att det finns utrymme att ha ett personligt uttryck inom de osynliga ramar som ändå finns.

Man kan välja att visa sin status, sitt överläge (mer kunskap) genom en strikt klädsel. Men tolkningen av samma klädsel kan också bli en annan. Eftersom symboler som kläder är bärare av kulturellt betingade koder blir tolkningen beroende av kontexten, och av uttolkaren. Maja Jacobson skriver att kulturella koder alltid har avgränsade användningsområden, de ger mening i vissa sammanhang och för vissa människor (1994, s. 30). En strikt klädsel behöver inte alls betyda makt eller överlägsenhet, utan kan i ett annat sammanhang eller ur ett annat perspektiv tolkas som att man visar sin respekt gentemot allmänheten genom att se proper ut. Man visar att man är en offentlig person som utstrålar kompetens och inger förtroende. Men i folkbibliotekssammanhang fungerar troligen en konventionellt strikt klädsel sämre som organisationsklädsel, det finns risk att den kan verka avskräckande och i vissa miljöer t.o.m. löjlig, när besökaren kan vara en ”alkis från parken”, som en av informanterna säger.

6.2.3 Bibliotekariens konfliktfyllda image

Bibliotekarier och bibliotekariestudenter tycks ha stort intresse för sin egen image och yrkesroll. Ett flertal magisteruppsatser från senare år behandlar frågorna. Vårt bidrag är ett av många. Intresset tycks dessutom ha ökat på senare år. En av informanterna tar upp att hon tycker att det är fel att så stor del av diskussionsutrymmet går åt till imagen, hon menar att det kan bidra till att bevara de fördomar som finns. Vi diskuterar artikeln i DN som så lämpligt dyker upp samma dag som intervjun. Den heter *Det räcker inte att säga schh!* och inleds såhär: ”På torsdag börjar Bok- och Biblioteksmässan. Få yrkesgrupper är så upptagna av sin egen image som bibliotekarier. Pontus Dahlman har hälsat på i ett yrke i förändring.” (Dahlman 2006). Troligen kan just förändringen vara en av orsaken till ”navelskåderiet” som vår informant uttrycker det. Pratt och Rafaeli (1997) skriver att stora förändringar i ett yrkes innehåll och i en yrkesroll skapar osäkerhet och identitetskonflikter på olika nivåer. Det tycks finnas ett desperat behov hos bibliotekarien att skaka av sig den gamla rollen, de stereotypa bilderna och framträda i en ny kostym, både bildligt och bokstavligt talat. I DN-artikeln beskrivs de (moderna) intervjuade bibliotekariernas klädsel: ”en blus med knallröda ränder, mörkblå byxor och supermoderna tennisskor med skaft” och ”svarta stövlar, kjol och håret i hästsvans” (Dahlman 2006). Detta ställs emot några bibliotekariestudenter som bär kofta och bara vill ”prata med människor om böcker på ett bibliotek”. Det får representera den gamla yrkesrollen. Klädseln blir en symbol för de två olika yrkesidentiteterna. Bibliotekarien som lider av att förknippas med de fördomsfulla bilderna kan hantera det genom att klä sig icke-bibliotekariskt, modernt (supermodernt t.o.m.) eller som en affärskvinna i stövlar och kjol.

6.2.4 Tofflor som symbol för en identitetskonflikt

Flera av informanterna tar upp tofflorna som ett problem. Tofflorna är en viktig symbol, ett givet attribut till stereotypbibliotekarien. Detta kan vara en av anledningarna till varför flera av informanterna väljer bort de bekväma tofflorna. Tofflorna kan förstöra hela intrycket av en person, menar en av informanterna. Det spelar ingen roll hur snyggt man klär sig för övrigt, tofflorna förstör allt. Tofflor kan symbolisera institution eller kan ses som alltför hemmaaktiga. Några av informanterna väljer istället att ha snygga stövlar inomhus, trots att det säkert är för varmt och obekvämt om de har höga klackar. Det är snyggt och det är ett ställningstagande. De bryter mot en traditionell klädkod och

de bryter mot de förväntningar som finns på hur en bibliotekarie ska se ut. Det är ett sätt att provocera och ett sätt att faktiskt känna sig annorlunda än det som man tar avstånd ifrån. En av informanterna säger att när hon har stövlar med klack så hörs det, det "klapprar". Hennes stövlar inte bara syns, de hörs också, något som i sig är provocerande i den traditionellt så tysta biblioteksmiljön. (Vilket i och för sig inte stämmer på alla bibliotek idag, det hyschande fingret höjs inte längre alltid när barnen leker på barnavdelningen.)

När man tar på sig stövlarna kliver man in i en annan roll än när man tar på sig ett par nedgångna tofflor. Enligt Erving Goffman (2004), som använder ett dramaturgiskt perspektiv när han beskriver det sociala livet, är vi alla skådespelare på en teaterscen. I den setting som biblioteksmiljön utgör, har man en roll, som bibliotekarie. Med hjälp av olika attribut kan man visa hur man väljer att tolka sin roll och påverka hur man vill uppfattas av omgivningen. Man skulle alltså, enligt Goffmans synsätt, kunna säga att stövlarna är en del av scenkostym där man spelar en helt annan bibliotekarieroll än man gör med tofflor på fötterna. Man ger också uttryck för en annan identitetsuppfattning. Genom att bära stövlar bygger man upp sin identitet både inifrån, man känner sig annorlunda med stövlarna på, och utifrån, det syns att man är en annan sorts bibliotekarie än de som bär tofflor.

Man skulle också kunna säga att högklackade skinnstövlar signalerar högre status än tofflor. Goffman menar att vi som individer bär med oss en personlig fasad, t.ex. ålder, kön, utseende, talmönster, gester, ansiktsuttryck samt klädedräkt. Med fasaden kan vi uttrycka vår status, om det är en formell eller informell social aktivitet vi deltar i och vilken roll vi tänker spela i situationen. Eftersom bibliotekarieyrket lider av statusproblem kan det kännas viktigt att markera att man själv anser att man har högre status än vad man antar att man tillskrivs. En av informanterna säger också att "man inte kan höja statusen om man går omkring i jeans och tröja, det syns att man inte tjänar några pengar". Hon har funderat på att klä sig i kostym på jobbet, "bara för att det är ett sådant lågstatusjobb". Hon tror inte att det räcker med att visa vilken kompetens man har, statusen har också med kön och utseende att göra. En annan informant tror tvärtom att när låntagarna upptäcker vilken kompetens man har spelar det ingen roll hur man är klädd.

Vi tror dock att om en förändring av bibliotekens och bibliotekariens image är önskvärd, finns det ändå anledning att fundera över vilka konsekvenser valet av klädsel kan få. Vilken syn man än har på klädselns betydelse, kan vi ändå konstatera att klädseln *har* betydelse i mötet mellan människor. Att möta allmänheten i slitna innetofflor kan ge fel signaler till den man möter.

6.3 Kommunikation genom koder - klädkoder

Inom olika företag och organisationer finns klädkoder, ibland uttalade och självklara, ibland outtalade men ändå tydliga. Ibland tycks det inte finnas någon klädkod alls, varken uttalad eller outtalad. Men det finns ändå olika koder för olika yrken och arbetsplatser, de flesta känner igen sin egen yrkesgrupp och känner igen sig själva i sitt sammanhang, sin kontext. Några formella klädkoder inom Stockholms stadsbibliotek har ingen av informanterna hört talas om, det finns helt enkelt inga uttalade regler för klädsel.

Informanterna är medvetna om att folkbiblioteket vänder sig till ”alla”, de unga bibliotekariernas klädval är anpassat till denna grundförutsättning. Samtidigt vill de inte uppfattas som alltför enhetliga eller tråkiga. Det är inte heller något som är typiskt för bibliotekarier, de flesta människor vill inte uppfattas som en osynlig del i mängden utan vill gärna uttrycka sin identitet, men lagom mycket så att man inte faller utanför de ramar som gäller i den grupp man tillhör. Man är anpassad till de koder som gäller i den kontext man tillhör. Alla grupper har sina egna klädkoder som man är mer eller mindre medvetna om, man anpassar sig utan att tänka på det.

Enligt vårt synsätt kan man alltså säga att det alltid finns klädkoder för olika sammanhang, antingen tydliga och uttalade eller informella och outtalade. Våra informanter upplever att det inom SSB finns en tillåtande attityd men är samtidigt medvetna om vad som är rätt och fel, även om det kan vara svårt att formulera exakt var gränserna går. De är också medvetna om att kläderna sänder signaler som kan tolkas på olika sätt. Några av informanterna har erfarenhet från högskolebibliotek och har upplevt att där kan finnas tydligare, kanske något striktare koder för klädsel, den av informanterna som kände att hennes långa hippie-kjolar inte var helt rätt, anpassade sig för att passa in bättre. Informantens erfarenhet visar dock att man ganska snabbt uppfattar om man är klädd enligt den rådande klädkoden, d.v.s. om man är klädd på ett sätt som passar på just den arbetsplatsen.

6.4 Rudi Kellers modell

För att tydliggöra hur klädkoder kan användas på en arbetsplats använder vi Rudi Kellers modell som delar in koderna i fyra olika fält (2004, s. 10). På en arbetsplats kan det finnas flera klädkoder som styrs av olika motiv. En individ, eller en grupp av människor, befinner sig troligen sällan inom ett enda fält, utan kan välja att genom klädseln röra sig mellan/befinna sig i flera av de olika fälten. Kellers modell är användbar för att synliggöra motsättningar och olika riktningar inom de olika klädkoderna. På detta sätt kan också motsättningar och riktningar inom yrket synliggöras, klädkoderna kan symbolisera frågor kring yrkesroll och yrkesidentitet.

6.4.1 En stabil, homogen klädkod

Klädkoden formuleras ”Klä dig så att du inte sticker ut”. Den visar på stabilitet, d.v.s. inga förändringar och på homogenitet, d.v.s. alla klär sig så lika som möjligt. I vårt material finns många exempel på detta. Bibliotekariestereotypen är stabil och homogen, den griniga tanten med knut har inte förändrats sedan hon uppstod och bilden lever kvar i moderna människors medvetande. Den fyller sin funktion som en förenklad bild av verkligheten, vi känner igen bilden när den dyker upp i böcker eller TV-serier. Hårknuten, glasögonen, koftan, kjolen och hör till denna bibliotekaries klädkod. Även den modernare stereotypbibliotekarien, ”Gudrun Sjödén-bibliotekarien”, har en mycket stabil och homogen klädkod. Denna bild är också lätt att känna igen, våra informanter ger alla en liknande beskrivning av vilka plagg och attribut som hör till. Sjödén-stereotypens klädsel får representera en annan generations grupptillhörighet i ett relativt stabilt sammanhang, genom en homogen klädsel visar man hur man vill uppfattas som yrkesverksam och som privatperson, man har uttryckt sin sociala och personliga identitet. Det är ett slags anti-mode med ett budskap, samtidigt som det är just ett mode,

men för en viss målgrupp. Till skillnad från ”det vanliga” modet är det stabilt och långlivat, det förändras visserligen med tiden men inom sina egna ramar.

De unga bibliotekarierna vill inte förknippas med någon av dessa bilder, de försöker på olika sätt, medvetet eller omedvetet, att vara en motbild till de stereotypa bilderna. Men även de kan sägas ansluta sig till en homogen klädkod, de vill gärna uttrycka att de klär sig individuellt, men i stort ingår även de i ett homogent sammanhang, deras klädkod är styrd av hur andra unga i samma kontext klär sig idag. Även de visar sin grupptillhörighet genom klädseln. Däremot är deras klädkod inte lika stabil, modet förändras hela tiden, det är viktigt för dem att hänga med. En av informanterna säger att det fulaste hon kan tänka sig är ”förr-förr-förra säsongens kläder”. Stabiliteten i klädvalet kan vara en åldersfråga, ju yngre man är desto mer provar man sig fram. Detta överensstämmer med Ziehes resonemang om identitetsutprovning och självgestaltning, under ungdomsåren experimenterar man med roller och prövar olika livsstilar för att skapa sin personliga identitet (Ziehe 1989). När man blir äldre har man ofta funnit en stil som känns personlig, men som man delar med andra i samma generation. Man ansluter sig till en mer stabil klädkod.

Folkbiblioteket är till för alla och i bibliotekarien ska kunna möta alla sort människor. Bibliotekariens yttre ska inte avskräcka någon från att gå fram och ställa en fråga. Det gäller att klä sig ”lagom” på alla sätt. Inte för strikt, inte för utmanande, inte för slafsigt. Det ska vara helt och rent, snyggt och lagom modemedvetet. Våra informanter är i stort sett eniga om denna stabila och homogena klädkod är en av de rådande på folkbibliotek.

Vi kan konstatera att denna stabila och homogena klädkod avspeglar sig även i deras eget klädval. Ingen av våra informanter har en utstickande klädstil, vare sig på jobbet eller privat. Vi tolkar det som att deras kulturella koder passar in i sammanhanget utan svårighet.

6.4.2 En stabil heterogen klädkod

Klädkoden ”Klä dig så att folk kan se vem du är” ger individen möjlighet i ett stabilt sammanhang att uttrycka sin personliga identitet. Helt och rent och lagom modemedvetet, men ingen vill smälta helt in i mängden och bli alldeles osynlig. Man vill gärna göra sina personliga val och lägga till personliga plagg och accessoarer för att känna sig som sig själv, som en unik individ. Informanterna framhåller alla att de har en personlig stil, de vet vilka kläder som är ”deras”. I folkbibliotekets informella klädkod som också är delvis heterogen ges utrymme för personliga uttryck men inom stabila ramar. Stabiliteten gör att man ändå, trots heterogena inslag, kan tala om vem man är i den kontext man befinner sig. I ett serviceyrke är det viktigt att signalera att man tillhör personalen, särskilt på en sådan arbetsplats som bibliotek, där man rör sig ute bland allmänheten, och lätt kan förväxlas med någon av dem. Att bära en namnbricka eller ett nyckelband runt halsen är ett sätt att tala om att man tillhör personalen. Ingen av informanterna önskar sig en striktare klädkod, arbetsklädsel eller uniform. De flesta tycker att det skulle bli tråkigt att inte få välja kläder själv. En homogen klädsel, som en enhetlig skjorta, stämmer inte överens med informanterna önskan om att känna sig personlig och snygg i sin klädsel. Den har också praktiska nackdelar, påpekar en av informanterna. Det blir svårt att hålla den fräsch och har man inte ett stort antal likadana blir den snart urtvättad. Dessutom är det svårt att hitta en skjortmodell som passar alla. Man kan alltså säga att den outtalade klädkoden inom SSB är stabil, men både homogen

och heterogen. Stabil såtillvida att grundförutsättningarna är klara och tydliga, biblioteket vänder sig till alla och det gäller att klä sig därefter. Klädkoden är också homogen, det gäller att inte sticka ut genom att klä sig avvikande eller provocerande. Dessutom är klädkoden heterogen, den tillåter individerna att klä sig relativt personligt, medan de ändå samtidigt kan signalera att de tillhör personalen. ”The dress code’s heterogeneity would allow individuals to clothe themselves identifiably, while its stability allows them to be identified” (Keller 2004, s. 9). Detta gör att informanterna känner att det finns utrymme för dem att uttrycka sin personliga identitet via ett personligt klädval, men med anpassning till de grundförutsättningar som råder.

6.4.3 En dynamisk och homogen klädkod

Kellers exempel på denna klädkod är ”Klä dig som den nuvarande chefen”. Våra informanter ger egentligen bara ett exempel på denna klädkod och den kommer upp under en diskussion om huruvida det är acceptabelt att klä sig i linne en varm sommardag när man arbetar på bibliotek. Linne är ett plagg som kan uppfattas som dels för avklätt och dels som alltför fritidsbetonat. Att ett annat stadsbibliotek faktiskt har ett förbud mot linne, visar att frågan kan vara känslig. En av informanterna berättar att frågan diskuterades under en varm sommardag på hennes bibliotek. Samma dag hade det varit en artikel i tidningen Metro, där vett-och-etikettexperten Magdalena Ribbing intervjuats om klädkoder på stan. Enligt Ribbing gäller klädkoden ”Klä dig som chefen” när man är på jobbet, d.v.s. det gäller att inte vara mer avklädd än chefen (Matsson 2006). Eftersom informantens chef då var iklädd linne konstaterades att det alltså var godkänt, informanten kunde tryggt välja linne.

Den nuvarande chefens klädsel avgör hur klädkoden ser ut, den är stabil så länge man inte byter chef. Denna klädkod är dynamisk såtillvida att den förändras om man får en ny chef som har valt en annan klädkod, men den gäller oförändrad, är homogen, så länge man har samma chef. Inom SSB tycks inte den mer dynamiska klädkoden vara så utbredd, det intryck vi får av informanternas berättelser är att stabilitet kännetecknar klädkoden, men med både homogena och heterogena drag. Vi tror inte att man byter klädkod på bibliotek därför att en ny chef anställs, cheferna på lokal nivå är ofta själva bibliotekarier och även de införstådda med den rådande stabila klädkoden.

Den dynamiska och homogena klädkoden är svårare att relatera till folkbiblioteksvärlden vars organisation inte är hierarkiskt uppbyggd. Det finns en bibliotekschef i toppen, men henne/honom möter man inte i det dagliga arbetet. För övrigt har folkbiblioteket en relativt platt organisationsform, även om det finns en mindre synlig hierarki mellan enhetschefer, bibliotekarier och assistenter. Klädkoden på folkbibliotek kan troligen inte påverkas av karriärambitioner. Som vi tidigare konstaterat finns ingen synlig skillnad mellan en enhetschef och en vanlig bibliotekarie. Det finns inte heller samma karriärmöjligheter som inom en hierarkisk organisation, där klädvalet alltså även kan markera vilken position/status man har eller önskar nå.

6.4.4 En dynamisk och heterogen klädkod

”Klä dig så att du sticker ut” är inte en klädkod som tycks höra ihop med folkbibliotek. I och med att man är medveten om att man vänder sig till alla, man vill inte skrämman någon, så passar inte en avvikande eller provocerande klädsel.

Även om ingen säger sig ha något emot en extrem stil är det inget informanterna egentligen tror passar eller ens vet om det finns på folkbibliotek. Sticker man ut för mycket kanske man inte ens kommer så långt som till en anställning. De som söker sig till bibliotekarieyrket tycks, enligt våra informanter, redan vara inskolade i den rådande klädkoden och har inget större behov av att sticka ut. Ett antagande är att man inte väljer bibliotekarieyrket om man har ett starkt behov av att uttrycka sig själv via ett extremt yttre. Det kan vara som äldre undersökningar visat, t.ex. Scherdin (1994), att en viss personlighet tycks dras till bibliotekarieyrket, och det är inte de extroverta med stort självhävandebehov.

I vissa sammanhang, t.ex. på ett bibliotek riktat till ungdomar tror några av informanterna att en mer extrem stil kan passa. Informanterna har också svårt att definiera vad som egentligen är en provocerande stil, ingen blir längre särskilt upprörd över trasiga jeans eller en ring i näsan. Det som en gång symboliserade ungdomsuppror blir mode och därmed oskadliggjort. Möjligen kan äldre människor uppfatta det som provocerande, tror någon. En annan tycker dock att piercad läpp eller tunga är mer tveksamt. Någon säger också att klädseln ska vara politiskt neutral, en t-shirt med ett politiskt budskap är inte rätt på folkbiblioteket som står för neutralitet. Vi ställer inte frågan om religiösa symboler är lämpliga på bibliotek, men några av informanterna kommer spontant in på frågan. En säger att om det blev slöjförbud skulle hon reagera starkt, en annan säger att slöja kan vara acceptabelt i en invandrartät förort men att på hennes bibliotek i en medelklassförort skulle det nog uppfattas som provocerande.

Däremot är informanterna eniga om att en alltför utmanande eller avklädd klädkod inte passar i något serviceyrke. En sådan dynamisk och heterogen klädkod ger ett helt felaktigt intryck. Man kan inte inge det förtroende som en bibliotekarie troligen vill, om uppmärksamheten riktas mot en djup uringning eller en bar mage. Man ska helt enkelt inte rikta uppmärksamheten på bibliotekariens kropp, en av informanterna säger att bibliotekarien har en ”avsexualiserad image”. (Och menar nog att det är så det ska vara, men att det samtidigt är lite tråkigt.) Det är ett kvinnoyrke, och en kvinna som använder en klädkod där hon kan uppfattas som objekt, ger troligen inte rätt signaler i bibliotekssammanhang. Någon tar också upp att eftersom biblioteket är öppet för alla, lockar det också till sig människor med sociala och psykiska funktionshinder, personalen ska inte ge signaler som kan misstolkas.

Kläder som sticker ut ger fel signaler, de drar uppmärksamheten till personen som bär dem, eller till personen kropp om det är för avklädd eller utmanande. Det stämmer inte överens med det budskap som informanterna anser att bibliotekarien vill, eller bör, förmedla. Med en mer neutral klädsel kan man istället, förhoppningsvis, inge förtroende så att låntagaren vågar komma fram och fråga. Det ligger dock en risk i att se alltför neutral ut, man kanske inte visar att man har den kompetens som man gärna vill visa att man har. Det tycks också finnas ett behov av möjlighet till dynamik i klädkoden, att t ex kunna klä upp sig för att dra uppmärksamheten till sin person när man ska framträda, som en av informanterna berättar. Det handlar inte om att klä sig utmanande utan mer

om att klä sig lite utöver det vanliga. Informanten upplever att det finns en slags omvänd klädkod, man får helt enkelt inte klä upp sig för mycket. En annan informant säger ”Klä ner sig kan man göra”. En alltför stabil och homogen klädkod, om än outtalad, tror vi kan verka förtryckande för individen som upplever ett behov av att använda klädseln som ett uttrycksmedel och som ett redskap för olika tillfällen. Det finns också andra behov av att sticka ut, som en protest mot en klädkod som man uppfattar som alltför homogen. Stövlarna som en protest mot tofflorna är ett exempel på detta. Man tar på sig stövlar för att sticka ut, för att provocera, mot det stabila och homogena som kan uppfattas som fult och tråkigt och som symboliserar institution och förstärker de stereotypa bilderna.

Sammanfattningsvis kan man säga att bibliotekarierna i vår undersökning rör sig inom en mer stabil än dynamisk klädkod. Den är stabil men samtidigt både homogen och heterogen och detta är något som kan visa på motsatta känslor hos bibliotekarierna. De bör klä sig homogent och neutralt och vara anpassade till det stabila sammanhang som biblioteksvärlden utgör, att klä sig så att de sticker ut kan ge fel signaler. Samtidigt finns behovet av att få uttrycka sin personliga identitet som ung människa. Genom att klä sig personligt, i sin egen stil, klär sig informanterna också samtidigt enligt den heterogena klädkoden. De unga bibliotekariernas klädval blir en avvägning mellan att vara anpassad och att inte vara alltför anpassad. Mellan att vara en i mängden och att vara unik.

6.4.5 Bibliotekariestereotypens klädkoder

Kellers modell går också att applicera på den stereotypa bilden av bibliotekarien. Den bibliotekariestereotyp som de flesta av våra informanter ser framför sig är ”Gudrun Sjödén-bibliotekarien”. För dem ger hon både positiva och negativa associationer, dock är det ingen som kan identifiera sig med bilden. Sjödén-bibliotekarien (vi kallar henne så, men kläderna kan också vara köpta i andra affärer, det handlar om stilen), är representant för en annan generation. För de yngsta informanterna är det föräldragenerationen, de som var unga på 60- eller 70-talet. De har behållit sina ideal och klädstilen har rötter i den politiska ideologin. ”Det randigt-prickigt-rutiga har med den politiska tillhörigheten att göra, man har vänsterkläder”, säger en av informanterna. Sjödén-bibliotekarien är både en stereotyp och en verklig person. Visst finns hon, det tycker flera av informanterna, men i och med generationsväxlingen, blir det mer blandning av stilar på biblioteken. Intressant är att bilden är så tydlig, informanterna ger alla liknande signalement på den typiska bibliotekarien. Bilden är både positiv och negativ, positivt är att denna bibliotekarie, i motsats till tanten med knut, är snäll och hjälpsam. Det negativa är att den ändå blir ett löjets skimmer över denna så enhetliga klädsel. Vi uppfattar det som en mycket stabil och homogen klädkod. Det råder ingen tvekan om vem man har att göra med. Sjödén-bibliotekariens klädsel är en organisationsklädsel som signalerar att bäraren är en kvinna med akademisk utbildning, som väljer designade kläder av hög kvalitet. Det är naturmaterial som ger en känsla av naturlighet och miljömedvetenhet. Det är dyrt, hon signalerar att hon har råd och tar avstånd från slit-och-släng. Hon visar sin sociala tillhörighet, den sociala identiteten bekräftas genom klädseln. Men ingen vill uppfattas som alltför homogen i sin klädstil, man har också behov av att uttrycka sin personliga identitet. Därför kan man säga att klädkoden också är heterogen, man vill visa vem man är. De mönstrade och färgglada kläderna kan ge en känsla av att man verkligen uttrycker en personlighet, kläderna har

ett "konstnärligt" uttryck. Man kan förstärka intrycket genom att lägga till accessoarer som smycken och broscher. Pratt och Rafaeli skriver att "personal pins ... signal tension between the need to individuate and the need to belong" (1997, s. 890). Flera av informanterna uppger roliga broscher som en typisk accessoar för Sjödén-bibliotekarien, särskilt barnbibliotekarien förväntas bära något sådant: "barnbibliotekarier mer färgglada, med skojig brosch i abstrakt form eller med ett Mumintroll ... vuxenbibliotekarier gråare och utan brosch", säger en av informanterna. En annan säger att bibliotekarien "vill vara lite excentrisk, kanske spexa till det med nåt roligt örhänge i form av en bok". Broschen eller örhänget blir ett sätt att uttrycka den personliga identiteten, man har gjort ett personligt tillägg, för att slippa uppfattas som alltför homogen som grupp. Men samtidigt är detta personliga tillägg också en del i den homogena klädkoden, sett utifrån är det lilla personliga tillägget en förväntad del i helheten. Just så förväntas en bibliotekarie se ut. Barnbibliotekarien talar om att hon arbetar med barn genom att välja en barnboksfigur som symbol. Den lilla boken i örat kan förstås symbolisera att man är intresserad av böcker. De roliga accessoarerna kan också ses som symboler för att bibliotekarien har humor, en egenskap som inte förknippades med "tanten med knut". Kanske den generationen bibliotekarier som representeras av Sjödén-bibliotekarien har lidit av en identitetskonflikt gentemot denna stereotypa bild? Genom att välja symboler för humor i sin klädsel kan de ha försökt signalera att de inte är tråkiga och griniga. Några informanter nämner också "stora smycken" och "etnoinspirerat". Smycken av denna typ är också något som hör till denna generations klädstil. De symboliserar inte bara individualitet utan också att man solidariserar sig med andra "icke-västerländska" kulturer, d.v.s. man är inte rasist. Det kan finnas något motsägelsefullt även i denna sorts symboler. De ingår i en stabil och homogen men samtidigt heterogen klädkod, och bärarna i samma kontext, i detta fall bibliotekarierna, kan tyda signalerna på "rätt" sätt, men i ett annat perspektiv kan de tolkas på ett helt annat sätt. Ett exempel på detta har vi funnit i Lundstedts syn på Gudrun Sjödénklädseln som ett uttryck för "vit governmentalitet" (2005). Klädseln är enligt Lundstedt ett sätt att iscensätta det hon kallar "subjektspositionen vit alternativ aristokrati" och en markör för vit kvinnlighet. För att iscensätta subjektspositioner behövs motbilder som synliggör dess gränser, menar Lundstedt. I Gudrun Sjödéns modekataloger, skriver Lundstedt, krävs att den Andre representerar det exotiska, traditionella och genuina, för att spegla kundens konstruerade vithet (2005, s. 188). En tolkning enligt detta synsätt blir att klädseln uttrycker bärarens överläge gentemot den Andre. Tolkningen av klädkoder är alltid kontextberoende och som vi tidigare konstaterat är budskapet ofta underförstått, det kännetecknas av undercoding (Davis 1992, s. 10f). En klädsel som Sjödénklädseln har för en generations bibliotekarier en självklar betydelse och funktion som organisationsklädsel, de betraktar sig säkert som "starka medvetna kvinnor som uppskattar kulturella, sociala och intellektuella värden istället för bara yta" (Sjödén i Lundstedt 2005, s. 181) och som mångkulturella icke-rasister. Sett ur ett annat perspektiv kan dessa kläder ge helt andra signaler.

Sjödénkläderna tilltalar inte den yngre generationens bibliotekarier, flera uppger att de tycker kläderna är snygga, men de är inte gjorda för dem. Någon kan möjligen tänka sig att köpa ett linne, men inte mer. En av informanterna säger om stereotypen att det är "ordentligt, lite tillknäppt, inte så mycket hud". I bibliotekariens klädkod ingår att inte vara för utmanande klädd och kläder från Sjödén passar därför bra som organisationsklädsel för yrken som bibliotekarie. Det är ofta mycket tyg och långa kjolar, inga djupa uringningar. Ingen av informanterna uttrycker att de känner sig tvungna att ständigt, aktivt och medvetet förhålla sig till bilden av den "typiska"

bibliotekarien och hur hon ser ut. Dock finns hos samtliga informanter en mer eller mindre uttalad medvetenhet om att bilden existerar och att man ändå gärna vill representera en motbild till de fördomar och stereotyper som tycks finnas.

Vi ser detta främst som uttryck för en generationsfråga. Kanske de bibliotekarier vi intervjuat kommer att vara nästa generations "bibliotekariestereotyp", med en klädstil typisk för den generationen och det yrkesvalet. Säkerligen ser sig Sjödén-bibliotekarien som lika individuell och självständig som dagens yngre bibliotekarie gör. Våra informanter ser sin klädsel som en markering, de tillhör en ung och hipp generation och väljer klädsel för att uttrycka detta. Vi kan anta att Sjödén-bibliotekariens klädstil är ett liknande ställningstagande mot en tidigare generation.

7 Diskussion och slutsatser

Intresset för de stereotypa bibliotekariebilderna är stort bland bibliotekarierna själva, det har vi konstaterat på flera ställen i vår text. Ursprungligen var vår intention att fördjupa oss i hur stereotyperna framställs och använda det som en bakgrund till vårt intervjumaterial. Men vi insåg på ett tidigt stadium att det inte var nödvändigt, det finns redan ett så rikt material i detta ämne. Vårt huvudfokus blev istället kläder och kommunikation och olika aspekter av identitet, med koppling till bibliotekarieyrket. Vi har valt en kvalitativ ansats och detta har visat sig vara en stor fördel. Under arbetets gång har vi kunnat ändra inriktning med ledning av vad som framkommit i det empiriska materialet. Avsikten med denna uppsats är att undersöka unga kvinnliga bibliotekariers syn på klädsel och om deras personliga och/eller yrkesidentitet manifesteras i deras klädval. Detta har vi gjort genom att göra kvalitativa intervjuer med elva bibliotekarier. Vår intervjuguide var utformad med ett antal huvudteman som hjälpte oss att ringa in de frågor vi var intresserade av. Materialet har sedan analyserats och tolkats med hjälp av de begrepp och den modell vi redogjort för i teorikapitlet. Den teoretiska modellen som delar in klädkoderna i fyra olika fält har varit mycket användbar vid tolkningen. Med hjälp av den har vi kunnat belysa och tydliggöra sammanhang som vi troligen inte skulle ha kunnat se eller formulera lika tydligt annars. I detta kapitel utgår vi ifrån våra frågeställningar och försöker ge en sammanfattande bild av resultatet. De teoretiska resonemangen kring identitet och klädkoder finns med i diskussionen, liksom litteratur som vi tagit upp i litteraturkapitlet. Svaren på frågeställningarna följs av en avslutande diskussion där vi också tar upp resonemang som vi finner intressanta och relevanta för ämnet, men som inte faller inom ramen för frågeställningarna. Avslutningsvis ger vi förslag på framtida forskning. Medan vi har skrivit har vi fått upp ögonen för andra vinklingar av ämnet som vi tyvärr har fått avstå från att fördjupa oss i. Vi hoppas att kommande studenter kan ta vid och fortsätta undersöka ämnet klädsel på bibliotek, som är spännande och leder in i andra frågor kring bibliotekarieyrket.

7.1 Att kommunicera med klädsel

Den första frågeställningen lyder: Upplever unga kvinnliga bibliotekarier att klädseln på jobbet kan användas i kommunikativt syfte, och i så fall, vad vill de själva signalera med sin klädsel?

Bibliotekarierna i vår undersökning har alla ett intresse för kläder privat, även om det är ett ”lagom” stort intresse. De gör alla medvetna val när de klär sig för en arbetsdag, det är viktigt för dem att det syns att de brytt sig om vad de har på sig. Men inte för mycket, klädseln ska se avslappnad ut. Kläderna får dock inte vara för fritidsbetonade, inte heller för slitna eller för utmanande. Kläder har betydelse, både privat och i yrkeslivet, det råder det ingen tvekan om hos någon av informanterna, även om det är mer eller mindre viktigt för olika individer. Informanterna är alla medvetna om att klädseln är en del av det första intrycket, även om de lägger olika stor vikt vid klädselns betydelse. De är också medvetna om att de är ansiktet utåt. De vill se rätt så vanliga ut, men de vill också framhålla att de strävar efter en unik klädstil, de klär sig i kläder som de tycker är snygga och som får dem att känna sig ”som sig själva”. ”Slafsjobbkläder”, fransiga och urtvättade tröjor eller förra säsongens mode är otänkbart.

Folkbiblioteket vänder sig till alla ”oavsett ålder, handikapp, social, etnisk eller annan tillhörighet” (Stockholms stadsbibliotek 2002). Detta är en av folkbibliotekets grundtankar och något som bibliotekspersonalen måste ta hänsyn till när de är ute i den publika verksamheten. På frågan vad informanterna vill signalera med sin klädsel på jobbet, svarar alla på liknande sätt. De är medvetna om att biblioteket är till för alla och att de inte ska se avvisande eller skrämmande ut på något sätt, för någon. Kläderna ska signalera ”inget hot”, ”kom hit”, vem som helst ska våga komma fram och fråga om vad som helst. Bibliotekarien ska klä sig ”avslappnat, vårdat och vänligt”, säger en av informanterna. Genom att klä sig rätt så ”vanligt” signalerar de att de är som vilken människa som helst. Att klä sig utmanande eller provocerande kan ge fel signaler, bibliotekarien ska inte genom sin klädsel rikta uppmärksamheten mot sin kropp. Inte heller ska man skrämmas, en alltför strikt klädsel kan verka avskräckande på en ungdom, liksom en alltför ungdomlig provocerande stil med t.ex. piercad läpp kan avskräcka en äldre människa. Den outtalade klädkoden på folkbibliotek kännetecknas inte av dynamik kombinerat med heterogenitet, d.v.s. den håller sig inom sina ramar och det passar inte att sticka ut genom att klä sig provocerande eller utmanande. Våra informanter är införstådda och anpassade till detta utan ansträngning. Ingen av dem uppger att de känt att de behövt anpassa sin klädsel, vare sig när de började på bibliotekarieutbildningen eller när de fick en anställning. Möjligen har de provat andra stilar när de var yngre, men i och med att de blev vuxna och högskolestudenter kände de att de var i ett sammanhang där de passade in. De har heller inte mött någon som har stuckit ut alltför mycket inom folkbiblioteksvärlden. Vi kan inte av vår begränsade undersökning dra några slutsatser om att extremt klädda bibliotekarier inte finns. Möjligheten finns dock att människor med stort självhävdebehov inte söker sig till ett yrke där grundtanken är att anpassa sig till alla. Tidigare undersökningar, t.ex. Scherdin 1994, tyder på att en viss personlighetstyp söker sig till yrket och att det finns en önskan om att locka människor med andra egenskaper än tidigare. Hellre utåtriktade människor än introverta. Våra informanter kan inte beskrivas som introverta, vi uppfattar dem som öppna och positiva till sitt arbete, de arbetar med utåtriktad verksamhet bland både barn, ungdomar och vuxna, och trivs med det. Däremot signalerar deras klädstil inte självhävdebehov utan de har en ”hyfsat nedtonad” klädstil. ”Ganska mainstream” är också helt rätt på folkbibliotek, det ger rätt signaler till allmänheten.

Bibliotekarie är ett serviceyrke, och som i andra liknande yrken, gäller det att se tillmötesgående ut. Men till skillnad mot många andra yrken finns ingen föreskriven klädsel utan det är varje individs uppgift att bedöma vad som är rätt och fel. Estetisk kompetens är inget som uttalat efterfrågas hos bibliotekarier, men våra informanter är ändå införstådda med förutsättningarna. Det sunda förnuftet får råda, säger en av informanterna. Klädkoden kännetecknas av stabilitet och homogenitet. Enligt Erhardsson et al. (2005) tar sig den estetiska kompetensen i serviceyrken uttryck som homogenitet, det är viktigt att smälta in och att stämma överens med kundens förväntningar. På folkbibliotek, liksom i andra yrken där man möter människor av olika slag, gäller det att se rätt så vanlig ut. ”Hel och ren” är det estetiska krav som ställs. Samtidigt är det också viktigt för bibliotekarien att signalera att man har en hög teknisk kompetens. Man vill se seriös och kompetent ut, samtidigt som man inte vill avskräcka någon från att ställa en ”oviktig” fråga. Denna motsättning är, som vi ser det, en av de inre konflikter som bibliotekarien kan uppleva. I ett annat sammanhang skulle ett striktare klädval vara signalen för kompetens och trovärdighet. Kaiser skriver att forskare har kommit fram till att formell klädsel, t.ex. marinblå kavaj eller strikt blus och kjol ger nyhetsuppläsare uppfattas som trovärdiga och effektiva av publiken.

Därefter ger hon exempel hur en sjuksköterska på en vårdcentral kan klä sig. En för strikt klädsel kan förminska patienter med låg inkomst. Å andra sidan kan en alltför avslappnad klädsel uppfattas som brist på respekt (för patienterna) och inkompetens. Rätt klädkod för sjuksköterskan är "neat yet casual" (Kaiser 1997, s. 196f). Denna klädkod kan sägas stämma även för bibliotekarier, även om det kan vara svårare för bibliotekarien att signalera kompetens, sjuksköterskan kan t.ex. bära ett stetoskop för att signalera att hon/han är kompetent. Hos några av informanterna finns också funderingar på att de kanske inte blir tagna på allvar i en alltför vanlig klädsel, även om de vet att de själva är kunniga måste också den de möter tro att de är det. Andra tror att kläderna inte är avgörande på det sättet. När det väl visar sig att de har kompetensen så spelar jeansen och tröjan mindre roll, säger en informant. Troligen har hon rätt i det, men om besökaren avstår från att överhuvudtaget gå fram och fråga p.g.a. att det första intrycket ger fel signaler, får hon inte chans att visa sin kompetens. Hos någon av de yngsta finns också erfarenheten att åldern i sig gör att deras kompetens ifrågasätts, äldre människor väljer hellre att gå fram till en äldre bibliotekarie om möjligheten finns.

I bibliotekariens yrkesroll ingår bl.a. att kunna framträda inför en publik, att ta emot grupper av både vuxna och barn. Goffman (2004) ser alla sociala sammanhang som teaterföreställningar där vi agerar på olika scener, oftast med den medvetna eller omedvetna avsikten att göra intryck på andra. Bibliotekariens publika verksamhet kan ses som ett socialt framträdande där klädseln är rollens scenkostym. Verksamheten i informationsdisken är ett slags framträdande, när man tar emot grupper eller håller föredrag närmar man sig mer ett formellt scenframträdande. Några informanter använder också klädseln medvetet vid framträdanden av detta slag. Det kan handla om att inför vuxna, vid t.ex. en biblioteksvisning, klä upp sig i lite striktare eller finare kläder. På så sätt kan de visa respekt för sina åhörare och dessutom dra uppmärksamheten till sin person. En av informanterna säger också att det handlar om att visa respekt för sig själv. Hon menar troligen att genom att klä upp sig tar hon sig själv och sin uppgift på allvar. Inför att ta emot en barngrupp talar några informanter om att inte klä sig som barnen, med jeans och tröja blir de alltför lika dem. Med en klädsel som avviker från barnens är det lättare att fånga uppmärksamheten.

Med klädseln kan de också signalera att de tillhör personalen. De "vanliga" kläderna gör att de ser de ut som en av biblioteksbesökarna, vilket i och för sig är avsikten, men som också kan skapa missförstånd. Folkbiblioteket ska vara en öppen mötesplats för alla, det är en av de få offentliga platser där man kan vistas utan att betala för något. Det har funktionen av ett andra vardagsrum för många människor. Personalen ska bidra till att alla känner sig välkomna, med eller utan ett tydligt ärende. Den informella klädseln är en del av attityden gentemot allmänheten, den signalerar att personalen inte är i överläge gentemot besökarna. Även här finns en motsättning i valet av klädsel, det kan vara svårt att bedöma hur informellt man kan klä sig. På något sätt ska det framgå att bibliotekarien är en offentlig person, i klädsel och uppträdande gäller att markera den offentliga rollen, utan att se alltför formell ut. Dessutom kan det uppstå pinsamma situationer när det är svårt att urskilja vem som egentligen tillhör personalen. Informanterna vill inte signalera att de tillhör personalen med hjälp av en gemensam klädsel, vare sig det rör sig om en gemensam skjorta eller en uniform. En av informanterna har erfarenheter av krav på formell klädsel från en annan arbetsplats, där de gärna skulle ha yllekavaj, även på sommaren: "illasittande, obekvämt och opraktiskt". Hon är mycket negativt inställd till en strikt klädkod. Någon av informanterna kan tänka sig att pröva någon slags uniform på större bibliotek, en annan

kan tänka sig en löst hållen klädkod, men den ska vara väl motiverad. De flesta tycker dock att det är bra att kunna välja själv, det är viktigt att känna sig personlig. Som personalsignal räcker det med en namnskylt eller att ha ett nyckelband runt halsen. Dessutom finns hos någon tanken om att den ”vanliga” klädseln inte signalerar status. När man bär jeans och tröja syns det att man inte tjänar några pengar, menar hon. Hon säger att hon har funderat på att bära kostym av den anledningen, men har inte prövat. Kanske skulle en kostym vara alltför malplacerad på en liten folkbiblioteksfilial, man riktar sig till fel mottagare med budskapet om högre status. En strikt klädsel kopplas till ett mer hierarkisk organisationsform, där möjligheten finns att visa sina ambitioner och sin uppnådda status via klädseln. Hos dem som arbetat på andra typer av bibliotek, finns erfarenheter av striktare klädsel, och behovet av att anpassa sig till en annan klädkod än på folkbibliotek.

7.2 Kläder som ett uttryck för identitet

Andra frågeställningen lyder: Upplever unga kvinnliga bibliotekarier att kläder och andra attribut har betydelse för personlig och yrkesrelaterad identitet, och i så fall på vilket sätt?

Våra informanternas intresse och positiva inställning till kläder påverkar troligen de svar vi fått på våra frågor, hade vi kunnat intervjua någon utan intresse för kläder hade vi antagligen kunnat se helt andra mönster. Ingen de intervjuade anser att kläder bara används i funktionellt syfte. Deras intresse gör troligen att de också har en medvetenhet om att klädseln säger något om dem som individer och som grupp. De flesta av dem framhåller också att deras intresse inte är alltför stort, men deras klädval är medvetet och personligt. Klädvalet, såväl privat som på jobbet, är kopplad till den personliga och sociala identiteten. Men det är inte den sociala kontext som biblioteket utgör som styr. Klädvalet avgörs av den privata omgivningen, informanterna har samma klädstil privat som på jobbet. Vare sig bibliotekarierna arbetar i en förort eller inne i city är det storstaden som inspirerar. De är unga och identifierar sig naturligt med sin egen unga generation, även om några av dem rent fysiskt egentligen närmar sig medelåldern. Enligt Ziehes (1989, s. 52) resonemang tillhör de en kulturell ungdom där det inte är den faktiska åldern som avgör. Genom kläderna kan de uttrycka sin personliga identitet, det som gör dem, eller får dem att känna sig unika. En av informanterna säger att hon kan urskilja två stilar bland yngre bibliotekarier, antingen ”vanliga”, med sportiga vardagskläder eller de som har ”retro” och second-hand. En av de trender som råder 2006 är den personliga blandningen av plagg, man skapar sin egen stil, med hjälp av det utbud som finns i modebutiker och second-hand. (Vissa butiker erbjuder dessutom en särskild second-handavdelning, vilket garanterar att den osäkra konsumenten inte väljer fel sorts retroplagg, fel sätt att vara ”unik”.) Våra informanter säger alla att de har sin egen, personliga stil. Informanterna är intresserade av kläder och mode men vill inte uppfattas som modeslavar, de har ”lagom koll” som en av informanterna uttrycker det. De väljer kläder utifrån sin egen smak, med inspiration från vad de ser på stan, från dem de umgås med, från modemagasin eller från resor. Alla köper kläder från de stora klädkedjorna, flera uppger att de också gör sitt mer personliga tillägg, med lite dyrare märkeskläder, kläder från mindre designbutiker eller second-handfynd. Samtidigt som det får dem att känna sig unika, de uttrycker och bekräftar sin personliga identitet, finns också medvetenheten om att denna klädstil också är en trend. Att precis så gör många andra i samma generation, i samma sociala kontext. Det är ett uttryck för deras sociala

grupptillhörighet, de bekräftar sin tillhörighet med andra unga, och med en storstadsinspirerad livsstil. Deras lagom stora klädintresse bekräftar också att de har sin sociala identitet bland andra intellektuella, att vara alltför styrd av mode skulle kunna tyda på brist på bildning eller ”fel” socialgruppstillhörighet. Alla utom en har medelklassbakgrund, och troligen avspeglar sig detta också i deras klädval, där en nedtonad klädstil är korrekt. Enligt Maja Jacobson synliggörs värderingar och attityder genom stilen, och därigenom markerar man skillnader i levnadssätt gentemot andra grupper.

I vår teoridel har vi använt begreppen organisationsidentitet och organisationsklädsel. En individs identitet i en organisation eller på en arbetsplats sammanhänger både med den personliga och den sociala identiteten. Det handlar om vem man är, eller vill vara, på en arbetsplats. Och även hur man ser på sitt uppdrag och vilken roll man har. De kläder man bär på arbetet blir organisationsklädsel, vare sig det rör sig om vardagskläder eller arbetskläder. Genom sitt personliga urval av kläder skapar och uttrycker informanterna sin personliga och sociala identitet. De känner vilka kläder som är ”rätt” för just dem och som får dem att känna sig fina och socialt bekväma. Om de känner sig bekväma i sina kläder känner de sig ”som sig själva” och kan utstråla trygghet i sin yrkesroll. ”Har man ett supersnyggt plagg som man inte trivs i, då känner man sig obekväma, utklädd”, säger en av informanterna. Flera av informanterna framhåller vikten av att känna sig bekväm i sina kläder, för att kunna utstråla den kompetens som de vet att de har. Däremot är bekvämlighet i betydelsen funktionell, inget som de prioriterar. Ingen av dem bär direkt opraktiska kläder, men form går före funktion, i valet av kläder för arbetsplatsen. För informanterna är det viktigt att det syns att de representerar en ny och yngre generation på biblioteket, flera använder ordet ”hipp” som ett positivt omdöme. Några av informanterna menar att den äldre generationen väljer särskilda kläder för arbetet, andra än de använder privat. ”Det är liksom ungefär likadant varje dag”, säger någon. Medan de yngre har samma (snygga) kläder privat som på jobbet. Detta antagande har troligen att göra med informanternas identifikation med en ung generation, de markerar skillnaden gentemot den äldre generationen.

Informanterna har svårt att ringa in vad som egentligen är opassande klädsel för en bibliotekarie. En av dem säger t.ex. att trasiga jeans och bar mage går bra om modet är så, men det är inte hennes stil, varken privat eller på jobbet. För utmanande, för provocerande, tror ingen på, det stämmer inte överens med bibliotekets policy att passa alla. Men samtidigt säger de att attityden är tillåtande och ingen av dem har något emot en uppseendeväckande klädsel, även om det inte är något som passar dem själva. De flesta är osäkra på om det ens förekommer inom biblioteksvärlden, eftersom det inte stämmer med en bibliotekaries yrkesrelaterade identitet, organisationsidentiteten. ”Man vill ändå ge ett professionellt intryck, och det gör man inte om man går med magen bar”, säger en av informanterna. Hon menar att folk förväntar sig att bibliotekarien ska ge ett professionellt och pålitligt intryck. Genom att klä sig relativt nedtonat svarar informanterna mot de förväntningar som ställs på dem, samtidigt som de är måna om att markera sin personliga identitet som ung och hipp. De balanserar mellan att vara anpassade och samtidigt inte vara för anpassade så att de blir uppfattade som tråkiga eller alltför all dagliga. Man kan säga, enligt en tolkning via Kellers modell (2004, s. 10), att de unga bibliotekarierna är införstådda med och anpassade till folkbibliotekets stabila klädkod, men inom denna balanserar de mellan att vara homogena eller heterogena. Det finns en spänning mellan att vara neutralt klädd, för att passa alla, och

att ändå, inom de stabila ramarna, klä sig personligt och uttrycka sin personliga identitet.

7.3 Att hantera fördomar

Tredje frågeställningen lyder: Har de unga kvinnliga bibliotekarierna egna uppfattningar om fördomar/stereotyper rörande bibliotekariers klädsel, och i så fall, hur förhåller de sig via sitt klädval till dessa stereotyper?

Den traditionella bilden av en stereotyp bibliotekarie är den griniga tanten med knut. Bilden är föråldrad, det finns inte så många tanter med knut överhuvudtaget i vår tid. Men alla, både bibliotekarier och allmänhet, är medvetna om att bilden finns. Våra informanter är även de medvetna om att bilden finns, en av dem säger att hon ibland skojar med den genom att sätta upp håret i knut när hon bär glasögon. Bilden av något dammigt, en grå mus eller någon som är stillsam och plockar med böcker finns också med i några av informanternas medvetande.

En mer levande och i Sverige aktuell bibliotekariestereotyp är ”Gudrun Sjödén-bibliotekarien”. Informanterna beskriver alla en liknande bild. En kvinna i 50-60-årsåldern med pageklippning, färgglada, stormönstrade eller randiga kläder från Gudrun Sjödén, roliga smycken, broscher och Birkenstock-tofflor. Denna kvinna tillhör för flera av informanterna föräldragenerationen och av den anledningen kan de inte identifiera sig med henne. En av de yngsta informanterna säger dock att hon ”gillar tanter”. Hon gillar biblioteket och bibliotekskulturen och skulle nog själv kunna bli en sån bibliotekarie. ”Det är fint med kläder från Gudrun Sjödén”, säger hon. Samtidigt säger hon att stereotypen också kan vara negativ, den har ingen hög status, ”det är ingen utvecklande och framåtskridande figur”. De flesta beskriver dock stereotypen med ett visst förakt, det är något löjligt över denna bild. Bilden är en överdrift och förenkling, liksom alla stereotyper, klädseln blir som ett slags uniform som fungerar som symbol för en viss generation och personlighetstyp.

Inom biblioteksvärlden pågår ett generationsskifte och våra informanter representerar den yngre generationen. Det är naturligt att de inte kan identifiera sig med en äldre generation, och därmed inte heller med deras klädstil. Genom klädstilen markerar man sin tillhörighet, eller önskade tillhörighet, med en viss grupp, som bl.a. har med ålder att göra. Sjödén-bibliotekariens klädstil markerar bärarens tillhörighet i 1970-talets vänsterpolitiska ideologi, med ideal som förmodligen känns föråldrade för den yngre generationen. Ingen av våra informanter uttrycker att de med sin klädsel vill signalera politisk tillhörighet, en av informanterna säger att biblioteket är en opolitisk, opartisk institution och klädseln ska vara neutral. Men det är inte de politiska idealen som gör att informanterna inte kan identifiera sig med Sjödén-stereotypen, utan det är främst en generationsfråga. 40-talistgenerationen är stor och har på biblioteken varit dominerande. För de yngre bibliotekarierna är det viktigt att det ska synas att de tillhör en annan generation än den vanliga. De är unga och de klär sig i en ungdomlig stil. En informant säger att det är roligt om folk blir förvånade och tänker att ”Oj, är hon bibliotekarie?”

Informanterna kan inte identifiera sig med de stereotypa bilderna av bibliotekarien. Några av dem säger sig inte vara påverkade alls eller känner inte att de behöver inta något särskilt förhållningssätt gentemot stereotyperna. Några säger dock att de påverkas,

deras yrkesval ifrågasätts av andra i samma generation. Bibliotekarie är en ”otippad” sysselsättning och ingen blir ”överförtjust”, säger en informant. Flera upplever att de måste försvara sig, genom att förklara vad en bibliotekarie egentligen gör och att det inte alls är så tråkigt som det framställs via stereotypen. En informant avstår ibland ifrån att tala om vad hon gör, när hon är ute bland nya människor. Vi uppfattar det som att de flesta av informanterna har ett behov av att markera avstånd till stereotypen via bl.a. klädseln. Trots att några av dem förnekar att det finns sådana behov. De tar avstånd inte bara från Sjödén-bibliotekariens generation utan också från allt vad de negativa bilderna representerar av dammighet och mossighet. Flera av dem framhåller att det är viktigt att det syns att de har brytt sig om hur de är klädda på jobbet, det ska vara personligt och snyggt. Vi uppfattar det som att det budskap de förmedlar via klädseln är att de är unga och hippa, *fast* de är bibliotekarier. I bibliotekariestereotypen ingår att bibliotekarien inte bryr sig alls om vad hon har på sig, hon är ful och klär sig fult och tråkigt i grått och brunt. Den bilden hänger inte ihop med Sjödén-bibliotekarien utan har att göra med allmänna associationer kring färger och egenskaper kopplade till stereotypa bibliotekarier (Silvermyr 2003, s. 50). Genom att bry sig om kläder och utseende, och genom en medveten vilja om att det ska vara synligt i klädseln, markerar de yngre bibliotekarierna sitt avståndstagande till denna bild och de associationer den ger.

I biblioteksvärlden pågår inte bara ett generationsskifte utan också ett skifte, eller en övergång, från en yrkesroll till en annan. I den ”gamla” yrkesrollen bestod de huvudsakliga arbetsuppgifterna av att bevara och sortera prioriterade, i den ”nya” yrkesrollen prioriteras uppgifter med pedagogisk och informerande inriktning. Man kan säga att det pågår ett skifte mellan en inåtvänd och en utåtriktad yrkesroll. Visserligen ingår fortfarande de traditionella uppgifterna, men när man idag marknadsför yrket, lyfter man fram de ”nya” uppgifterna. (Detta synsätt är i viss mån en förenkling av verkligheten, även tidigare hade bibliotekarier utåtriktad verksamhet.) Den inåtvända yrkesrollen är kopplad till en stereotyp bibliotekariebild, en bibliotekarie som hellre gömmer sig i ett magasin och plockar med dammiga böcker och katalogkort, hellre än att möta verkliga människor. För äldre bibliotekarier som är inskolade i den äldre rollen kan det uppstå en inre konflikt mellan gamla och nya krav. En av informanterna låter hårlängden symbolisera denna konflikt. Genom att hon (en stereotyp bibliotekarie med den gamla yrkesrollen) har håret i obestämbar längd, ”på utväxt”, visar hon att hon ”inte riktigt vet vad hon vill”, säger informanten. De yngre bibliotekarierna är inskolade i den nya rollen och behöver inte uppleva samma konfliktsituation. Däremot berörs de troligen av den stereotypbild som representerar den gamla yrkesrollen. Vi tolkar det som att genom att intressera sig för kläder och utseende, markerar de yngre bibliotekarierna att de tar avstånd från den inåtvända bibliotekariestereotypen. De visar att de vet att de är medvetna om att de syns och att det ingår i deras yrkesroll.

Skor är ett ”plagg” som kan ha stor laddning. Bibliotekariestereotypen förknippas med foträta skor och i dagens Sverige representeras dessa av tofflor av typen Birkenstock. Intressant var att flera informanter spontant tog upp toffelfrågan. Tofflor kopplas till institution och är i informanternas tycke fula. Några informanter är väldigt avståndstagande till tofflor eller inneskor. Genom att ta på sig tofflor förstör man en i övrigt snygg klädsel, menar en informant. Troligen är det just kopplingen mellan tofflor och bibliotekariestereotypen som kan vara en del av förklaringen till varför de unga bibliotekarierna väljer att inte använda tofflor, i vissa fall inte ens andra inneskor. Tofflorna kan symbolisera präktighet och tråkighet, är de dessutom nedgångna, blir intrycket ännu värre, de kan visa att bäraren inte bryr sig. De unga bibliotekarierna bryr

sig, kläder är inte något de bara drar på, utan att tänka på hur det ser ut. Några informanter väljer hellre snygga stövlar, samma som de använder utomhus. Genomgående säger informanterna att deras klädval är detsamma privat som på jobbet. De som hellre väljer stövlar markerar detta ännu tydligare, de använder inte någon särskild biblioteksklädsel, de vill inte se ut som (stereotypa) bibliotekarier. Genom att bära stövlar markerar man sin offentliga roll och tar samtidigt avstånd från de stereotypa bilderna av bibliotekarien. Enligt Goffmans synsätt kan en social inrättning indelas i en främre region, där det formella beteendet, framträdandet äger rum, och en bakre del där man förbereder framställandet av den rutin som spelas upp och som präglas av ett mer informellt beteende (2004, s. 207). I den bakre regionen kan man tillåta sig ett mer avslappnat beteende och även en mer vardagsbetonad klädsel, men i den främre regionen förväntas ett annat beteende och klädsel. Tofflorna kan med denna tolkningsmöjlighet uppfattas som hemmahörande i den bakre regionen. För att markera att man agerar i en offentlig miljö krävs en mer formell klädsel. I folkbibliotekssammanhang kan den dock vara relativt avslappnad, t.ex. uppfattas ett par basketskor som ”rätt” och en markering om att man är en modern bibliotekarie med ”ung” stil. Tofflorna däremot, hör inte hemma i den främre regionen. Kopplingen till den stereotypa bibliotekarien ökar dessutom tofflornas negativa laddning. Genom att bära stövlar markerar man dessutom sin tillhörighet, eller önskade tillhörighet i andra sammanhang, än (stereotypa) bibliotek.

7.4 Fortsatt diskussion

Av de undersökningar om bibliotekariestereotyper vi gått igenom framgår att bilderna är övervägande negativa och kan ha en negativ påverkan på yrkets image. På Internet finns en mängd bibliotekariewebsidor som troligen främst riktar sig till bibliotekarier. Kerstin Rydbeck ser de bilder som förmedlas där som försök att skapa positiva motbilder (2004, s. 24). På websidorna frossar man i skämtteckningar och roliga exempel på stereotypa bibliotekarier. Och visst är det roligt, men man kan ställa sig frågan om inte motbilderna också, liksom de stereotyper som de vill bekämpa, förstärker de fördomar som finns om bibliotekarier. Rydbeck noterar också att bibliotekariebilderna, i och med att de är så fokuserade på att vara motbilder till just den ”avsexualiserade” bibliotekarien riskerar att slå över i andra fördomsfulla kvinnobilder (2004, s. 27). Kanske är det helt harmlöst, möjligheten finns att det bara är bibliotekarierna själva som fördjupar sig i dessa websidor, intresset för stereotyperna är, som vi noterat ett flertal gånger, stort hos bibliotekarierna själva. Behovet av att få bekräftelse på att man inte är som, eller ser ut som, en stereotyp bibliotekarie kan göra att alla dessa motbilder fyller sin funktion. Eventuellt kan de bidra till att ge bibliotekarien en ny image, eller i alla fall en känsla av att en sådan finns. På sidan *The bellydancing librarian* finns följande text: “But man -- and woman -- do not live by information alone. At night, our gal trades her Birkenstocks for beads and serves her adoring public's entertainment needs with the music and dance of the Middle East.” På sidan visas före-och-efterbilder av bibliotekarier, på dagen iklädda strikt och väldigt påklädd klädsel, på natten med annan identitet dansar de magdans i glittrande haremsdräkt. Frågan är om bilder att denna typ främjar en förbättrad image för bibliotekarien? Pauline Wilson (1982, s. 191) menar att man genom att hela tiden påminna om stereotypen bidrar till att bevara den. Rydbeck är tveksam till hennes resonemang och menar att stereotypen har tydlig koppling till bibliotekarierykets status som kvinnoyrke och därmed kvinnans underordnade ställning i samhället. För att åstadkomma en förändring måste man synliggöra stereotyperna

(Rydbeck, 2004, s. 28). Efter att ha tagit del av en mängd texter om bibliotekariestereotyper och surfat bland bibliotekariewebsidorna är vi övertygade om att stereotyperna verkligen nu är synliggjorda och att det nog är mer konstruktivt att ägna sig åt att försöka komma fram till vilken image dagens och framtidens bibliotekarie vill ha. Förklaringen till att stereotypen är så livskraftig ligger troligen i ett genusperspektiv och vi håller med Rydbeck om att det är viktigt att föra en diskussion om detta. I de texter vi gått igenom råder enighet om att en förändrad bibliotekariebild måste komma från bibliotekarierna själva. Våra informanter bidrar troligen till denna nya bild genom ett medvetet val av klädsel. Genom att sträva efter en "hipp" stil medverkar de till att, förhoppningsvis, skapa en ny image åt bibliotekarieryket. Deras sätt att visa på en motbild till de stereotypa bilderna, genom sitt val av klädsel, ger troligen en mer önskvärd och verklighetsanpassad image än bilderna av magdansöser och batgirls som förmedlas via websidorna. Informanterna i vår undersökning är påfallande eniga i sin syn på klädselns betydelse för både deras personliga identitet och för klädseln funktioner på arbetsplatsen. Det finns dock ingen uttalad önskan om att medvetet skapa en ny image, men genom en vilja om att det ska synas att de är unga och hippa, *fast* de är bibliotekarier ansluter de sig till den bild av bibliotekarien och den nya mer utåtriktade yrkesroll som bl.a. fackförbundet DIK vill förmedla i sin marknadsföring (DIK 2006).

Bilden av bibliotekarien har en nära koppling till bilden av biblioteket, den image biblioteket har blir synonym med bibliotekariens. Enligt Prins och de Gier (1995, s. 16ff) måste den identitet en organisation vill marknadsföra stämma överens med verkligheten. Allmänhetens bild, imagen, måste stämma med organisationens egen bild av sig själva, dess identitet. I de bibliotekarieundersökningar vi gått igenom framkommer att det finns ett glapp mellan allmänhetens bild av bibliotekarien och biblioteket och deras/dess identitet. Folkbiblioteken idag tycks vara medvetna om detta glapp, man lägger stor vikt vid att marknadsföra sig, bl.a. genom websidorna. Men det satsas inte bara på den virtuella miljön, utan också på den fysiska miljön, byggnaderna. I Stockholm pågår för närvarande arkitektävlingen om det nya stadsbiblioteket, något som har fått stor uppmärksamhet i media. Detta bidrar troligen till en förbättrad image för biblioteken i allmänhet, det nya stadsbiblioteket blir bibliotekens ansikte utåt. Våra informanter visar genom sin klädsel att de "hänger med", och inte motsvarar bilden av den grå och mossiga bibliotekarien. De är medvetna om att de är en del av bibliotekets ansikte utåt. Modern arkitektur har troligen samma inverkan på bibliotekets image, den förmedlar en annan bild av biblioteket än den traditionella (stereotypa). Man kan också göra en koppling mellan arkitektur och kläder. Några av informanterna tar upp att den fysiska miljön, d.v.s. rummet, skulle kunna påverka deras klädsel. De påpekar att i ett nytt eller nyrenoverat bibliotek skulle de känna sig mer motiverade att klä sig fint. I den fräscha miljön skulle de känna sig mer uppskattade och känna att man även uppifrån såg deras arbete som viktigt. Ett nytt eller nyrenoverat bibliotek bidrar inte bara till marknadsföringen utan kan också påverka de anställda på ett positivt sätt så att även de blir motiverade till att marknadsföra den nya imagen. Det kan bidra till att skapa ett bättre självförtroende hos bibliotekarierna och därmed stärka dem i deras yrkesroll. Den ibland väldigt slitna miljön på många bibliotek ger troligen de anställda negativa signaler, att klä upp sig kan kännas fel i en sjabbig miljö. En sliten fysisk miljö, liksom slitna kläder, ger också negativa signaler till allmänheten. Genom att det syns att ingen (politiker, ledningen) brytt sig, förmedlar man bilden av en mindre betydelsefull eller viktig verksamhet.

Genom att studera kläder ur ett sociologiskt perspektiv kan man belysa och synliggöra företeelser i samhället, t.ex. på en arbetsplats. Kläder kan ses om ett språk där plaggen, enskilt eller tillsammans, symboliserar något mer än det synliga. Klädseln på jobbet, organisationsklädseln, är en del av bemötandet, liksom egenskaper som social kompetens. När man diskuterar klädsel på bibliotek kommer man indirekt in på bemötandet, valet av klädsel speglar bl.a. vilken syn man har på sitt uppdrag gentemot allmänheten. Vi har inte gått djupare in i diskussionen kring bemötande men några av informanterna tar spontant upp frågan. En av informanterna upplever att det är känsligt att prata om bemötande. Hon säger att bemötandet glöms bort, att förmågan att kunna representera hänger ihop med professionalitet. "Det skulle höja hela yrket, man vågar inte riktigt ta tag i de här sakerna, det finns ett stort motstånd", säger hon. Hon menar att detta "sitter i väggarna", och att det förtar lusten. Vidare säger hon att hon också möter bibliotekarier i hennes egen ålder som inte tycker att det är kul längre. Det resulterar i grinighet och oginhet och handlar om dåligt självförtroende, menar hon. Den tappade livslusten visar sig i att de inte tycker det är kul att göra sig fina, säger hon. Hon berättar att inom SSB har det erbjudits en kurs i bemötande. Många av hennes kollegor tyckte att det var helt onödigt och någon hade t.o.m. argumenterat emot kursen. Vår informant anser att det borde erbjudas en bemötandekurs en gång om året. Hon ser en tydlig koppling mellan kläder och bemötande och anser att frågan är "väldigt viktig". Vi har också upplevelsen, som biblioteksanställda, att frågor kring klädsel och bemötande nästan kan vara tabu inom biblioteksvärlden. Det verkar finnas en tendens att uppfatta en diskussion om klädsel som personlig kritik, inte bara mot hur en individ är klädd utan också mot individens personliga identitet. Vi kan bara spekulera i orsakerna till detta. En möjlig förklaring kan ligga i den motsättning vi nämnt tidigare, det kan uppfattas som ytligt att intressera sig för kläder när man har ett intellektuellt yrke som bibliotekarie. Däremot förklarar det inte ett intresse för bemötandet i sig. Svetla Tomova, vars uppsats om bemötande vi tagit upp i litteraturdelen, menar att kunskap om bemötande borde ingå i bibliotekariers utbildning (2005, s. 23). Hon skriver att social kompetens har en central plats i bemötandet på folkbibliotek. Hennes förklaring till huruvida ett möte människor emellan blir lyckat eller ej ligger i en koppling till personliga revir. "På offentliga platser, som bibliotek, har individen ett större behov av att försvara sitt revir i och med att hon är bland okända andra" (Tomova 2005, s. 55). Att vara socialt kompetent handlar om att hävda sitt individuella handlingsutrymme men också vara känslig för och kapabel att anpassa sig till andra, menar Tomova. Hon kopplar, liksom vår informant, ett bra bemötande till ett gott självförtroende. Är man säker i sin yrkesroll kan man möta allmänheten på ett positivt sätt. Ett intresse, eller t.o.m. ett avståndstagande, till frågor kring bemötande kan ha sin grund i en osäkerhet ifråga om den egna yrkesrollen. Detta kan avspeglas i ett avståndstagande till frågor kring klädsel och utseende. Våra informanter verkar dock tillhöra en relativt homogen grupp av unga bibliotekarier som känner sig trygga i sin yrkesroll och inte känner sig hotade av att diskutera kläder och utseende.

Vi har fått många kommentarer till vårt val av uppsatsämne, många positiva men också negativa. Många tycker att ämnet är roligt och att det är viktigt att man diskuterar frågor kring klädsel och bemötande. Andra blir provocerade och kan ibland ifrågasätta vårt sätt att klä oss. Kommentaren "Men du har ju också randig tröja!" kan tolkas som "Men du är ju inte bättre, du!". Klädfrågan kan vara känslig och väcker funderingar kring den egna identiteten. Den som förnekar att klädseln är bärare av ett underförstått budskap kan känna sig personligt angripen. Debatten på bibliotekariebloggen *Biblist* som vi tog upp i inledningen visar att det finns många funderingar och känslor kring klädsel på

bibliotek. Under arbetets gång har vi fått många nya och oväntade vinklingar på ämnet klädsel på bibliotek, dels via litteraturen och dels via informanterna. Vi anade t.ex. inte att Birkenstock-tofflor kunde vara en laddad fråga och har spekulerat vidare i orsakerna. Ett antagande är att den i ett vidare perspektiv har en koppling till den svenska sedvänjan att ta av sig skorna när man kommer hem till någon. När man tar av sig skorna blir man mer privat, mer intim, än vad som kanske är önskvärt. Man visar sina strumpor, som är plagg på samma nivå som underkläder (se t.ex. hur varuhusen grupperar klädesplaggen). I offentliga sammanhang, som bibliotek, vill man inte vara privat eller intim. Lika fel som det är att visa magen, kan det vara att visa strumporna. Detta kan vara en av förklaringarna till det hos vissa av informanterna intensiva motståndet mot Birkenstock-tofflor, som visar en hel del av bärarens strumpor. Detta kopplar vi till Goffmans (2004) resonemang om den främre och bakre regionen, tofflorna och därmed strumporna hör inte hemma i den främre regionen, där man agerar i en offentlig roll. Konflikten mellan den offentliga och den privata rollen är en viktig aspekt av bibliotekariens yrkesroll som kan synliggöras genom att rikta uppmärksamheten mot klädseln. Enskilda plagg, till synes betydelselösa, som tofflor eller strumpor, kan symbolisera bärarens inställning till sin identitet, sin yrkesroll och till yrkets och verksamhetens image. Tolkningen är beroende av uttolkaren och kontexten. För några människor ger inte tofflor några negativa signaler, för andra kan de vara en laddad symbol. Vare sig man tillhör den förra eller senare gruppen kan de vara bra att, som anställd i ett serviceyrke, vara medveten om att det finns flera möjliga tolkningar av en och samma företeelse.

7.5 Förslag på framtida forskning

Under arbetets gång har det dykt upp intressanta vinklingar av vårt ämne som vi har fått avstå från att fördjupa oss i. Ämnet är tvärvetenskapligt, kläder är ett ämne som kan studeras ur många olika perspektiv. Bibliotekarien kan också studeras ur många olika synvinklar, och kopplingen mellan ämnena kan göras på olika sätt. Vi har avgränsat vår undersökning till att gälla endast folkbibliotekariers klädsel. Det vore intressant att göra en jämförelse mellan olika typer av bibliotek, t. ex. företagsbibliotek, forskningsbibliotek och högskolebibliotek. Uppdraget ser annorlunda ut på andra typer av bibliotek, målgruppen är inte "alla", detta påverkar troligen klädseln. Finns det uttalade klädkoder, vad motiverar dem och hur ser personalen på dem? Hur förhåller andra typer av bibliotekarier sig till de stereotypa bilderna? Likaså vore det intressant att se en jämförelse mellan bibliotekariers klädsel och klädseln i andra serviceyrken. Är folkbiblioteket en unik miljö eller går det att göra jämförelser med andra arbetsplatser?

Bibliotekarie är yrke dominerat av kvinnor och förklaringarna till yrkets statusproblem, löneläge och de negativa stereotypbilderna har troligen ett samband med genusproblematiken. Bibliotekariers klädsel ur ett genusperspektiv är en viktig och intressant vinkling av ämnet, där även manliga bibliotekarier kan få komma till tals. Vi har valt att intervjua yngre bibliotekarier och kommit fram till att klädsel i mycket är en generationsfråga, men hur ser den äldre generationen bibliotekarier på sin klädsel? Kan klädsel även hos dem kopplas till yrkesidentitet och yrkesroll? Dessutom vore det intressant att studera bibliotekariers klädsel i ett historiskt perspektiv, hur har den sett ut och kan man t. ex. koppla bibliotekariens klädsel till förändringar i samhället?

Ytterligare en vinkling som vi är nyfikna på är att undersöka hur allmänheten ser på bibliotekariens klädsel. Vi har kommit fram till att bibliotekariens klädsel ska passa alla, men hur ser "alla" på saken? Är det lättast att gå fram till någon som ser vanlig ut eller är det mer förtroendeingivande med någon som är formellt klädd? Tänker allmänheten överhuvudtaget på hur en bibliotekarie ser ut?

Sammanfattning

En traditionell bild av bibliotekarien är den snipiga tanten med glasögon och håret i knut, diskret klädd i grå kjol. I dagens Sverige är bibliotekariestereotypen en prätig kvinna med rötter i 70-talets politiska ideologi, klädd i kvalitetsplagg från Gudrun Sjödén. Bibliotekarien antas vara introvert, trist och humorlös, yrket betraktas som tråkigt, rutinbaserat och mossigt. Den verkliga bibliotekarien är kompetent och välutbildad inom ett aktuellt område, information och IT, men genom att säga ”jag är bibliotekarie” skapas helt andra associationer. Allmänheten har en annan bild av bibliotekarien än bibliotekarien själv har. Att som bibliotekarie möta de fördomar som finns kring yrket kan upplevas som ett problem och det kan skapa motstridiga känslor. Bibliotekarieryket präglas idag av förändringar, både när det gäller innehåll och även genom generationsväxlingen. Även detta kan skapa motstridiga känslor hos bibliotekarierna. Genom att studera kläder ur ett psykologiskt och sociologiskt perspektiv kan man synliggöra och belysa problem och konflikter som kan finnas inom en yrkesroll, på en arbetsplats eller inom en organisation. Kläder kan ses som ett språk där plaggen, enskilt eller tillsammans, symboliserar något mer än det synliga och de är även ett verktyg för att skapa och uttrycka identitet. Klädseln på jobbet, organisationsklädseln, är också en del av bemötandet av allmänheten.

Det framkommer i litteraturen att det är bibliotekarierna själva som måste bidra till en förändring av bilden av bibliotekarien. Vi har därför valt att intervjua yngre kvinnliga bibliotekarier, eftersom det är de som kan komma att stå för en förändring genom att visa på andra bilder än de stereotypa. Frågan vi ställer med denna uppsats är om de stereotypa bilderna av bibliotekarien skapar en konflikt i unga bibliotekariers personliga identitet och/eller yrkesidentitet, och om detta manifesterar sig i deras klädval? Syftet är att undersöka unga kvinnliga bibliotekariers syn på klädsel och om deras personliga och/eller yrkesidentitet manifesteras i deras klädval. Vi har arbetat utifrån följande frågeställningar:

- Upplever unga kvinnliga bibliotekarier att klädseln på jobbet kan användas i kommunikativt syfte, och i så fall, vad vill de själva signalera med sin klädsel?
- Upplever unga kvinnliga bibliotekarier att kläder och andra attribut har betydelse för personlig och yrkesrelaterad identitet, och i så fall på vilket sätt?
- Har de unga kvinnliga bibliotekarierna egna uppfattningar om fördomar/stereotyper rörande bibliotekariers klädsel, och i så fall, hur förhåller de sig via sitt klädval till dessa stereotyper?

Vi redovisar en översikt av undersökningar som behandlar stereotypa bilder av bibliotekarien, yrkesrollen och tillhörande personliga egenskaper. För att klargöra klädselns betydelse som identitetsskapare och hur klädsel används i interaktion med andra individer, redogör vi för teorier och idéer inom klädforskningens område.

Vår teoretiska utgångspunkt har varit forskning kring kläders betydelse för identitet och kommunikation. Vi har utgått dels från etnologen Maja Jacobsons resonemang kring identitetsbegreppet och hur det kan kopplas till kläder. Hon utreder begreppen personlig och social identitet via forskare som Thomas Ziehe, Umberto Eco och Ulla Brück. Vi har också utgått ifrån sociologen Erving Goffmans dramaturgiska perspektiv, där det

sociala livet ses som ett agerande på en teaterscen. För att synliggöra hur klädseln kan användas för att hantera identitetskonflikter på en arbetsplats har vi använt Michael G. Pratts och Anat Rafaelis idéer och begrepp, båda forskare inom ämnet företagsadministration. De använder begreppen organisationsidentitet och organisationsklädsel för att särskilja arbetsplatsens specifika förutsättningar. Dessutom använder vi lingvistikprofessorn Rudi Kellers analysmodell som delar in klädkoder i fyra fält, klädkoderna kan symbolisera frågor kring yrkesidentitet, liksom personlig och social identitet

Vi har genomfört kvalitativa intervjuer med elva kvinnliga bibliotekarier i åldrarna 25 till 35 år. Samtliga är anställda på folkbibliotek inom Stockholms stad. Intervjuerna genomfördes utifrån en i förväg sammanställd intervjuguide och spelades in på band. Intervjumaterialet sammanfattades, strukturerades utifrån olika teman och sammanställdes till löpande text.

Vid tolkningen av det empiriska materialet har vi utgått dels från tematiseringen i intervjuguiden och dels ifrån de olika identitetsaspekter och indelningen av klädkoder som vi redogjort för i teoriavsnittet. Klädseln ses som ett uttryck för personlig och social identitet, vidare ses klädseln på jobbet, organisationsklädseln, som ett uttryck för organisationsidentiteten. Via dessa begrepp synliggörs de identitetskonflikter som kan finnas inbyggda i bibliotekariens image och yrkesidentitet. Via Kellers modell synliggörs de klädkoder som kan finnas på arbetsplatsen folkbibliotek. Klädkoderna indelas i stabila eller dynamiska strukturer å ena sidan och i homogena eller heterogena strukturer å andra sidan.

Samtliga informanter framhåller att de är intresserade av kläder och är medvetna om att kläder ger signaler till omgivningen. Deras klädsel är ett uttryck för deras sociala grupptillhörighet, med en ung och storstadsinspirerad livsstil. De klär sig likadant på jobbet som privat, den privata sfären styr klädvalet. Informanterna har inte upplevt några uttalade regler om klädsel för bibliotekspersonal, attityden upplevs som tillåtande. Det anses dock vara lämpligt att tona ner en extrem stil, den kan "skrämna" låntagarna. Alltför utmanande klädsel anses inte lämpligt i något serviceyrke. Det ska vara helt och rent, snyggt och lagom modemedvetet. Ingen av informanterna har en extrem eller utmanande klädstil, deras klädsel passade in i biblioteksklädkoden redan från början.

Informanterna framhåller att folkbiblioteket är till för alla. De vill med sin klädsel signalera vänlighet och neutralitet, det ska vara lätt att komma fram och ställa en fråga om vad som helst, Några av informanterna menar dock att det kan finnas en motsättning i att se alltför "vanlig" ut, det kan vara svårt att samtidigt signalera kompetens. Det finns också en spänning mellan att vara neutralt klädd, för att passa alla, och att ändå inom de ramarna, klä sig personligt och uttrycka sin personliga identitet. Den outtalade klädkoden inom SSB kan sägas vara stabil men samtidigt både homogen (klä dig så att du inte sticker ut, ser konstig ut, ser farlig ut) och heterogen (klä dig så att folk kan se vem du är, att du är ung och hipp, men också att du är en kunnig bibliotekarie).

Informanterna är medvetna om bibliotekariestereotyperna men identifierar sig inte med dem. De uttrycker ett behov av att markera ett avstånd till stereotypen, både i sitt sätt att vara och i sin klädsel. De vill representera en motbild till de fördomar och stereotyper som finns. De unga bibliotekarierna prioriterar inte alltid det praktiska eller bekväma, vilket de tycker att de äldre gör. Detta har troligen att göra med informanternas

identifikation med en ung generation, de markerar skillnaden gentemot den äldre generationen. Vi uppfattar det som att det budskap de förmedlar via klädseln är att de är unga och hipa, *fast* de är bibliotekarier.

I besvarandet av frågeställningarna sammanfattar och resonerar vi kring kläders kommunikativa möjligheter, olika aspekter av identiteten och förhållandet till bibliotekariestereotypen. Vi använder och kopplar svaren till de begrepp och teorier vi också använt i tolkningen. Klädkoderna på folkbibliotek kopplas till Kellers modell, bibliotekariens yrkesroll diskuteras med hjälp av Goffmans teorier om rollframträdandet, där en social inrättning indelas i en främre och bakre region. Vi avslutar med en fortsatt diskussion där vi tar upp bibliotekariens image och vad som skulle kunna påverka den. Vidare diskuterar vi bemötande på bibliotek utifrån Goffmans teorier.

Frågorna kring klädsel på bibliotek har för oss synliggjort och ökat medvetandet om de osynliga, men viktiga konflikter som finns inbyggda i bibliotekariens yrkesroll. Klädseln på bibliotek kan symbolisera motsättningen mellan den privata och den offentliga rollen, mellan att vara unik eller att smälta in i mängden och mellan att se ofarlig ut samtidigt som man vill visa att man har kompetens. Det handlar också om motsättningen mellan den gamla introverta och den nya extroverta yrkesrollen, mellan den gamla och den nya generationen bibliotekarier och dessutom mellan den verkliga bibliotekarien och den stereotypa bilden.

Källförteckning

Almerud, Peter (2000). *Biblioteken, bibliotekarien och professionen – en rapport från fyra nordiska länder*. Nacka: DIK-förbundet.

Batgirl Was a Librarian. <http://www.naughtykitty.org/librarian.html> [2007-01-26]

Bellydancing Librarian, the. <http://www.sonic.net/~erisw/bdlib.html> [2007-01-26]

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1979). *Kunskapssociologi: Hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*. Stockholm: Wahlström & Widstrand. (ALMAserien, 101).

Biblist (2007). Fråga gällande policy (uttalad som outtalad) på svenska bibliotek gällande de anställdas utseende. Jan. 2007.
<http://segate.sunet.se/cgi-bin/wa?A2=ind0701&L=biblist&P=20773> [2007-02-17]

Birde, Maria (2006). Lite garv håller modet uppe. *Dagens Nyheter*.
<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=2206&a=522696&previousRenderType=1>
[2007-04-28]

Bruins, R.A.C. (1992). *Status and image of the librarian: Report of a sample survey carried out in twelve countries*. Hague: NBLC.

Brück, Ulla (1984). Identitet, lokalsamhälle och lokal identitet. *Rig*, 1984, s. 65-78.

Dahlman, Pontus (2006). Det räcker inte att säga: schh! *Dagens Nyheter*, 2006-09-19, Kultur, s. 2.

Davis, Fred (1992). *Fashion, culture and identity*. Chicago: Chicago University Press.

De Botton, Alain (2004). *Statusstress*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

DIK (2006). *Bibliotekarien idag*. Nacka: DIK-förbundet. Även tillgänglig som:
<http://dynamicweb.telia.com/www-dik-se/trycksaker/BibliotekarienIdagLagupplost.pdf>
[2007-05-07]

Eco, Umberto (1971). *Den frånvarande strukturen. Introduktion till den semiotiska forskningen*. Staffanstorp: Bo Cavefors bokförlag.

Erhardsson, Niklas, Eriksson, Marianne & Lindell, Per (2005). *Inte bara hel och ren!: Arbetsgivares syn på estetiska kompetenskrav i serviceyrken*. Karlstad: Karlstads universitet, Fakulteten för ekonomi, kommunikation och IT/Arbetsvetenskap. (Kandidatuppsats i Arbetsvetenskap vid Karlstads universitet, 2005)
http://www.uppsatser.se/uppsats_a/a5ac54934f.php [2007-02-05]

Goffman, Erving (2004). *Jaget och maskerna: En studie i vardagslivets dramatik*. Stockholm: Prisma: ePan.

Grimes, Deborah J. (1994). Marian the librarian: The truth behind the image. Ingår i Scherdin, Mary Jane, red. *Discovering Librarians: Profiles of a profession*. Chicago: Association of College and Research Libraries, s. 3-11.

Hedlund, Monica (2005). Rätt utseende viktigt för att få drömjobbet. *Dagens Nyheter*. <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=678&previousRenderType=5&d=678&a=438611> [2007-03-24]

Hedlund, Monica (2006). Viktigt att kunderna känner att det finns en människa bakom. *Dagens Nyheter*. <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=678&a=450049> [2006-06-13]

Hurd, Madeleine & Olsson, Tom (2005). Identitet och mode. Ingår i Hurd, Madeleine, Olsson, Tom & Öberg, Lisa, red. *Iklädd identitet*. Stockholm: Carlsson Bokförlag. S. 9-30.

Håkansson, Magdalena (2003). *Vem är bibliotekarien? En dammig bokmal eller en informationsexpert?: En explorativ undersökning om olika grupper bild av bibliotekarien*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap.

(Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2003:15).

Jacobson, Maja (1993). Att klä sig: Smak, stil och symbolik. Ingår i Ehn, Billy, red. *Kultur och erfarenhet: Aktuella teman i svensk etnologi*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Jacobson, Maja (1994). *Kläder som språk och handling: Om unga kvinnors användning av klädseln som kommunikations- och identitetsskapande medel*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Jacobson, Maja (1998). *Gör kläderna mannen?: Om maskulinitet och femininitet i unga mäns bruk av kläder, smycken och dofter*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Kaiser, Susan B. (1997). *The social psychology of clothing: symbolic appearances in context*. New York: Fairchild Publications.

Karlstads universitet (2005). *Säljande leende viktigt?* (Pressmeddelande från Karlstads universitet) http://forskning.se/servlet/GetDoc?meta_id=86271 [2007-03-24]

Keller, Rudi (2004). *Principles of cultural change*. http://www.phil-fak.uni-duesseldorf.de/rudi.keller/download/Principles_of_Cultural_Change.pdf [2006-10-25]

Kneale, Ruth A. (2004). *Where's the librarian?: Patron's views of public perception in the Internet age*. http://www.librarian-image.net/wheres_the_librarian.html [2005-08-09]

Kneale, Ruth A. (2002). *You don't look like a librarian!: Librarians' views of public perception in the Internet age*. www.librarian-image.net/perc.html [2005-08-10]

Krag Jacobsen, Jan (1993). *Intervju: Konsten att lyssna och fråga*. Lund: Studentlitteratur.

Laser Foundation Futures Group (2005). *Libraries: a vision. The public library service in 2015*. London: Laser foundation.
http://www.ltdalarna.se/upload/vara_verksamheter/kultur/L%C3%A4nsbibliotek%20Dalarna/PDF-filer/Laserfoundation.pdf [2006-01-27]

Lindgren, Louise & Nilsson, Therese (2005). *Bibliotekarierna och bilderna av dem - en jämförande studie*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2005:85).

The Lipstick Librarian! <http://www.lipsticklibrarian.com/> [2007-01-26]

Ljungberg, Lotta (2003). Gudrun Sjödén gör kläder för självständiga kvinnor. *Vestmanlands Läns Tidning*.
<http://www.vlt.se/artikelmall.asp?c1=104&c2=141> [2006-06-03]

Lundstedt, Anna (2005). *Vit governmentaltitet: "Invandrarkvinnor" och textilhantverk – en diskursanalys*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet. (Arbetsliv i omvandling 2005:14). Diss. Göteborgs universitet: Etnologiska institutionen.

Matsson, Katarina (2006). Så mycket får du klä av dig i sommar. *Metro*.
<http://www.metro.se/se/article/2006/07/05/06/3825-24/> [2006-12-15]

Molloy, John T. (1990). *Nya dress for success: Så påverkar du dig själv och andra genom din klädsel*. Göteborg: ISL

Pagold, Susanne (2000). *De långas sammansvärjning: Undersökande modereportage*. Stockholm: Albert Bonniers förlag AB.

Pratt, Michael & Rafaeli, Anat (1997). Organizational dress as a symbol of multilayered social identities. *Academy of Management Journal*, vol. 40, no. 4, s. 862-898.

Prins, Hans & de Gier, Wilco (1995). *The image of the library and information profession: How we see ourselves: An investigation: A report of an empirical study undertaken on behalf of IFLA's Round Table for the Management of Library Associations*. München: Saur.

Repstad, Pål (1999). *Närhet och distans: Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. 3 uppl. Studentlitteratur: Lund.

Ribbing, Magdalena (1997). *Nya etikettboken: Spelregler för väluppfostrade*. Stockholm: Bokförlaget DN.

Rydbeck, Kerstin (2004). *Från arg tant med knut till farlig sexbomb: Om bibliotekariestereotyper i ord och bild*. Konferenstryck från NIKK, Nordisk konferens, Reykjavik 10-12 juni 2004.
http://www.nikk.uio.no/arrangerter/konferens/island04/papers_pdf/rydb_hele.pdf

Scherdin, Mary Jane (1994). *Vive la Différence: Exploring Librarian Personality Types Using the MBTI*. Ingår i Scherdin, Mary Jane, red. *Discovering Librarians: Profiles of a profession*. Chicago: Association of College and Research Libraries, s. 125-150.

Silvermyr, Carin (2003). *Bilder av bibliotekarier i dagspressen*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2003:88).

Stockholms stadsbibliotek (2002). *Rätt, vett och etikett*. Ingår i *Välkommen till Stockholms stadsbibliotek!* Stockholm: Kulturförvaltningen.

Tomova, Svetla (2005). *"Ett trevligt bemötande som i vilket annat yrke som helst...": Om bemötande av besökaren på folkbibliotek*. Uppsala: Uppsala universitet/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Uppsala universitet/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2005 nr. 266).

Trost, Jan (2005). *Kvalitativa intervjuer*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Vice Fashion: Swedish Librarians (2007). *Viceland*.
http://www.viceland.com/int/v13n12/htdocs/fashion_uk.php?country=se [2007-01-15]

Wilson, Pauline (1982). *Stereotype and status: Librarians in the United States*. Westport, Conn.: Greenwood Press.

von Wovern, Johanna (2005). Tyg som talar: Klädernas dolda språk. *SKTF-tidningen*.
<http://www.sktftidningen.nu/zino.aspx?articleID=5679> [2007-03-24]

Ziehe, Thomas (1989). *Kulturanalyser: Ungdom, utbildning, modernitet*. Stockholm: Symposion. (Moderna tyska tänkare A-Z Symposion bibliotek).

Bilaga 1

Förfrågan till enhetscheferna

Hej!

Vi heter Birgitta Lagerqvist och Christina Larsson och är distansstudenter på Bibliotekshögskolan i Borås. Under detta år kommer vi att skriva vår magisteruppsats som ska handla om bibliotekariers kläder och yrkesidentitet.

Vi har båda arbetat på folkbibliotek under ett antal år. Vi har sett hur yrket har förändrats i och med datoriseringen men dess image och status har inte förändrats i samma takt, inte lönen heller. Kan det tänkas att dessa olika fördomar kring bibliotekarien kan vara en del i detta?

Kläder är en viktig del av en människas identitet - de skapar image och signalerar en människas status. Frågan vi vill ställa med vår uppsats är om och i så fall hur unga kvinnliga bibliotekarier upplever att klädval kan tänkas påverka yrkesidentitet och yrkets image och status.

Vi är därför nu på jakt efter yngre kvinnliga bibliotekarier – under trettiofem år – som vi skulle kunna intervjua kring dessa frågor. Vill du hjälpa oss få kontakt med dem som kan tänkas finnas inom din enhet? Om de tycker det är ok att vi får deras mailadresser och telefonnummer, tar vi sedan personlig kontakt med var och en av dem för att höra om de kan tänka sig att ställa upp på vår undersökning. En intervju tar c:a en timme.

Vi har tänkt ställa frågor kring följande:

Förändringar i klädval:

Hur har din klädsmak/-stil utvecklats och förändrats?

Kläder på jobbet:

Hur ser en typisk bibliotekarie ut?

Hur får man inte se ut? Opassande, fult? Exempel?

Vilka signaler ger kläderna? Till kollegor, till besökare? (Om de alls signalerar något)

Image:

Hur ser du på yrkets image, status? Är det en positiv eller negativ bild?

Har kläder något med yrkets image att göra?

Vi tackar på förhand för hjälpen!

Med vänliga hälsningar

Birgitta Lagerqvist
birgitta.lagerqvist@gmail.com

Christina Larsson
klmnopen@gmail.com

Bilaga 2

E-post till informanterna

Hej!

Vi är mycket glada för att du vill ställa upp för intervju till vår uppsats! Vi vet att alla har ont om tid och det kan vara svårt att hitta en tid som passar.

Jag jobbar inom Ssb, på biblioteket i Gröndal och min kollega Christina jobbar på stadsbiblioteket i Örebro, så vi måste ta det när hon kan resa hit. Vi vill gärna vara med på intervjuerna båda två.

Vi har ett förslag innan sommaren, tisdagen den 20 juni. Antingen en tid på förmiddagen, kl 9, 10 eller 11 eller också på eftermiddagen kl 16, 17 eller 18. Vi räknar med att en intervju kan ta ungefär en timme, så vi kommer inte att hinna med mer än högst tre intervjuer den dagen. En på förmiddagen, två på eftermiddagen eller tvärtom.

Förslag på senare datum är torsdag-fredag 17-18 augusti eller 24-25 augusti. Då har vi hela hela dagarna fria. Hör av dig så snart som möjligt om vilka tider som passar dig bäst.

För att göra det så enkelt som möjligt kan vi göra intervjun på din arbetsplats, om det finns något rum där man kan vara någotsånär ostörd. Eller om du tycker att det är bättre kan vi ses på något lugnt café eller liknande.

Med vänliga hälsningar

Birgitta Lagerqvist
Christina Larsson

Bilaga 3

Intervjuguide

Om informanten – bakgrundsfaktorer

Ålder? Bakgrundsmiljö (familj, klasstillhörighet, stad eller land)? Intressen?

Arbete och utbildning

Andra yrken?

Biblioteksutbildning – var och när?

Heltidsstuderande eller distans?

Övriga utbildningar?

Arbetat på andra bibliotek? Olika typer av bibliotek (skolbibliotek, universitetsbibliotek)?

Varför bibliotekaryrket?

Klädval/-stil

Är kläder viktigt?

Klädsmak (favoritkläder, favoritmärken/affärer) Fult, snyggt, färger, favoritplagg?

Hur vill du uppfattas?

Slår de privata värderingarna igenom i klädvalet? Finns t ex en önskan att signalera politiska åsikter?

Hur har din klädsmaak/-stil utvecklats och förändrats?

Är det samma slags kläder som under ungdomsåren? Som under studietiden?

Ändrades klädstilen under studietiden som en anpassning till gruppen? –skolades man in i en viss klädkod för blivande bibliotekarier?

Bytte du stil när du började jobba här? Har man bytt stil när man börjat på en ny arbetsplats?

Kläder på jobbet

Hur ser en typisk bibliotekarie ut?

Är du/ser du ut som en typisk bibliotekarie?

Vad är lämpiga kläder på bibliotek?

Hur får man inte se ut? Opassande, fult? Exempel?

Beskriv din klädsel en vanlig dag på biblioteket.

Har du fått några kommentarer om din klädsel?

Betyder klädval något på jobbet, blir man bedömd efter sin klädsel?

Klädval på arbetet (andra än till vardags?)

Vilka signaler ger kläderna? Till kollegor, till besökare ?(Om de alls signalerar ngt)

Är det de privata värderingarna eller är professionen som styr valet av kläder på jobbet?*

Finns outtalade eller uttalade klädkrav? Isåfall från vem?

Tror du att det är skillnad i sättet att klä sig vid olika slags bibliotek? Är det en någorlunda enhetlig klädstil på din arbetsplats?

Ser du någon skillnad i klädstil mellan yngre och äldre bibliotekarier? (En generationsfråga?)

Image

Hur ser du på yrkets image, status? Är det en positiv eller negativ bild?

Har kläder något med yrkets image att göra?